

PYHÄ ELÄKEIKÄ?

Hallituksen ja palkansaajien välinen eläkekiista diskursiivisen hallinnan näkökulmasta

TATU AIRO

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalipolitiikka

Lokakuu 2011

TIIVISTELMÄ

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

AIRO TATU: PYHÄ ELÄKEIKÄ? Hallituksen ja palkansaajien välinen eläkekiista diskursiivisen hallinnan näkökulmasta

Pro gradu -tutkielma, 73 s., 4 liites.

Ohjaaja: Liisa Häikiö

Sosiaalipolitiikka

Lokakuu 2011

Työurien pidentäminen on yhteiskunnallisen eliitin yksimielisesti hyväksymä tavoite. Työurien pidentämisellä pyritään kompensoimaan väestön ikääntymisestä ja epäedullisesta väestörakenteesta johtuvaa epäsuhtaa eli sitä, että eläkeläisten määrä kasvaa ja työllisten määrä vähenee. Ideana on siis tasapainottaa julkistaloutta. Keinot työurien pidentämiseksi ovat kuitenkin kiistanalaisia. Vuonna 2009 hallitus päätti nostaa eläkeikää. Päätöksenteosta sivuutettu palkansaajaliike tyrmäsi aikeen, ja hallitus perääntyi.

Tutkin eläkekiistaa diskursiivisena kamppailuna, jossa olivat vastakkain hallitus tukijoineen ja palkansaajaliike tukijoineen. Selvitän, miten eläkekiistan osapuolet määrittivät työurien pidentämistä. Kysyn, millaisten diskurssien puitteissa keskustelua käytiin. Analysoin diskursiivisen hallintavallan näkökulmasta, mitä kiistassa tapahtui.

Aineistonani ovat eläkekiistaa koskevat lehtikirjoitukset. Tutkimusmetodinani on diskurssianalyysi. Hallitus ja palkansaajat puhuivat työurien pidentämisestä omissa diskursseissaan. Toinen pyrki syrjäyttämään toisen tulkinnan, jotta poliittinen hallinta omista lähtökohdista olisi tehokasta. Tavoitteenani on analysoida valtaa. Kenen ehdoilla ja miten työurien pidentämisestä päätetään?

Julkistaloudesta ja hyvinvointiyhteiskunnasta huolehtinut hallitus oletti, että työurat pitenevät automaattisesti eläkeikää nostamalla. Hallitus ei pystynyt artikuloimaan tavoitettaan uskottavasti, sillä palkansaajat pitivät työelämää niin raskaana, ettei työssä voi jaksaa eläkeikään saakka. Palkansaajien mukaan hallitus yritti heikentää palkansaajan asemaa, sillä 63 vuoden eläkeikä on saavutettu etu ja sopimusasia. Hallitus oli palkansaajien mukaan vain sopijaosapuoli, joka romutti sopimustyhteiskunnan. Hallitus päätti eläkeiästä yksin, koska sen mukaan työurien pidentäminen ei ole vain palkansaajien vaan koko yhteiskunnan asia. Hallituksen vastuudiskurssi sulki ulkopuolelle yksilölliset tapaukset. Palkansaajien diskurssi sulki ulkopuolelle muut kuin palkansaajat.

Palkansaajien käyttämä sopimustyhteiskunnan diskurssi onnistui määrittelemään työurien pidentämiseen liittyviä asioita uskottavammin kuin hallituksen käyttämä vastuudiskurssi. Hallitus nöyrytyi, palkansaajat voittivat diskurssikamppailun, ja hallituksen vastuudiskurssi syrjäytyi. Työurien pidentämisestä päätetään jatkossa palkansaajalähtöisesti. Palkansaajien tulkinta määrittelee poliittisen hallinnan sisältöä ja päämääriä. Työuria pyritään jatkossa pidentämään ensisijaisesti työelämän laatua parantamalla – palkansaajan asemaa heikentämättä.

Eläkepolitiikka on murroksessa. Palkansaajajärjestöjen asema on nyt vahva. Eläkeikää tuskin nostetaan. Jos työurat eivät kuitenkaan pitene riittävästi, voi hegemoninen diskurssi vaihtua. Silloin poliittisen vallan merkitys kasvaa palkansaajien kustannuksella.

Asiasanat: työurien pidentäminen, eläkeikä, eläkkeelle siirtyminen, ay-liike, hallinta, valta, hallinnan analytiikka, diskurssianalyysi, diskurssiteoria, työhyvinvointi

ABSTRACT

UNIVERSITY OF TAMPERE

School of Social Sciences and Humanities

AIRO TATU: RETIREMENT AGE – THE UNTOUCHABLE? Dispute over Retirement Age from the Vantage Point of Discursive Governmentality

Master's Thesis, 73 pages, appendices 4 p.

Social Policy

Supervisor: Liisa Häikiö

October 2011

In Finland the socio-political elite agrees that careers must be lengthened. The Finnish population is ageing and our demography is disadvantageous. The lengthening of careers aims to compensate a disparity between the growing number of retired people and the decreasing number of workers. Thus it strives to balance public finance. However, actions to be taken are controversial. In 2009, the Finnish government decided to raise the official retirement age. The trade unions were ignored in policy making. They rejected the decision. The government backed down.

The dispute over the decision was a discursive battle between the government and the trade unions. Both of them had their supporters. I analyse the discursive battle from the vantage point of discursive governmentality. What happened in the discursive battle? How did the participants define meanings associated with the lengthening of careers? Which discourses were included?

The research data consists of newspaper articles. The method rests on the discourse theory. The government and the earners had their own discourses. One tried to displace other's interpretation so that governing would have been more efficient. I analyse the decision making of retirement policy. Whose terms rule the policy making?

The government responsible of public finance and national welfare assumed that the rise of the retirement age would lengthen careers automatically. The government couldn't articulate its statement believably. The earners outlined that the severity of work makes it impossible to work until retirement age. The earners stated that the government tried to impair their position. Low retirement age was an interest for them. The government was just a contracting partner, who dashed the tradition of corporate settlement. The government acted alone because it stated that the lengthening of careers concerns everyone in the society. The discourse of the government ignored individuality. The earner discourse ignored everyone but earners.

The earner discourse managed to define the meanings of the lengthening of careers more believably than the government discourse. The earners won the discursive battle. The government discourse was displaced. From now on, the decisions over the lengthening of careers will be made in earners terms. The earner interpretation will define the contents and goals of the governing. The careers will be lengthened by improving the quality of working life.

The retirement policy however is about to alter. The trade unions have dominance now. The hegemonic discourse may change if careers don't lengthen enough. Hence the power of the political institution will expand at the expense of the earners.

Key words: lengthening of careers, retirement age, retirement, trade union movement, governmentality, power, analytics of governmentality, discourse analysis, discourse theory

Sisällys

1. JOHDANTO -----	1
2. TYÖURIEN PIDENTÄMINEN SOSIAALIPOLIITTISENA IDEANA -----	4
2.1. TYÖURIA PIDENNETÄÄN, KOSKA VÄESTÖ IKÄÄNTYY -----	4
2.2. TYÖURIEN PIDENTÄMISEN MONET KONSTIT JA VAIKEUDET -----	7
2.3. TYÖURIEN PIDENTÄMISEN HALLINTA -----	10
3. METODOLOGINEN NÄKÖKULMA JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS -----	15
3.1. TUTKIMUSTEHTÄVÄ -----	15
3.2. TULKINNAN TUKENA DISKURSSITEORIA -----	16
3.3. AINEISTONA SANOMALEHTITEKSTIT -----	20
3.4. DISKURSSIANALYYSIN SOVELTAMINEN -----	23
4. ELÄKEKIISTA DISKURSSIEN KAMPPAILUNA -----	26
4.1. ELÄKEKIISTA -----	26
4.2. VASTUUDISKURSSI JA SOPIMUSYHTEISKUNNAN DISKURSSI -----	28
5. KIISTA TYÖURIEN PIDENTÄMISEN PERUSTEISTA JA KEINOISTA -----	30
5.1. ELÄKEIKÄ YLÖS VAI TYÖHYVINVOINTI KUNTOON?-----	30
5.2. HALLINTA SANOJEN TAKANA -----	36
6. KIISTA SIITÄ, KEITÄ TYÖURIEN PIDENTÄMINEN KOSKEE -----	42
6.1. HYÖKKÄYS PALKANSAAJAA VASTAAN?-----	42
6.2. NUORET, OPISKELIJAT JA TYÖTTÖMÄT JÄIVÄT SIVUUN -----	45
7. KIISTA TOIMINTATAVOISTA -----	51
7.1. HALLITUS POIKKESI YHTEISEN SOPIMISEN PERINTEESTÄ -----	51
7.2. ”POLIITTISET PÄÄTTÄJÄT EIVÄT MEITÄ SYRJÄYTÄ.” -----	54
7.3. PALKANSAAJAT OTTIVAT VALTA-ASEMANSA TAKAISIN -----	59
8. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTAA -----	63
8.1. PALKANSAAJAT VOITTIVAT TAISTELUN – SOTA JATKUU-----	63
8.2. RAPORTTI TOTUUDEN VALLASTA JA POLIITTISESTA JÄRJESTÄ -----	66
LÄHTEET -----	69
LIITE 1. -----	74
LIITE 2 -----	77

1. Johdanto

Sukupolvilla on taakkansa kullakin. Yksi rämpi rintamalla, toinen maksoi sotakorvaukset. Minun sukupolveni maksanee laskun väestön ikääntymisestä. Olen hyväksynyt ajatuksen, että saatan olla työelämässä vielä 70-vuotiaana. Todennäköisesti en voi jäädä eläkkeelle yhtä nuorena kuin vanhempani tai isovanhempani. Yhteiskunta odottaa minun työskentelevän mahdollisimman pitkään. Eläkkeelle voisin jäädä vasta sitten, kun en enää työhön kykene.

Syynä on huoltosuhde, jota väestön ikääntyminen heikentää. Työikäisten määrä pienenee, mutta eläkeläisten määrä suurenee. Eläke- ja hyvinvointimenot kasvavat, vaikka palkkaveroa maksavia on yhä vähemmän. Kehitys uhkaa julkisen talouden kestävyyttä. Yksi keino ongelman ratkaisemiseksi on työurien pidentäminen. Se tarkoittaa esimerkiksi eläkkeelle jäämisen lykkäämistä, opintojen vauhdittamista ja työttömyyden vähentämistä. (Kiander 2010, 143–153.) Työurien pidentäminen on ollut yhteiskuntapolitiikan keskeinen tavoite jo 1990-luvulta lähtien (Julkunen 2009, 227–228). Sitä ennen ajateltiin toisin.

Suomessa alettiin kehittää varhaisen työstä poistumisen mahdollisuuksia 1970-luvulla (Julkunen 2009, 226). Luotiin esimerkiksi työttömyyseläkejärjestelmä ikääntyneiden pitkäaikaistyöttömien toimeentulon turvaamiseksi. Pitkäaikaistyöttömien varhainen eläköityminen nähtiin hyväksyttävänä, koska heidän työllistymiseensä ei uskottu. (Ikonen 2009, 13–20.) Kasvava työttömyys, suurten ikäluokkien tulo työmarkkinoille ja ajatus yksilöllisestä vanhuudesta rohkaisivat laajentamaan eläkeinstituutiota ja ohjaamaan ikääntyneitä eläkkeelle. Yksilöllinen varhaiseläke, varhennettu vanhuuseläke ja osa-aikaeläke luotiin 1980-luvulla. Tuskin voidaan sanoa, että yhteiskunnassa olisi tavoiteltu mahdollisimman lyhyitä työuria. Talouskasvun ja ekspansiivisen hyvinvointipolitiikan myötä kuitenkin syntyi varhaiseläkekulttuuri. (Julkunen 2009, 226–228.) Se ei kestänyt pitkään.

Väestön ikääntyminen, huoli eläkejärjestelmän rahoituksen kestävyydestä ja markkinaliberaali käänne muuttivat ajattelutavan 1990-luvulla. Varhainen työstä poistuminen alettiin kokea ongelmana. Esimerkiksi vuonna 1986 keskimääräinen eläkkeellesiirtymisikä oli vain 56,7 vuotta. (Julkunen 2009, 226–228.) Päättäjät huolestuivat. He alkoivat kehittää erilaisia ohjelmia työurien pidentämiseksi (Julkunen & Pärnänen 2005, 46–48). Suunta onkin muuttunut. Vuonna 2010 eläkkeellesiirtymisikä oli jo 60,4 vuotta (Kannisto 2011, 15). Sitäkään ei pidetä riittävänä. Työurien

pidentäminen on edelleen Suomen hallituksen¹ selkeä tavoite (Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 2011, 63).

Vaikka yhteiskunnallinen eliitti on yhtä mieltä työurien pidentämistarpeesta, se ei ole päässyt sopuun keinoista (Julkunen & Pärnänen 2005, 241). Työurien merkittävä piteneminen edellyttää ikäajattelun muuttamista, instituutioiden uudelleenmuotoilua ja uusia päätöksiä. Ennen kaikkea se edellyttää neuvottelua saavutetuista eduista ja omista tavoitteista. (Julkunen 2009, 221.) Ovatko palkansaajat valmiita luopumaan 63 vuoden eläkeiästä tai varhaiseläkevähennyksiä? Tehostavatko nuoret opintojaan? Jos perinteinen eläkepolitiikka ja varhainen eläkkeelle siirtyminen nähdään sosiaalipolitiikan saavutuksina, voi työurien pidentäminen olla vaikeaa. Poliitiikka voi muuttua, mutta muuttuuko yksilöiden tai yritysten käyttäytyminen? (Julkunen & Pärnänen 2005, 11–13.) Yksilöt tai yritykset eivät välttämättä halua pidempiä työuria (Julkunen 2009, 249). Kansalainen saattaa haaveilla eläkepäivistä, yritys nuorista työntekijöistä. Siksi eliitti yrittää muotoilla hahmotelmia, ohjelmia ja strategioita, joilla pyritään muokkaamaan kansalaisten mielipiteitä ja toimintaa haluttuun suuntaan (Miller & Rose 2010, 82). Työurien pidentämistä voidaan tarkastella diskursiivisen hallinnan näkökulmasta. Miten mielipiteitämme ja toimintaamme yritetään ohjata?

Ensisijaisena tavoitteenani on analysoida työurien pidentämiskeskusteluun kytkeytyvää diskursiivista kamppailua ja ilmiöön liittyviä hallinta- ja valtasuhteita. Miten ja kenen ehdoilla työurien pidentämisestä päätetään? Tarkastelun keskiössä on eläkekiista. Vuonna 2009 hallitus esitti, että työuria pidennetään eläkeikää nostamalla. Palkansaajat ja oppositio eivät hyväksyneet periaatepäätöstä. Ne hyväksyivät tavoitteen, mutta tyrmäsivät keinon. Eläkeiän nostosta ja työurien pidentämisestä käytiin intensiivinen keskustelu. Hallitus joutui lopulta perumaan aikeensa. Työuria oli pidennettävä muulla tavoin.

Kiista oli ennen kaikkea valtakamppailu, jossa vastakkain olivat hallitus ja palkansaajat etujärjestöineen. Osapuolet pyrkivät käyttämään hallintavaltaa oman tulkintansa mukaisesti. Analysoin kiistaa diskursiivisuuden eli merkityksen rakentumisen näkökulmasta. Hallintavalta on usein diskursiivista (Miller & Rose 2010, 48). Kiistassa hahmottui kaksi vastakkaista diskurssia. Vastuudiskurssia käyttivät hallitus ja sitä tukeneet tahot, sopimusyhteiskunnan diskurssia palkansaajat ja oppositio. Työurien pidentämiseen, eläkejärjestelmään ja eläkevaltaan liittyvät asiat tulkittiin eri diskursseissa eri tavalla, ja sen takia yhteisymmärrys ei toteutunut. Tulkinnat yrittivät syrjäyttää toisensa. Kamppailun avaaminen kertoo yhteiskunnasta, työ- ja eläkepolitiikasta sekä

---

¹ Tarkoitin hallituksella pääministerin ja muiden valtioneuvoston ministereiden muodostamaa kokonaisuutta.

yhteiskunnallisista voimasuhteista. Miksi yleisesti hyväksytyn päämäärän toteuttaminen on niin vaikeaa?

Johdantoa seuraavassa luvussa esittelen työurien pidentämisen sosiaalipoliittisena ideana ja kuvaan työurien pidentämiskeskustelun taustaa ja olosuhteita. Lisäksi esittelen, millaista on ollut suomalainen työurien pidentämispolitiikka. Luvun päätteeksi perustelen, miksi tutkin ilmiötä hallinnan analytiikan näkökulmasta. Kolmannessa luvussa esittelen tutkimustehtävän, metodologiset lähtökohdat ja keräämäni aineiston sekä kerron, miten toteutin analyysini. Neljännessä luvussa kuvaan, mitä eläkekiistassa tapahtui. Lisäksi tiivistän aineistosta tunnistamani diskurssit. Eläkekiistassa jäsenyi kolme sisäkkäistä kiistaa. Viidennessä luvussa analysoin kiistaa työurien pidentämisen perusteista ja keinoista. Kuudennessa luvussa analysoin kiistaa siitä, mitä työurien pidentäminen koskee. Seitsemännessä luvussa analysoin kiistaa eläkepolitiikan toimintatavoista. Päätän tutkimukseni johtopäätöksiin ja pohdintaan kahdeksannessa luvussa.

2. Työurien pidentäminen sosiaalipoliittisena ideana

Tässä luvussa esittelen työurien pidentämiseen liittyvää keskustelua ja aiempaa tutkimusta. Niissä korostuvat heikkenevä huoltosuhde, alhainen työllisyysaste ja julkisen talouden tasapaino. Aiempi tutkimus on pitkälti demografista ja taloustieteellistä, usein tilastollista. Esittelen myös työurien pidentämiseen tähtäävää politiikkaa ja siihen liittyviä ongelmia. Luvun aikana hahmottuu, että työurien pidentämisen tarpeesta ollaan varsin yksimielisiä. Keskustelua hallitsee pidempien työurien paradigma. Perustelen oman tutkimukseni tarpeellisuuden esittelemällä hallinnan analytiikan näkökulman työurien pidentämiseen. Tutkin työssäni työurien pidentämistä sosiaalipoliittisena ideana diskursiivisen hallinnan näkökulmasta.

2.1. Työuria pidennetään, koska väestö ikääntyy

Huoltosuhteen heikkeneminen on työurien pidentämisen merkittävä peruste (Kiander 2010, 143–156). Se heikkenee, koska väestörakenne on epätasainen ja suomalaiset elävät koko ajan vanhemmiksi. Kun vuonna 1990 suomalainen mies eli keskimäärin 70,9-vuotiaaksi ja nainen 78,9-vuotiaaksi, kertyy elinvuosia vuonna 2009 keskimäärin 76,5 ja 83,1 (Nordic Statistical Yearbook 2010). Vuosina 1945–1955 syntyneet suuret ikäluokat jäävät eläkkeelle aikavälillä 2005–2015. Työkäinen väestö supistuu, koska suurten ikäluokkien jälkeiset ikäluokat ovat kooltaan pienempiä. Työllisten suhde työvoiman ulkopuolella oleviin pienenee eli huoltosuhde heikkenee. Ikääntymisen seurauksena eläke, hoito- ja hoivamenot kasvavat ja julkinen talous joutuu koetukselle, sillä julkisten menojen kasvu on nopeampaa kuin talouskasvu. Työnteon määrän tulisi nousta nykyisestä tasosta merkittävästi, jotta julkinen talous pysyisi tasapainossa. Muussa tapauksessa julkinen talous joutuu kriisiin, ja paine menoleikkauksiin ja veronkorotuksiin kasvaa. (Kiander 2010, 139–156.) Väestön ikääntyminen muuttaa Suomen ikärakennetta merkittävästi. Ennusteiden mukaan huoltosuhde tulee vuonna 2030 olemaan EU-maiden epäedullisin. Sataa työkäistä kohden olisi Suomessa 73 huollettavaa, kun vuonna 2003 niitä oli noin 50. (Nieminen 2005.)

Työurien pidentämisellä pyritään siis lisäämään kansalaisten työhön osallistumista, jotta työvoiman ulkopuolella oleville voitaisiin maksaa eläkkeitä ja tarjota hyvinvointipalveluja. Mitä enemmän työtä kansantaloudessa tehdään, sitä korkeampi elintaso on mahdollista saavuttaa, kunhan työn tuottavuus ei heikkene (Pohjola, Pekkarinen & Sutela 2006, 144). Pekka Myrskylän (2009) mukaan työhön osallistumiseen vaikuttavat taloudelliset suhdanteet, muutokset työn kysynnässä, kotitaloustyö, opiskelu ja eläkkeellä olo. Näin työhön osallistuminen voidaan yhdistää perhepolitiikkaan, eläkejärjestelmään, koulutuspolitiikkaan ja muuhun sosiaaliturvaan. (Mt., 63.) Työn määrän lisääntyminen ei kuitenkaan välttämättä kasvata hyvinvointia, koska myös vapaa-aika

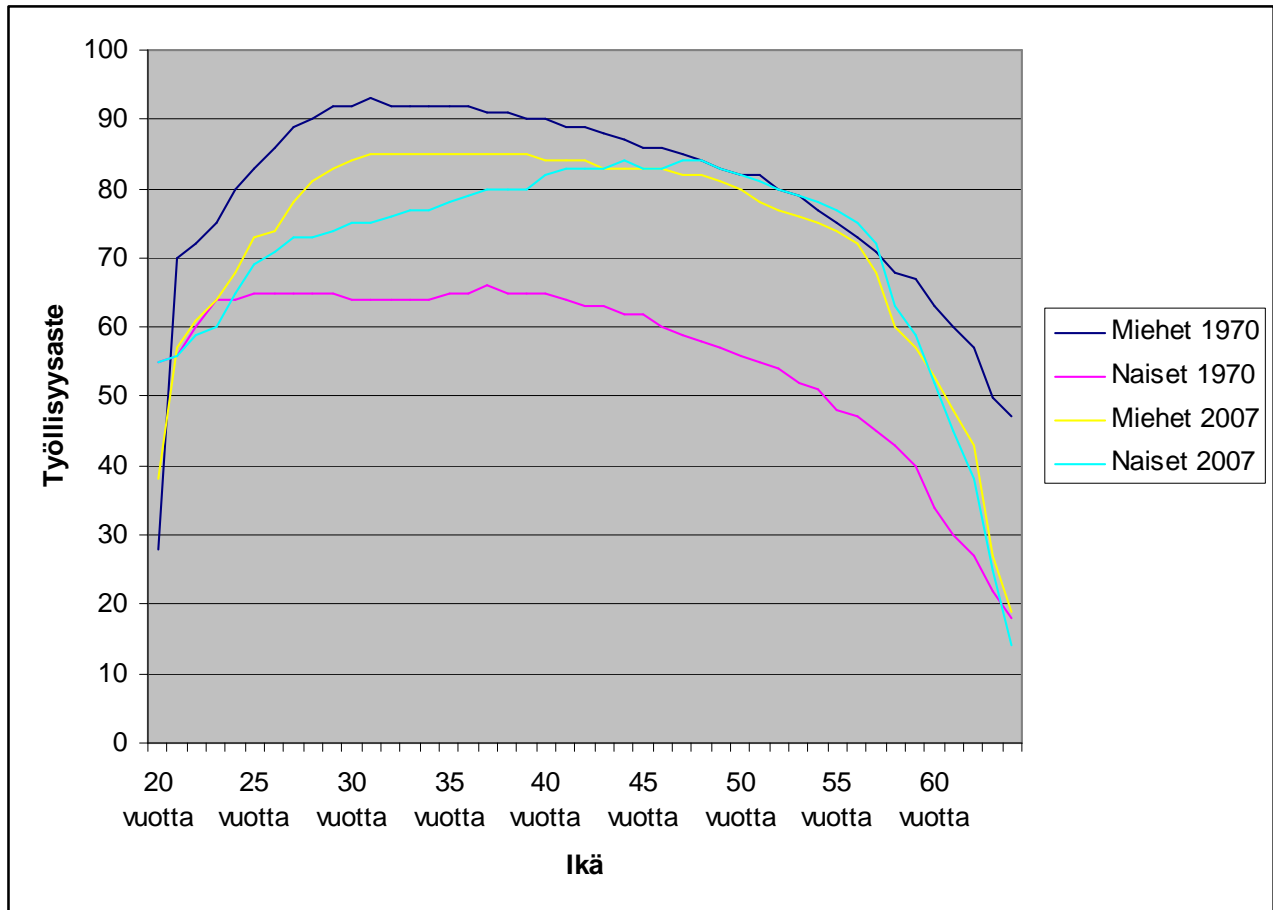

vaikuttaa hyvinvointiin (Pohjola ym. 2006, 144). Kuitenkin, kuten John Myles (2002, 154) huomauttaa, ikääntyvän väestön pidemmät työurat eivät välttämättä tarkoita eläkevuosien vähenemistä, koska ihmiset elävät pidempään.

Työurien pidentäminen tarkoittaa korkeampaa työllisyysastetta ja päinvastoin (Kiander 2010, 153). Työllisyysaste tarkoittaa yksinkertaistettuna sitä, kuinka suuri osa työikäisestä (15–64-vuotiaat) väestöstä on työssä (Koistinen 1999, 94–95; Myrskylä 2009, 63). Esimerkiksi elokuussa 2011 kausi- ja satunnaisvaihtelusta tasoitettu työllisyysaste oli 68,9 prosenttia (Työvoimatutkimus 2011). Jaakko Kianderin (2010) mukaan Suomessa tulisi tavoitella 75 prosentin työllisyysastetta, mikäli hyvinvointivaltion rahoitus ja julkisen talouden kestävyys halutaan pitkällä aikavälillä turvata. Mitä korkeampi työllisyysaste, sitä suurempi on veroja maksavan väestönosan osuus verrattuna tulonsiirtoja saavaan väestönosaan. (Mt., 139–156.) Työllisyysaste ei ole alhainen vain demografisista syistä. Liian lyhyiksi tulkittuja työuria on Raija Julkusen (2009) mukaan lyhentänyt myös 1970-luvulla alkanut varhaisen eläköitymisen kulttuuri, joka tosin on jo korvattu pidempien työurien paradigmalla.

Varhaisesta eläköitymisestä saa käsityksen, kun tarkastelee suomalaisten työhön osallistumista vuosien 1970 ja 2007 väestölaskentojen ja työssäkäyntitilastojen perusteella (ks. kuvio 1 seuraavalla sivulla). Vuonna 1970 noin 75 prosenttia 55-vuotiaista ja 50 prosenttia 63-vuotiaista miehistä oli töissä. Vuonna 2007 tilanne oli 55-vuotiaiden osalta miltei samanlainen (74 prosenttia töissä), mutta 63-vuotiaista vain 27 prosenttia oli töissä. Miesten työhön osallistuminen on laskenut kauttaaltaan vuodesta 1970, mutta eniten työllisyysaste on laskenut alle 30-vuotiailla ja yli 60-vuotiailla. Nuorten työllisyysastetta on laskenut koulutuksen yleistymisen, ja vanhempien työllisyysaste on laskenut varhaisten työstä poistumisen eli erilaisten eläkereittien takia. Naisten kohdalla tilanne on erilainen. Vuonna 1970 vain 48 prosenttia 55-vuotiaista oli töissä, kun vuonna 2007 töitä teki 77 prosenttia 55-vuotiaista naisista. 63-vuotiaiden kohdalla ei ole tapahtunut suurta muutosta. Vuonna 1970 töitä teki 22 prosenttia 63-vuotiaista naisista, kun vuonna 2007 prosenttilukema oli 25. Ikääntyneiden eli 55–64-vuotiaiden naisten työllisyysasteen nousua selittää se, että jo nuorempina enemmän töitä tehneet ikäluokat ovat ikääntyneet ja jatkaneet työelämässä kauemmin kuin edeltäjänsä. Edeltäjille oli tyypillistä kotitalouden hoitaminen ansiotyön sijaan. (Myrskylä 2009.)

Kuvio 1: Työllisyysasteet iän ja sukupuolen mukaan vuosina 1970 ja 2007. Lähde: Myrskylä (2009, 64)²

Väestön ikääntyminen ei ole uusi eikä vain Suomen ongelma. Niin EU, OECD kuin Maailmanpankkikin alkoivat kiinnittää huomiota väestön ikääntymiseen ja sen seurauksiin jo 1980-luvun lopulla (Julkunen & Pärnänen 2005, 20). Yli 65-vuotiaiden suhde työikäiseen väestöön kasvaa EU-maissa yleisesti. Kun vanhushuoltosuhte eli 65 vuotta täyttäneiden suhde 15–24-vuotiaisiin oli 2000-luvun alkuvuosina EU-maissa keskimäärin 27 prosenttia, ennustetaan sen olevan jopa 40 prosenttia vuonna 2050. (Kiander & Lönnqvist 2002, 162–168.)

Helka Hytti ja Maria Valaste (2009) tutkivat Euroopan tilastokeskuksen Eurostatin aineiston perusteella, mikä oli vuonna 2005 15-vuotiaiden EU-maiden kansalaisten odotettavissa oleva työvoima-aika eli kuinka pitkiä heidän työuransa oletettavasti olisivat. He käyttivät Sullivanin metodologiaa, jossa huomioidaan työllisenä ja työllisyyden ulkopuolella oltu aika. Tutkimuksen perusteella tanskalaiset tulevat olemaan EU:n ykkösiä työelämässä vietetyn ajan perusteella. Toiseksi eniten työelämässä tulevat olemaan ruotsalaiset. Listan kuudes maa oli Suomi. Tanskassa työvoima-ajan odote oli 39 vuotta, Suomessa 35,9 vuotta. Lyhyimmät odotettavissa olevat työurat olivat Unkarissa (28,4) ja Maltalla (28,1). (Mt.)

² Myrskylän (2009, 64) laskelmat perustuvat Tilastokeskuksen väestölaskentaan ja työssäkäyntitilastoihin.

Suomessa työurat ovat siis jo pidentyneet. Vuonna 2010 suomalainen jäi eläkkeelle keskimäärin 60,4-vuotiaana (Kannisto 2011, 15). Kun 55–64-vuotiaiden työllisyysaste heikoimmillaan 1990-luvun puolivälissä oli 34 prosenttia, oli se vuoteen 2005 mennessä noussut jo 52 prosenttiin eli yli Eurooppa-neuvoston asettaman tavoitteen, joka on 50 prosenttia (Julkunen 2009, 221; Kannisto, Klaavo, Rantala & Uusitalo 2003, 15). Vaikka työurat ovat Suomessa pitkiä, niitä halutaan edelleen kehittää nykyistä pidemmiksi. Työurien pidentäminen on Jyrki Kataisen keväällä 2011 aloittaneen hallituksen selvä tavoite (Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 2011, 63).

2.2. Työurien pidentämisen monet konstit ja vaikeudet

Työuria voidaan pidentää monella tavalla. Kianderin (2010, 153) mukaan tavoite edellyttää keskimääräisen työttömyyden alenemista, opiskeluaikojen lyhenemistä, työkyvyttömyyseläkkeelläolon vähenemistä, työmarkkinoiden ulkopuolella olevien ryhmien saamista työelämään, kaikkein nuorimpien ikäluokkien osa-aikatyön helpottumista, hoitovapaiden käytön vähenemistä ja kannustamista siihen, että yhä useammat jatkaisivat työelämässä 68-vuotiaiksi saakka. Työurien pidentämiskeinot ovat kuitenkin kiistanalaisia. Vuonna 2009 palkansaajat tyrmäsivät hallituksen aiheet eläkeiän nostosta, vaikka sitä tukevat pitenevä elinikä, ikääntyvien kohoava terveys, vanhuuden uudelleenmäärittely, kohoava koulutustaso, työn ruumiillisuuden väheneminen ja työvoiman kysyntä (Julkunen & Pärnänen 2005, 10). Paine työurien pidentämiseksi kasvaa. Eläkeinstituutio on yksi 1900-luvun suurista sosiaalipoliittisista saavutuksista, mutta se joutuu väistämättä merkittävien muutosten kohteeksi. Günther Schimd (2008, 305) puhuu paradigman muutoksesta, jolla hän tarkoittaa juuri varhaisen eläköitymisen kulttuurin vanhentumista, josta seuraa yli 55-vuotiaiden työllisyyden lisääntyminen.

Suomessa esimerkiksi hallitus, ministeriöt, työmarkkinajärjestöt, työeläkejärjestelmään kuuluvat organisaatiot, gerontologian asiantuntijat ja tutkimuslaitokset tukevat ideaa työurien pidentämisestä. (Julkunen & Pärnänen 2005, 241.) Työurien pidentämiseen tähtäävää politiikkaa ilmentävät lukuisat erilaiset ohjelmat ja komiteat, joita Suomessa on ollut 1990-luvun alusta lähtien (mt., 46–48). Jo ennen 1990-luvun lamaa koottiin kolmikantainen Eläkekomitea, joka asetti tavoitteeksi työurien pidentämisen kolmella vuodella vuoteen 2020 mennessä. 1990-luvun eläkepolitiikalle oli tyypillistä pyrkimys eläkemenojen eli eläkkeiden tason alentamiseen ja eläkkeellesiirtymisen iän nostamiseen. Jo 1990-luvulla muodollinen vanhuuseläkeikä nostettiin 65:een. (Mt., 33–36.) Kuitenkin, esimerkiksi vuonna 2002 vain noin 13 prosenttia työeläkkeelle siirtymisistä tapahtui eläkeiässä eli 65 vuoden iässä (Kannisto ym. 2003, 33).

Vuosina 1990–1996 toimi Ikääntyvät arvoonsa -toimintaohjelma, vuonna 1995 käynnistyi Ikääntyvät työelämässä -komitea, jonka työtä jatkoi vuosina 1998–2002 Kansallinen ikäohjelma. Ikäohjelman rinnalla ja sen jälkeen ovat toimineet ainakin Työssä jaksamisen ohjelma, Kansallinen tuottavuusohjelma, VETO-, NOSTE-, KESTO- ja KAIKU-ohjelmat. (Arnkil, Heiskanen, Jokinen, Nakari, Piispa 2008; Julkunen & Pärnänen 2005, 46–48) Kansallinen ikäohjelma oli ohjelmista merkittävin. Se oli työ-, sosiaali- ja terveys- sekä opetusministeriön yhteinen ohjelma, jossa olivat edustettuina myös valtiovarainministeriö, kauppa- ja teollisuusministeriö, työmarkkinajärjestöt, Työeläkelaitos, Kela, Kuntaliitto, Suomen yrittäjät, MTK ja Työterveyslaitos. Ikäohjelmat olivat yritys muuttaa ajattelua ja toimintaa, ja niiden kohteena olivat yleinen mielipide, poliittiset toimijat, viranomaiset, työterveys, työnantajat, yritykset ja työmarkkinajärjestöt. (Julkunen 2009, 236–239.) Myös EU tavoittelee työurien pidentämistä, mistä hyvänä esimerkkinä voidaan pitää sitä, että ikääntyvien työllisyysaste on yksi Lissabonin strategian seurannassa käytettävistä talouspolitiikan indikaattoreista (Saari 2005, 59).

Vuoden 2005 eläkeuudistuksessa painopiste siirtyi lopullisesti eläkkeiden suuruudesta työurien pidentämiseen. Ajateltiin, että paremmat eläkkeet houkuttelevat työntekoon. Yhtenäinen vanhuuseläkeikä korvattiin yksilöllisesti valittavalla eläkeiällä, joka oli muodollisesti alhaisempi kuin aiemmin. 62-vuotiaana eläkkeelle jäävän eläkkeeseen tuli varhaisvähennys. Täyteen eläkkeeseen saa oikeutuksen 63-vuotiaana, mutta työssä pysyminen kartuttaa eläkettä aina 68 ikävuoteen saakka. Lisäksi työttömyyseläke ja yksilöllinen varhaiseläke poistettiin ja niiden ominaisuuksia liitettiin mm. työkyvyttömyyseläkkeeseen. (Julkunen & Pärnänen 2005, 36–39.) Uusi eläkejärjestelmä on markkinaparadigman mukainen, sillä se kannustaa työnteon jatkamiseen. Lisäksi se edustaa yksilöllistävää sosiaalipolitiikan paradigmaa, jonka mukaan on oikein, että sosiaaliturva palkitsee työstä, markkinamenestyksestä ja suotuisasta elämäkulusta, eikä niinkään kompensoi menetettyä terveyttä tai huonoa työmarkkina-asemaa. (Julkunen 2009, 245–247.)

Kaikesta huolimatta useat eri tekijät ajavat yhä ikääntyneitä työmarkkinoilta. Varhaisen eläköitymisen kulttuuri vaikuttaa edelleen, yritysten rekrytointistrategiat eivät tue ikääntyvien palkkaamista ja ikääntyneiden pelätään edelleen olevan terveydellisistä syistä vähemmän tuottavia. Eläkkeelle jäämisen kannustimet ovat edelleen suuret, mihin voidaan vastata joko leikkaamalla eläkkeitä tai palkitsemalla myöhäisemmästä eläköitymisestä. Myös kotona tapahtuva hoiva kuten kotiäitiys tai -isyys lyhentää työuria. Hoivan siirtäminen pois kotoa pidentää työuria. Työelämässä pysymistä edesauttaisi myös joustava sosiaaliturva, joka voisi mahdollistaa määrä- ja osa-aikaisten töiden tekemisen vanhemmalla iällä. Ruotsissa ja Tanskassa tuetaan vanhempien työntekijöiden

koulutusta, mutta siellä ikääntyneiden työllisyysasteet ovatkin korkeita. Anglosaksisissa hyvinvointivaltioissa ikääntyneiden syrjiminen on yleisempää. (Schmid 2008, 305–310.)

Vaikka työntekijällä olisi kuinka motivaatiota ja halua jatkaa työelämässä mahdollisimman pitkään, se ei hyödytä, jos työnantaja irtisanoo hänet. Pertti Koistinen (2008) kirjoittaa globalisoituvan talouden sosiaalisista riskeistä. Jos globalisaatio nähdään pessimistisesti, voidaan sen ajatella aiheuttavan yrityksille taloudellisia riskejä, joita ne sitten siirtävät valtion, kuntien, työntekijöiden ja alihankkijoiden vastuulle. Riskien ulkoistaminen lisää epävarmuutta, katkoo työsuhteita, lohkouttaa työmarkkinoita ja pirstaloi työuria. (Mt., 50.) Erityisesti palkansaajajärjestöt ovat esittäneet, että työurien pidentäminen vaatii eläkeleikkausten ja eläkeikärajojen noston lisäksi myös myönteistä työelämäpolitiikkaa eli työterveyttä, -kykyä ja -hyvinvointia. Työurien pidentämiseen liittyy tuottavan ikääntymisen ideologia. Sen mukaan ikääntyvät voidaan nähdä voimavarana niin työ- kuin kulutusmarkkinoilla ja koti-, hoiva- ja vapaaehtoistyössä. Siksi heidän tulisi olla terveitä ja hyvinvoivia. Toisaalta ikääntymiseen liittyy myös kolmannen iän kulttuuri, joka houkuttelee terveitä ja työkykyisiä ikääntyneitä päättämään työuransa ja aloittamaan kolmannen, vapaa-aikaa korostavan elämänjakson. (Julkunen 2009, 229–237.)

Raija Julkunen ja Anna Pärnänen (2005) selittävät varhaista työstä poistumista kolmella tavalla. Ensinnäkin, eläkeinstituutio määrittelee ikäraajat, jolloin eläkkeelle jääminen on sopivaa. Toiseksi, eläkkeellä olo nähdään kolmantena ikänä, työstä vapaana aikana. Kolmanneksi, työnantajan ageistiset eli ikääntyviä marginalisoivat käytännöt työntävät ikääntyneitä työelämästä. He tutkivat kymmentä organisaatiota vuosina 2000–2001. Yrityksistä haastateltiin yhtä henkilöstöjohtajan edustajaa, luottamushenkilöä ja 3–5 vanhempaa työntekijää. Henkilöstöjohtajat korostivat, että työntekijöitä kohdellaan ansioiden eikä iän mukaan. He suhtautuivat kuitenkin varauksella ikääntyneitä tukevaan politiikkaan. Luottamushenkilöt kertoivat esimerkkejä ikäsyrjinnästä, mutta suhtautuivat myönteisemmin ikääntyneitä tukevaan politiikkaan. 65 vuoden eläkeikärajaa pidettiin hieman epärealistisena. Työelämän ajateltiin olevan niin vaativaa, että harva jaksaa työskennellä siellä kovin vanhaksi. Työntekijät puolestaan kokivat, että eläkeikärajan täytyessä ”he ovat tehneet osansa”. Tutkimuksen mukaan kolmas ikä nähdään normina; eläkkeelle pitää päästä vielä kun on terve ja toimintakykyinen. Eläkeikään ladataankin erilaisia odotuksia. Toisaalta, työssä pysyneet kuusikymppiset ajattelivat, että työ pitää heidät ikään kuin kiinni elämässä. (Mt.)

Tutkimusorganisaatioissa ihannoitiin tasapainoista ikärakennetta, jonka taustalla on ajatus organisaation jatkuvuudesta, vitalisuudesta ja nuorten uramahdollisuuksista. Organisaatioille voi olla helpompaa rekrytoida nuoria ja koulutettuja työntekijöitä kuin kouluttaa vanhempia

työntekijöitään. Ikä nähtiin toisaalta työntekijän vahvuutena (kokemus, sosiaaliset taidot, varmuus ja luotettavuus) ja toisaalta heikkoutena (joustamattomuus, ei kykyä muutokseen, heikkenevä terveys ja fyysinen kunto). Organisaatioissa oltiin huolestuneita ikääntymiseen liittyvistä kysymyksistä, mutta siihen varautuvaa strategiaa ei ollut laadittu yhdessäkään tutkimusorganisaatioissa. Sen enempää niissä ei ollut erityisiä ikämyönteisiä käytäntöjä. Niissä oli kuitenkin havaittavissa hiljalleen myönteisemmäksi kehittyvä suhtautuminen ikääntyneisiin. Kun varhaiseläkeväylä oli tukkeutunut, eräässä yrityksessä oli keskitytty työhyvinvoinnin kohentamiseen. Organisaatioissa oltiin tietoisia yhteiskunnallisesta ilmapiiristä, joka tähtää työurien pidentämiseen. (Julkunen & Pärnänen 2005.)

Julkusen (2009) mukaan talouselämän asiantuntijoiden ja päättäjien ajama korkean työllisyystavoitteen ja työhön kannustamisen ideologia on ideologisessa kamppailussa voittanut työn jakamisen idean. Sen mukaan työ voitaisiin jakaa solidaarisesti kansalaisten kesken. Valtavirtainen markkinaparadigma on jännitteinen, sillä sen mukaan julkisten eläkekustannusten nousua pitäisi hillitä työllistämällä ikääntyneitä, mutta toisaalta paradigma painottaa yritysten vapautta työvoiman valikoinnissa. (Mt., 233–234.) Tehtävä ei ole helppo, kun yhteiskunnasta yritetään tehdä taloudellisesti tehokas.

Työurien pidentäminen voidaan nähdä sosiaalipoliittisena ideana, joka realisoituu esimerkiksi eläkeuudistuksina. Ideaa perustellaan väestön ikääntymisellä ja siitä seuraavilla ongelmilla, ja sen taustalla ovat mm. markkinaliberalismin ja aktiivisen ikääntymisen paradigmat. Ideoita puolestaan tuottavat tutkimuslaitokset, ajatuspajat, kriittiset kansalaisliikkeet sekä globaalit talousorganisaatiot kuten OECD ja Euroopan Unioni. Se, miten ideat toteutuvat, riippuu ideoista itsestään sekä niiden tukena olevasta vallasta ja tietysti myös ajoituksesta. Yleensä yksi idea valikoituu voittajaksi, ja siitä tulee ikään kuin itsestäänselvyys, jolloin se syrjäyttää kilpailevat ideat. (Julkunen 2009, 223–225.) Sitä, miten idea valikoituu voittajaksi, voidaan tutkia hallinnan analytiikan ja diskurssiteorian lähtökohdista.

2.3. Työurien pidentämisen hallinta

Työurien pidentämiskeskustelun näkökulmina ovat usein demografia ja talous (Julkunen 2009, 236). Työurien pidentämiseen liittyvä tutkimus on usein tilastotieteellistä. Lasketaan, kuinka paljon väestö ikääntyy, missä tehdään eniten töitä, kuinka paljon töitä pitäisi tehdä ja niin edelleen. Demografia on ikään kuin hallitsemattomissa oleva konteksti, jonka vuoksi on tehtävä tietynlaisia poliittisia päätöksiä, jotta talous toimisi. Perustelut ovat enemmän määrällisiä kuin laadullisia. Työurien pidentämistä on helpompi perustella numeroilla, tilastoilla ja laskelmilla, kuin esimerkiksi

tulkitsemalla kokemuksia tai ihmisten työilleen antamia merkityksiä. Edellisissä alaluvuissa esittelemäni tutkimukset ja kirjoitukset, jotka perustelevat työurien pidentämistarvetta, ovat osa sitä diskursiivista hallintaa, joka liittyy työurien pidentämiseen.

On epäilemättä todistettu, että työuria on välttämätöntä pidentää, jos nykyinen hyvinvointiyhteiskunta halutaan säilyttää verotusta nostamatta, eikä talous kasva odotuksia paremmin. Tutkimuksessa ja keskustelussa on jäänyt vähemmälle huomiolle se, millä tavalla ja kenen ehdoilla työurien pidentämisestä päätetään. Työurien pidentämiseen – kuten melkein kaikkeen muuhunkin – liittyy hallintaa eli hahmotelmia, ohjelmia ja strategioita, joilla auktoriteetit pyrkivät muokkaamaan kansalaisten mielipiteitä ja toimintaa (Miller & Rose 2010, 82). Vaikka työurien pidentäminen saattaa vaikuttaa väistämättömältä ja perustellulta, sitä ei silti ole välttämättä helppo toteuttaa, jos se ei ole poliittisesti suosittua tai kansalaisten haluamaa (Julkunen 2009, 11). Hallinnalla työurien pidentämisen ideaa pyritään tekemään suosittumaksi. Työurien piteneminen riippuu erilaisten institutionaalisten järjestelmien ja kulttuurin lisäksi yksilöistä ja työnantajista. Hallinnan avulla heidät yritetään saada muuttamaan toimintaansa. Yksilön vapaus tehdä omaan elämäänsä koskevia valintoja työuransa suhteen saattaa olla ristiriidassa yhteiskunnan tavoitteiden kanssa. Osapuolet haluavat kansalaisten ja erilaisten yhteiskunnallisten toimijoiden toimivan omien tavoitteidensa kannalta sopivalla tavalla.

Työurien pidentämiseen pyrkivien diskurssien, niiden välisten kamppailujen ja niihin liittyvän hallinnan läpinäkyväksi tekeminen on tutkimukseni yhteiskunnallinen motiivi, perustelu ja tarkoitus. Diskursiivisen hallintavallan analysointi auttaa ymmärtämään, miksi esimerkiksi eläkeiän nostaminen ei ole mahdollista, vaikka tavoite työurien pidentämisestä jaetaan. Se myös auttaa ymmärtämään, ketkä määrittelevät sen, miten työurien pidentämisestä puhutaan ja päätetään. Ketä tulkinta syrjii tai jättää ulkopuolelleen? Tämä on tavoittelemani uusi näkökulma työurien pidentämiskeskusteluun.

Yksimielinen tavoite on sekin kiinnostava hallinnan näkökulmasta. Työeläkevakuuttajat TELA ry:n teettämän tutkimuksen (2010) mukaan suomalaisten asenne työssä jatkamista kohtaan on muuttunut myönteisemmäksi. Sopivana eläkeikärajana pidetään nyt 63 vuotta, kun vielä vuonna 2007 sopivana ikärajan pidettiin 62 vuotta. Keskiarvo on kohonnut kolmella vuodella vuodesta 1998. (Työeläkeasenteet 2010.) On perusteltua olettaa, että hallintavalta on vaikuttanut asenteiden muutokseen. Tavoitteenani ei ole kyseenalaistaa vallan ja hallinnan tarpeellisuutta tai työurien pidentämisen tarvetta. Tavoitteenani on avata ilmiötä, jotta sitä voitaisiin tarkastella kriittisesti ja hedelmällisesti. (ks. esim. Dean 1999.)

Hallinnan analytiikka siis auttaa kyseenalaistamaan tapaa, jolla meitä hallitaan ja jolla osallistumme hallitsemiseen. Se auttaa kyseenalaistamaan itsestään selvinä pidettyjä käsityksiä siitä, miten asiat tulisi tehdä. Onko työurien pidentäminen yksilön tehtävä? Mitä jos yritys irtisanoo yksilön, eikä hän voi venyttää eläkkeelle siirtymistään? Onko eläkepolitiikan toimenpiteiden määrittely todella palkansaajajärjestöjen tehtävä? Hallinnan analytiikan ei ole tarkoitus vapauttaa kansalaisia hallinnasta vaan tehdä sitä avoimemmaksi ja läpinäkyvämmäksi. Hallinnan analytiikka hyödyntää kritiikin käsitettä. Kritiikki ei välttämättä voi tarjota parempaa vaihtoehtoa, mutta se voi auttaa kyseenalaistamaan ja ajattelemaan eri tavalla. (Dean 1999, 36–38.) Helénin (2010, 29) mukaan ”hallinnan analytiikka on poliittisen järjen kritiikkiä”. Voitaisiinko työurien pidentämisestä päättää niin, että politiikka olisi kaikkien kansalaisten kannalta mahdollisimman järkevää ja oikeudenmukaista?

Hallinnan analytiikka perustuu ranskalaisen filosofin Michel Foucault’n (1926–1984) ajatuksille. Siten se sopii yhteen käyttämäni diskurssiteorian kanssa, joka niin ikään on saanut vaikutteita Foucaultin ajatuksista (ks. esim. Torfing 2005). Foucault oli tutkinut valtaa, ja siihen liittyen hän esitteli governmentality-käsitteen (suom. hallinta tai hallintamentaliteetti) 1970-luvun lopulla. Yli kolmenkymmenen vuoden aikana hallinnan analytiikka on kehittynyt, hajaantunut, laajentunut ja tullut varsin tunnetuksi yhteiskuntatieteellisessä valtatutkimuksessa. (ks. esim. Rose & O’Malley & Valverde 2006.) Vaikka hallinnan analytiikka perustuu Foucault’n ajatuksiin, esittelen tutkimussuuntausta sen merkittävimpien kehittäjien ajatuksiin viitaten. Hallinnan analytiikan tärkeimpinä uranuurtajina voidaan pitää brittiläisiä sosiologeja Peter Milleriä ja Nikolas Rosea sekä australialaista sosiologia Mitchell Deania (Helén 2010, 27; Kaisto & Pyykkönen 2010, 7). Hallintamentaliteetin ympärille ei ole muodostunut yhtenäistä koulukuntaa. Ennemmin voitaisiin puhua epämuodollisesta pohdintayhteisöstä, joka pyrkii kehittämään keinoja, joiden avulla ymmärtäisimme, kuinka nykyisyytemme on rakennettu, ja kuinka sitä voisi muuttaa. (Miller & Rose 2010, 17.) Yhdistelen tutkimuksessani hallinnan analytiikan ja diskurssiteorian käsitteitä, sillä ne tukevat mielestäni toisiaan. Ne eivät kuitenkaan ole sama asia, eivätkä hallinnan analytiikat välttämättä puhu diskurssianalyysistä (ks. esim. Miller & Rose 2010).

Esimerkiksi Anu Kantola on hyödyntänyt hallinnan analytiikan lähtökohtia teoksessaan *Markkinakuri ja managerivalta* (2002). Hän tutki niitä suomalaisen poliittisen eliitin yleisiä poliittisia puhe- ja ajattelutapoja, joita 1990-luvun talouskriisissä ilmennyt hallinta tuotti. Tutkimuksen ensisijaisena aineistona olivat päättäjien haastattelut. Kantola kiinnitti huomionsa sellaisiin sanastoihin, jotka kuvaavat todellisuutta tuottaen siitä totuuksia. Kantolan kiinnostuksen kohteena olivat myös hallinnan tekniikat ja strategiat eli keinot hallinnan tavoitteiden

saavuttamiseksi. Hän analysoi aineistoa teoreettisesta tutkimustehtävästä muotoillun kysymyksenasettelun perusteella. Kenties keskeisin tulos oli se, että monet päättäjät kokivat talouskriisin välttämättömänä ja jopa tarpeellisenä tapahtumana, jonka ansiosta sääntelylle perustuva talous- ja sosiaalipoliittinen ajattelu voitiin siirtää syrjään uuden markkinakurin tieltä. Päättäjät ajattelivat, että laman ansiosta voitiin vihdoinkin luopua ylimitoitetusta julkisesta sektorista ja vastuuttomasta talouspolitiikasta, johon kuuluivat olennaisena osana inflaatio ja devalvaatiot. Markkinavetoinen tehokkuus nousi merkittävästi esiin päättäjien puheessa ja osoittautui myös keskeiseksi hallinnan tekniikaksi, joka rationalisoi vallankäyttöä. Tehokkuuteen vetoamalla kyseenalaistettiin kansallinen sääntely ja hyvinvointivaltion rooli. (Mt.)

Kantolan (2002) tutkimuksessa haastatellut päättäjät näkivät itsensä riippumattomina järjenkäyttäjinä, jotka olivat kaaokseen ajautuvan yhteiskunnan ja politiikan yläpuolella. Mitä kauempana päättäjien omasta maailmasta muut yhteiskunnalliset toimijat olivat, sitä todennäköisemmin päättäjät selittivät heidän toimintaansa järjen puutteella, huumalla ja itsekkyydellä. Koska politiikka edellyttää äänestäjien suosiota, pitivät päättäjät sitä huonona tapana hoitaa asioita. Päättäjät korostivat tehneensä enemmän älyllisiä kuin poliittisia ratkaisuja. Hallinnan eetos muistuttaakin managerialismia eli epäpoliittista taloudenhoitoa, joka perustuu erityisesti asiantuntijavaltaan. Myös poliitikoista tuli managereja, jotka pyrkivät hoitamaan asioita parhaalla mahdollisella tavalla – puoluekannasta riippumatta. Talouden asiantuntijoiden puheesta tuli totuuden politiikka, ja talouden asiantuntijat voittivat kamppailun siitä, kuka saa tuottaa ”oikeaa tietoa”. (Mt.)

Hallinnassa tärkeintä on siis tieto – ilman sitä päämäärät eivät voi muodostua. Keskeisiä ovat myös poliittisten, taloudellisten, lainsäädännöllisten, henkisten ja lakisääteisten auktoriteettien väliset liittosuhteet. Auktoriteetit pyrkivät valvomaan ihmisten elämää tukeutumalla hyvää, terveyttä, normaalia, hyveellisyyttä, tehokkuutta ja hyötyä koskeviin katsomuksiin tai tulkintoihin. (Miller & Rose 2010, 82–83.) Asiantuntijoiden mukaan yksilöt voidaan ohjeistaa yhteiskunnallisesti toivottavien päämäärien saavuttamiseen. Asiantuntijat käyttävät totuuden valtaa, vetoavat järkiperäisyyteen ja lupaavat tehokkuutta, kun he väittävät pystyvänsä parantamaan asioiden tilaa ja ratkaisemaan itse määrittelemänsä ongelmat. (Mt., 66–67.) Totuuden vallalla on määritelty, että työuria on pidennettävä.

Perinteinen politiikan tutkimuksen valtakäsitys korostaa valtion suvereniteettia vallankäytössä omalla maantieteellisellä alueellaan. Valtiossa yksillä on valtaa ja toisilla ei. Ne, joilla valtaa on, voivat vaikuttaa niihin, joilla sitä ei ole. Foucault’laisessa hallinnan analytiikassa valta ei ole

keskittynyt millekään taholle, vaan se ilmenee ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Kaikki toimijat ovat valtasuhteiden lävistämiä hallinnan tuotteita ja tuottajia. Hallinta on erityinen vallankäytön muoto, joka levittäytyy kaikkialle yhteiskunnassa. (Kaisto & Pyykkönen 2010, 10.) Valtio onkin vain yksi hallinnan muoto. Foucault'n hallintamentaliteetti- tai hallinta-käsitettä apuna käyttäen voidaan analysoida niitä tapoja, joilla yhteiskunnalliset auktoriteetit pyrkivät säätelemään taloudellista, sosiaalista ja henkilökohtaista toimintaa. Tutkitaan siis, kuinka liberaalissa demokratiassa puututaan yksilöjen itsehallinnollisuuteen yhteiskunnallisten päämäärien, kuten työurien pidentämisen, saavuttamiseksi. (Miller & Rose 2010 45, 78–79.)

Vallan harjoittamista käsitteellistetään, selitetään ja oikeutetaan muuttuvilla diskursiivisilla kentillä. Kun niitä tutkitaan, puhutaan poliittisten rationaliteettien näkökulmasta. Poliittisen rationaliteetit ovat luonteeltaan ensinnäkin moraalisia, sillä ne käsittelevät auktoriteettien valtuuksia ja velvollisuuksia, auktoriteettien välistä työnjakoa sekä ideaaleja, joita kohti hallinnan tulisi suuntautua. Toiseksi, ne ovat myös epistemologisia, eli ne niihin sisältyy käsitys hallittujen, yhteiskunnan, talouden ym. luonteesta. Poliittiset rationaliteetit kielellistyvät erityisessä diskurssissa. (Miller & Rose 2010, 83–88.) Hallinnan tekniikoilla toteutetaan poliittisia rationaliteetteja ja niiden ohjelmia. Hallinnan tekniikoita ovat ne arkiset mekanismit, joita käyttäen vallanpitäjät yrittävät hallita. Merkintä-, laskenta-, kalkylointi- ja arviointitekniikat, tapojen juurtuminen, opetusmenetelmien standardisoituminen ja ammattisanastojen synty ovat esimerkkejä tekniikoista. (Mt., 95.) Työurien pidentäminen voidaan tulkita poliittiseksi rationaliteetiksi. Hallintatekniikoita, joilla rationaliteetteja toteutetaan, ovat esimerkiksi diskursiivisesti tietynlaiset tutkimukset, selvitykset, kannanotot, lait, asetukset ja vaikkapa sanomalehtitekstit.

Hallinta on usein diskursiivista, sillä käsitteellistämistavat, selitykset ja laskelmat merkityksellistyvät kielessä. Hallinnan ohjelmat tuodaan julki kielellisinä esityksinä, joissa vedotaan mm. siihen, mikä on toivottavaa sekä esitetään erilaisia suunnitelmia, hahmotelmia ja päätelmiä. (Miller & Rose 2010, 48–51.) Kun analysoidaan esimerkiksi poliittista diskurssia, päästään perille niistä ajattelutavoista, joilla hallitsemisen ongelmia määritellään ja niistä toimintatavoista, joilla vallanpitäjät pyrkivät tehokkaaseen hallintaan (mt., 86). Jani Kaiston ja Miikka Pyykkösen (2010, 14) mukaan hallinnan analytiikalla ei ole tarjota mitään ensisijaista tutkimusmetodia vallan analysoimiseksi. Yksi vaihtoehto on diskurssianalyysi, jossa Arja Jokisen, Kirsi Juhilan ja Eero Suonisen (1993) mukaan voidaan kiinnittää huomio diskurssien välisiin ja sisäisiin valtasuhteisiin sekä siihen, kuinka tietyt diskurssit eli esimerkiksi työurien pidentäminen muotoutuvat hegemonisiksi, muita syrjäyttäviksi. Diskurssianalyysin avulla voidaan myös arvioida hegemonisten diskurssien käyttöön liittyviä seurauksia ja niiden kyseenalaistamista. (Mt., 75.)

3. Metodologinen näkökulma ja tutkimuksen toteutus

Tässä luvussa esittelen tutkimustehtäväni. Mitä tutkin? Mihin kysymyksiin analyysini vastaa? Lisäksi esittelen metodologisen lähtökohtani: analyysini perustuu diskurssiteoriaan. Kuvaan, mikä diskurssiteoria on ja miksi se on tutkimukseni kannalta oleellinen. Kuvaan myös keräämäni ja käyttämäni aineiston. Lopulta esittelen käyttämäni sovelluksen diskursiivisen hallintavallan analyysistä.

3.1. Tutkimustehtävä

Tutkin työssäni hallituksen ja palkansaajien välistä vuonna 2009 käytyä julkista kiistaa eläkeiän nostosta ja työurien pidentämisestä. Eläkekiistalla tarkoitan tapahtumasarjaa, jonka aikana pääministeri Matti Vanhasen johtama hallitus teki ensin periaatepäätöksen nostaa vanhuuseläkeiän alarajaa ja perui sittemmin aikeensa. Hallitus ohitti menettelyllään kolmikantayhteistyön, ja palkansaajat reagoivat aikeisiin nopeasti ja kriittisesti. Myös oppositiopuolueet ja mielipidevastaajien enemmistö vastustivat eläkeiän nostoa. Monet talouden auktoriteetit toisaalta puolustivat hallituksen ratkaisua.

Määritän eläkekiistan diskursiiviseksi valtakamppailuksi, jossa osapuolet hahmottivat työurien pidentämisen omista diskursseistaan, pyrkivät vakiinnuttamaan asioille antamansa merkitykset ja siten hallitsemaan kansalaisia. Lähtökohtani on, että sosiaalinen todellisuus on avoin, ja asiat saavat merkityksensä ja voivat vakiintua artikulaation käytännöissä (Laclau & Mouffe 2001, 134). Hallitus päätti nostaa eläkeikää, jolloin työurien pidentäminen politisoitui. Palkansaajat vastustivat päätöstä. Kun hallitus ja palkansaajat hahmottivat työurien pidentämisen omista diskursseistaan, ne määrittelivät asioita omasta lähtökohdastaan ja pyrkivät syrjäyttämään vaihtoehdoisen tulkinnan. Merkityksensä vakiinnuttava osapuoli käyttää totuuden valtaa, joka mahdollistaa poliittisen hallinnan (ks. esim. Kantola 2002 ja Miller & Rose 2010, 48–51). Tavoitteenani on tehdä diskurssikamppailu läpinäkyväksi sekä analysoida sitä ja sen yhteiskuntapoliittisia seurauksia. Tutkimustehtävänäni on vastata seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- 1) Miten eläkekiistan osapuolet määrittelivät työurien pidentämistä? Millaisten diskurssien puitteissa keskustelua käytiin?
- 2) Mitä eläkekiistassa ja siihen kytkeytyvässä diskurssikamppailussa tapahtui diskursiivisen hallintavallan näkökulmasta tarkasteltuna?

Kun analysoidaan diskursseja, silloin painottuvat miksi-kysymysten sijaan mitä-, miten- ja millainen-tyyppiset kuvailevat kysymykset. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 157–158, 169.) Tavoitteenani on myös selittää havaintojani. Ensimmäiseen kysymykseen vastaamalla kuvaan sitä diskursiivista kontekstia, jossa työurakeskustelua käydään. Selvitän, kuinka eläkekiistan osapuolet määrittivät työurien pidentämiseen liittyviä asioita. Esittelen aineistosta tunnistamani diskurssit ja kiinnitän huomioni niiden välisiin valtasuhteisiin (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 76–86). Miten ne määrittelevät asioita sekä pyrkivät vakiinnuttamaan määritelmänsä ja syrjäyttämään vaihtoehdoisen tulkinnan? Vastaus kysymykseen kuvaa, miten osapuolet pyrkivät diskursiiviseen poliittiseen hallintaan. Toiseen kysymykseen vastaan hyödyntämällä diskurssiteorian ja hallinnan analytiikan käsitteitä ja näkökulmia. Tulkiten eläkekiistan valtakamppailuksi, jota voidaan selittää diskurssiteoriaan ja hallinnan analytiikan teoriaan nojautuen. Esittelen tulkintani, jonka avaamista käsitteiden käyttäminen on helpottanut ja ohjannut. Kerron, mitä diskurssikamppailussa tapahtui. Tutkimuskysymyksiin vastaamisen lisäksi teen eläkekiistasta ja työurien pidentämiskeskustelusta yhteiskuntapoliittisia johtopäätöksiä. Tavoitteenani on, että tutkimukseni tuo keskusteluun uuden näkökulman ja auttaa ymmärtämään, mistä lähtökohdista ja kenen ehdoilla työurien pidentämisestä päätetään.

3.2. *Tulkinnan tukena diskurssiteoria*

Tutkimukseni ei edusta fundamentalistisesti jotain tiettyä, selvärajaista metodologista koulukuntaa. Diskursiivisen hallinnan analyysissäni olen hyödyntänyt ja soveltanut ajatuksia hallinnan analytiikasta ja poststrukturalistisesta diskurssiteoriasta. Jacob Torfing (2005) kirjoittaa, että diskurssiteorian mukaan todellisuus rakentuu diskursseissa, ja diskursiivinen totuuden järjestelmä määrittelee aina ne ehdot, joiden mukaan kulloinkin jonkin asian ajatellaan olevan tosi tai epätosi. Tiettyä merkitystä tulisi aina analysoida diskursiivisessa kontekstissa, sillä se määrittää, kuinka se tulkitaan. Diskurssiteoria pyrkii kuvailemaan, ymmärtämään ja selittämään, kuinka ja miksi tietyt diskursiiviset muodot rakentuvat, vakiintuvat ja muuttuvat. Tästä näkökulmasta tarkastelin eläkekiistaa. Kuinka ja miksi siinä rakentuivat ja vakiintuivat palkansaajien ja hallituksen käyttämät diskurssit? 1970-luvulla kehittyneestä diskurssiteoriasta muotoutunut poststrukturalistinen suuntaus on nuori, avoin ja keskeneräinen tutkimusohjelma, joka ei vielä tarjoa täydellisiä teoreettisia konsepteja, tutkimusstrategioita tai metodeja. Edellä mainituista sitä myös kritisoidaan. Se on silti jo ehtinyt vaikuttaa merkittävästi esimerkiksi sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa. (Mt.) Kuten tässä työssä, se antaa perustan ja näkökulman tutkijan omalle analyysisovellukselle.

Diskurssiteoria – kuten myös tutkimukseni – on saanut vaikutteita Michel Foucault'n ajatuksista. Foucault kuvaili eräänlaista diskurssianalyysia jo vuonna 1969 ilmestyneessä teoksessaan *Tiedon*

arkeologia (2005/1969), jossa hän kiinnitti huomion siihen, kuka voi puhua, kuinka voidaan puhua ja missä voidaan puhua. Hän esitti, että diskursiivisella kentällä on lukemattomia eri tapoja tuottaa lausumia, joista sitten muodostuu diskursseja. Aivan kuin eläkekiistassa: osapuolet tuottivat lausumia eli puhuivat eläkeiästä ja työurien pidentämisestä. Diskursiivisia tapahtumia kuvatessa mielenkiinto kohdistuu ennen kaikkea siihen, miksi diskursiivisella kentällä ilmenee juuri tietynlainen lausuma. Vastauksen pohtiminen auttaa ymmärtämään poliittisten päätösten taustaa ja rajoja. Diskursiivisen kentän analyysissä lausumat käsitetään rajoittuneiksi ja ainutkertaisiksi tapahtumiksi. Niiden olemassaolon ehdot voidaan siten määrittää. Lisäksi voidaan osoittaa niiden rajat ja näyttää ne kytkennät ja vastaavuudet, joita niillä on toisiin lausumiin. Analyysissä voi osoittaa, miten lausuma on juuri se mikä se on. Miten se ottaa paikkansa siten, että se syrjäyttää muut? (Mt., 41–42.)

Myöhemmin Foucault keskittyi enemmän niihin valtakamppailuihin, jotka muotoilevat tiettyjä diskursiivisia rakenteita (Torfing 2005, 7). Hän hylkäsi klassisen valtakäsityksen, joka ymmärtää vallan institutionaalisenä sekä ylhäältä alaspäin suuntautuvana ja korvasi sen uudella genealogialla, jonka mukaan valta on kaikkialla. Vallaksi voidaan siten kutsua monimutkaista strategista tilannetta yhteiskunnassa. (Foucault 1998/1976/1984, 70.) Kuten edellisestä luvusta ilmenee, tästä lähtökohdasta on kehittynyt myös hallinnan analytiikan käsitys hallintavallasta (Kaisto & Pyykkönen 2010, 10.)

Käytän tutkimuksessani diskurssiteorian keskeisiä käsitteitä kuten diskurssi, artikulaatio, toimija-asema (subjektipositio), dislokaatio ja hegemonia. Maarten A. Hajerin (1995) mukaan ”diskurssi koostuu ideoista, ajatuksista ja kategorioista, joita tuotetaan, uusinnetaan ja muunnetaan erityisissä käytännöissä, ja niiden kautta annetaan merkitys fyysisille ja sosiaalisille todellisuuksille.”³ Diskurssianalyysissä yritetään tehdä selkoa kielen säännönmukaisuuksista tai epäsäännönmukaisuuksista, jotta voitaisiin ymmärtää erityisten puhetapojen taustoja ja vaikutuksia. (Mt., 44.) Jokinen ym. (1993, 9–10) määrittelevät diskurssianalyysin ”sellaiseksi kielen käytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimukseksi, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä”. Esittelen seuraavassa Jokisen ym. (1993) määrittelemät diskurssiteorian lähtökohtaukset ja täydennän niitä omilla esimerkeilläni.

---

³ Käännös Tatu Airo

- 1) Diskurssianalyysi olettaa, että kielen käyttö rakentaa sosiaalista todellisuutta. Ihmiset merkityksellistävät ja konstruoivat asioita, kun he puhuvat tai kirjoittavat niistä. Kieli järjestää, rakentaa, uusintaa ja muuntaa sosiaalista todellisuutta. (Mt., 18.) Eräässä työpaikassa pohdimme joskus kahvipöytäkeskustelussa, että eräs savolaislähtöinen työkaveri EI ole lainkaan tyypillinen savolainen, sillä hän oli mielestämme vakava, asiallinen eikä lainkaan kiero. Näin uusinsimme savolaisille tuotettavaa stereotyyppistä merkitystä, jonka mukaan he ovat puheliaita, seurallisia, leikkisiä ja vähän kieroja.
- 2) Diskurssianalyysi olettaa, että on olemassa useita rinnakkaisia merkityssystemejä eli diskursseja, ja ne kilpailevat keskenään. Yksi merkityssystemi voi vakiintua ja voittaa kilpailun. Silloin se saa valta-aseman ja saattaa vaientaa muita diskursseja. (Mt., 17; 24–29.) Saatan esimerkiksi merkityksellistää isäni monella tavalla – isäksi, isoisäksi, kollegaksi tai jalkapallofanaatikoksi. Kun olimme isäni kanssa samassa työpaikassa, kollegan merkityssystemi hegemonisoitui isän merkityssystemin kustannuksella – ainakin työn kontekstissa.
- 3) Diskurssianalyysi olettaa merkityksellisen toiminnan riippuvan kontekstista. Konteksti tai vuorovaikutus rikastuttaa aineistoa. Analyysin kohteena oleva toiminta tapahtuu tietyssä ajassa ja paikassa, ja niihin sitä myös suhteutetaan. (Mt., 29–30.) Esimerkiksi lähimmäisen solvaaminen lutkaksi voi saada aivan erilaisen merkityksen eduskunnan täysistunnossa ja kahden teinityön välisessä leikkimielisessä sananvaihdossa. Nyrkinisku puolestaan merkityksellistyy eri tavalla jääkiekkokaukalossa, nyrkkeilykehässä ja taksijonossa, vaikka konkreettisesti siinä on kyse täysin samanlaisesta fyysisestä toiminnasta.
- 4) Diskurssianalyysin mukaan toimijat kiinnittyvät diskursseihin. Esimerkiksi identiteetit eli toimijoille oletetut oikeudet, velvollisuudet tai ominaisuudet muodostuvat tietynlaisiksi erilaisissa diskursseissa. Jos toiminnalle asetetaan rajoituksia, voidaan käyttää subjektiposition käsitettä. (Mt., 37–39.) Feministisen diskurssin omaksunut nainen saattaa kiinnittyä merkityssystemiin ja vaatia miestä osallistumaan lasten- ja kodinhoitoon tasaveroisesti. Sovinistiseen herrasmiesdiskurssiin kiinnittynyt nainen saattaa vaatia, että miehen on riisuttava hänen takkinsa, avattava hänelle auton ovi ja elätettävä hänet.
- 5) Diskurssianalyysi olettaa, että kielenkäytöllä on seurauksia. Toiminnan funktio voi myös olla erilainen kuin toimija olisi tarkoittanut. Vihamielisillä puhetavoilla voi olla esimerkiksi rasisia tai syrjiviä vaikutuksia. (Mt., 41–44.) Jos naisten jalkapallo-ottelusta raportoivat

urheilutoimittajat määrittäisivät pelaajat kategorisesti mimmifutaajiksi, saattaisi tällainen kielenkäyttö syrjiä naispuolisia ammattijalkapalloilijoita suhteessa miespuolisiin ammattijalkapalloilijoihin sekä uusintaa naisten pelaamalle jalkapallopelle mahdollisesti annettua amatööriämäisyyden ja leikkimielisyyden merkitystä.

David Howarthin ja Yannis Stavrakakis (2000, 8) mukaan diskurssiteoriassa sosiaalisen kenttä ei koskaan sulkeudu, vaikka sitä poliittisilla käytännöillä tavoitellaankin. Kelluva merkitys on merkki, jota eri diskurssit pyrkivät kamppailussa merkityksellistämään – kukin omalla tavallaan. Esimerkiksi kelluva merkitys ”demokratia” saa erilaisen merkityksen riippuen siitä, artikuloidaanko se liberaalissa, antifasistisessa tai vaikkapa antikommunistisessa diskurssissa. (Laclau 1996.) Solmukohta (nodal point) eli etuoikeutettu merkitys puolestaan nivoo erilaisten merkitysten ketjun yhteen diskurssissa (Howarth & Stavrakakis 2000, 8). Artikulaatiolla tarkoitan Laclau ja Mouffen (2001, 105) tapaan ”käytäntöä, joka asettaa elementit keskinäisiin suhteisiin siten, että niiden identiteetit muokkaantuvat sen seurauksena”⁴. Artikulaatiossa siis yhdistetään diskursiivisen kentän satunnaisia mutta merkityksellisiä elementtejä diskursseiksi (Howarth & Stavrakakis 2000, 7). Viitataan myös hegemonian käsitteeseen, jolla esimerkiksi Jokinen ym. (1993, 81) tarkoittavat sitä, kuinka diskursiiviset järjestykset saattavat saavuttaa hegemonisen aseman eli esiintyä itsestään selvempänä ja vaihtoehtottomampana kuin toiset diskursiiviset järjestykset.

Torfin (1999; 2005, 14–17) kuvaa poststrukturalistisen diskurssiteorian periaatteita Ernesto Laclau ja Chantal Mouffen ajatuksia analysoiden ja soveltaen. Sosiaalinen toiminta saa merkityksensä suhteessa historiallisiin diskursseihin. Diskurssit eli tiedollisten järjestelmien, käsitteellisten ilmaisujen, retoristen strategioiden, kuvien, rituaalien, rakenteiden, olemisen tavan sekä tarinallisten virtausten kokonaisuudet kamppailevat hegemonisesta asemasta. Merkitystä ja identiteettiä artikuloimalla osapuolet pyrkivät poliittiseen, moraaliseen ja älylliseen hegemoniaan. Diskursiivisuutta on hedelmällistä tutkia sosiaalisen antagonismin eli vastakohtaisuuden näkökulmasta, sillä hegemonisen diskurssin rajat on helpompi ymmärtää kiinnittämällä huomio siihen, jonka hegemoninen diskurssi sulkee ulkopuolelleen. Kun hegemoninen diskurssi ei enää pysty selittämään, representoimaan tai jalostamaan jotain asiaa, se ikään kuin menettää paikkansa. Tapahtuu dislokaatio, ja hegemoninen kamppailu on jälleen avoin. Jos diskursiivinen rakenne menettää paikkansa, se ei voi tarjota subjekteille täydellistä identiteettiä. Subjektit jakautuvat ja samastuvat erilaisiin identiteetteihin. (Mt.)

---

⁴ Käännös Tatu Airo

Poststrukturalistinen diskurssiteoria on tutkimukseni kannalta tarkoituksenmukainen, koska se johdattaa tutkimaan tiedon ja vallan välisiä kytkentöjä. Poststrukturalistit tutkivat sellaisia sosiaalisia ja poliittisia asioita, joiden kautta sosiaaliset normit muotoutuvat ja siirtyvät käytännön politiikkaan. He siis selvittävät, kuinka hyvinvoinnin historiaa rakennetaan ja uusinnetaan diskursiivisten käytäntöjen avulla. (O'Brien & Penna 1998, 131–132.) Minua kiinnostaa, miten työurien pidentämiseen liittyvää politiikkaa tehdään diskursiivisten käytäntöjen avulla. Jokisen ym. (1993, 75) mukaan diskurssianalysissä huomio voidaan kiinnittää diskurssien välisiin ja sisäisiin valtasuhteisiin sekä siihen, kuinka tietyt diskurssit muotoutuvat hegemonisiksi. Väitän, että työurien pidentämisestä päätetään pitkälti niiden ehdoilla, joiden diskurssissa työurien pidentämisestä puhutaan. Puhe nousee julkisuuteen esimerkiksi sanomalehdissä.

3.3. Aineistona sanomalehtitekstit

Tutkimukseni aineisto koostuu eläkekiistaan liittyvistä sanoma- ja aikakauslehtiartikkeleista. Suomen laajalevikkisin sanomalehti Helsingin Sanomat kirjoitti aiheesta intensiivisesti aikavälillä 25.2.–15.3.2009. Katson eläkekiistan alkaneen hallituksen tekemästä periaatepäätöksestä 24.2. Tulkintani mukaan kiista sovittiin 11.3., mutta keskustelua käytiin vielä sen jälkeenkin. Rajasin Helsingin Sanomia koskevan aineistoni aikavälille 25.2–15.3., koska sinä aikana keskustelu kiinnittyi selkeästi työurien pidentämiseen ja eläkekiistaan. Olen kuitenkin tutustunut Helsingin Sanomien työurakeskusteluun myös ajoilta ennen ja jälkeen eläkekiistan. Sisällytin aineistooni (ks. liite 1) aihetta koskevat pääkirjoitukset, kolumnit, kommentit, uutiset, reportaasit ynnä muut artikkelit. Yleisönosastotekstit rajasin aineistoni ulkopuolelle. Käytin harkintaani sen suhteen, mitkä asiaa sivuavat kirjoitukset otin mukaan aineistooni. Eläkekiista huomioitiin lehdessä niin merkittävästi, että aihetta saatettiin sivuta myös sellaisissa teksteissä, jotka käsittelevät jotain täysin toista aihetta.

Keräsin aineistoni Helsingin Sanomien sähköisestä arkistosta. Tutustuttuani ensin aihetta käsittelevään keskusteluun, päätin rajata hakuni edellä mainitsemalleni aikavälille. Käytin hakulauseketta ”eläke* or työur*”, jonka seurauksena sain muiden muassa luettavakseni kaikki kyseisellä aikavälillä Helsingin Sanomissa olleet kirjoitukset, joissa puhuttiin eläkeiästä tai työurien pidentämisestä. Yhteensä artikkeleja, joihin siis sisältyi vielä tutkimustehtäväni kannalta täysin epärelevanttejä tekstejä, oli 326 kappaletta. Niistä valitsin aineistooni ne, jotka liittyivät mielestäni oleellisella tavalla eläkekiistaan eli eläkeiän nostoon ja työurien pidentämiseen. Mikäli lehdestä oli tehty useampi painos, valitsin jutut tuoreimmasta painoksesta. Jos jutun sisältö oli oleellisesti muuttunut tai laajentunut tuoreemmassa painoksessa, otin aineistoon mukaan myös ensimmäiseen painokseen kirjoitetun jutun. Lopulta valitsin yhteensä 147 kirjoitusta. Helsingin Sanomien

toimituksen tai sen palkkaamien avustajien tuottamia tekstejä oli 132 kappaletta. Suomen Tietotoimisto oli tuottanut yhteensä 12 uutista. Kirjoituksista kolme oli niin sanotun Vieraskynäpalstan tekstejä, joita kirjoittavat Helsingin Sanomien pyynnöstä tai myönnytyksestä toimituksen ulkopuoliset asiantuntijat. Artikkeleista 89 julkaistiin kotimaan osastolla, 18 pääkirjoitus- eli artikkelisivulla, 15 uutisetusivulla, 11 taloussivuilla, seitsemän sunnuntaisivuilla, kolme kulttuurisivuilla, kaksi Nimiä tänään -sivulla, yksi ulkomaansivuilla ja yksi Talous ja työ -sivuilla.

Jaoin kirjoitukset myös lajityypeittäin. Jako perustuu tulkintaani, sillä lajityyppien väliset erot ovat häilyviä. Tutkimukseni kannalta ei ole tarkoituksenmukaista, että määrittelin ensin lajityypit seikkaperäisesti ja sijoittaisin aineistoni tekstit sitten niihin perusteellisen analyysin pohjalta. Oleellista on ymmärtää, että kirjoitukset edustavat eri lajityyppisiä ja lajityyppien konventiot vaikuttavat niiden muotoon, rakenteeseen ja sisältöön (ks. Valtonen 1998, 108–109). Kirjoituksista yhteensä 46 määritin uutisiksi. *Lyhyesti*-uutisia oli kahdeksan, etusivun juttuja eli vinkkejä 15, kolumneja 12, reportaaseja 11, pääkirjoituksia kymmenen ja artikkeleja kahdeksan kappaletta. *Poimintoja* sekä uutisanalyyseja oli viisi kappaletta, *välihuomioita*, kommentteja ja tausta-uutisia neljä kappaletta sekä *HS-raati*-kirjoituksia, pakinoita ja *tästä on kyse* -tekstejä kolme kappaletta. *Tietokulmia* oli kaksi kappaletta. Lisäksi aineistossa oli yksi gallup-juttu, yksi *näkökulma*, yksi *miksi*-kirjoitus sekä yksi *mitä seuraavaksi* -kirjoitus.

Täydensin aineistoani työmarkkinajärjestöjen ja yhden opiskelijoiden etujärjestön aihetta käsittelevillä artikkeleilla (ks. liite 2). Korkeasti koulutettujen työmarkkinajärjestö Akava julkaisee viisi kertaa vuodessa *Akavalainen*-lehteä. Vuoden 2009 toisessa *Akavalaisessa*, joka julkaistiin 17. päivä huhtikuuta, julkaistiin useita eläkekiistaan ja työurien pidentämiseen liittyviä kirjoituksia. Valitsin aineistooni pääkirjoituksen, yhden uutistyyppisen jutun, yhden artikkelin kainalo- ja taustajuttuineen, yhden näkökulmatyyppisen artikkelin ja yhden kolumnityyppisen artikkelin taustautisineen. SAK:n pää-äänenkannattaja *Palkkatyöläinen* osallistui myös eläkeikä- ja työurakeskusteluun. Vuoden 2009 toisessa *Palkkatyöläisessä* (11.3.) julkaistiin aiheeseen liittyen pääkirjoitus, kommentti sekä artikkeli. Valitsin jutut aineistooni.

Toimihenkilökeskusjärjestö STTK:n vuoden 2009 toisessa *STTK-lehdessä* (23.3.) julkaistiin aiheeseen liittyen kaksi pääkirjoitusta, yksi uutistyyppinen juttu, kolumni, artikkeli sekä silloisen sosiaali- ja terveysministeri Liisa Hyssälän haastatteluun perustuva artikkeli. Valitsin kaikki mainitsemani tekstit aineistooni. Myös työnantajien etujärjestö Elinkeinoelämän keskusliitto osallistui keskusteluun, kun sen julkaisemassa *Prima*-lehdessä (3/2009, 23.4.) julkaistiin aihetta koskeva pääkirjoitus. Pääkirjoituksen valitsin aineistooni myös opiskelijoiden äänenkannattajan

Ylioppilaslehden numerosta 5/2009, joka julkaistiin 20. päivä maaliskuuta. Akavalainen, STTK-lehti ja Prima-lehti olivat luettavissa järjestöjensä verkkosivuilla pdf-tiedostoina. Palkkatyöläisen ja *Ylioppilaslehden* numeroiden sisällöt olivat niin ikään saatavilla julkaisijoidensa verkkosivuilla.

Käyttämäni aineisto on julkinen eli kaikkien saatavissa. Sen vuoksi sitä ei ole tarpeen käsitellä luottamuksellisesti. Aineistooni sisältyy erilaisten toimijoiden kirjoituksia sekä heidän siteerattuja lausuntojaan. Ne ovat kaikkien koska tahansa luettavissa, ja niin kirjoittajat kuin siteeratut ovat todennäköisesti tietoisia sanomansa ja kirjoittamansa julkisuudesta. Esimerkiksi Pertti Haapala (2010, 21) toteaa, että yhteiskuntatieteen tulee tehdä paljastaa vallankäytön mekanismeja eli rakenteita. Tällöin on nähdäkseni tarpeellista analysoida kriittisesti sellaisia dokumentteja, jossa vallankäyttö ilmenee, eli esimerkiksi lehtitekstejä.

Koska aineistonani ovat sanomalehtitekstit, on minun syytä huomioida tekstin tuottamiseen liittyneet konventiot eli esimerkiksi tekstiä tuottaneet mediainstituutiot, uutiskriteerit sekä tekstin lajityyppi eli genre. Mediainstituutio laveasti ymmärrettynä voi tarkoittaa länsimaista käsitystä hyvästä journalismista, joka pyrkii kunnioittamaan yksityisyyttä, hankkimaan tiedon rehellisin keinoin ja suojaamaan lähteitään. Yksittäisillä joukkoviestimillä kuten Helsingin Sanomilla on tietysti myös omat toimintaperinteensä ja ihanteensa. Lehden toimituspolitiikka antaa eräänlaisen toimintakehyksen toimittajilleen. Uutiskriteerit vaihtelevat joukkoviestintävälineittäin. Kuvaavaa on, että eläkekiistasta kirjoitettiin Helsingin Sanomissa vajaan kolmen viikon aikana pitkälti toista sataa juttua. Viihdeilmioista se tuskin uutisoisi yhtä intensiivisesti. Iltapäivälehtien kohdalla tilanne saattaisi olla toisenlainen. Sanomalehdessä julkaistun kirjoituksen sisältöön ja luonteeseen vaikuttaa myös sen lajityyppi. Genren konventiot vaikuttavat aihevalintaan ja kirjoittamisen tyyliin. Esimerkiksi hyvä uutinen välittää tosiasiat sekä ylläpitää yhteiskuntakriittisyyttä ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta. Uutinen on kieleltään yksinkertainen ja konkreettinen, ja se kertoo alussa oleellisimman. Jutulta odotetaan tietynlaista sisältöä, rakennetta ja muotoa. Sanomalehtikirjoitus ei kuitenkaan vain kuvaile tilannetta. Se myös konstituoii sitä. (Valtonen 1998, 107–109.) Siten jutun kirjoittajan tulkinta on merkittävä sen sisällön kannalta.

Risto Erosen (1991) mukaan sanomalehtitekstien vieraat puhujat (esimerkiksi siteeratut hallituksen tai ay-liikkeen edustajat) voidaan lukea toissijaisiksi kertojiksi, jotka pyrkivät puhuttelemaan yleisöä tiedotusvälineiden muodostamassa julkisuudessa. Ensisijaisena kertojana toimittaja kuitenkin järjestee artikkeliinsa näitä vieraan puhujan pyrkimyksiä – esimerkiksi hallituksen argumentaatiota eläkeikien noston puolesta. Toimittajalla on mahdollisuus joko horjuttaa tai tukea vieraan puhujan diskurssia. (Mt., 25–30; 41.) Esimerkki sanomalehden käyttämästä diskursiivisesta

hallinnasta ja median vallasta on Helsingin Sanomien aktiivinen rooli Suomen EU-jäsenyyden toteutumisessa. Esko Salmisen (2006) mukaan Helsingin Sanomat kannatti avoimesti ja voimakkaasti Suomen EU-jäsenyyttä ja perusteli sitä monipuolisesti. Jäsenyyteen myönteisesti suhtautuvat tahot saivat Helsingin Sanomissa yli kolme kertaa enemmän palstatilaa kuin EU-vastaiset toimijat. Kansanäänestyksessä myönteinen kanta voitti, sillä jäsenyyttä kannatti 56,9 prosenttia ja vastusti 43,1 prosenttia äänestäjistä. Tuskin voidaan sanoa, että Helsingin Sanomien kanta ratkaisi Suomen EU-jäsenyyden, mutta ainakin voidaan pohtia suuren sanomalehden vaikutusta siihen. (Mt., 139–145.)

Mediatekstit ovat hedelmällinen tutkimuskohde, kun halutaan selvittää valtasuhteiden muutoksia (Laamanen 2007, 34). Median merkityksen vallankäyttäjänä ymmärtää, kun pohtii diskurssin suhdetta vallankäyttöön. Risto Kuneliuksen (2003, 223–225) mukaan diskurssit tulkitsevat todellisuutta ja ”määrittävät sen, mikä on totta ja mikä ymmärretään normaalina”. Median valta on kaksisuuntaista, sillä vaikka media dominoi kansalaisia, kansalaiset voivat vaikuttaa mediaan esimerkiksi kulutuspäätöksillään tai yhteiskunnallista valtaa käyttävinä auktoriteetteina tai toimijoina (Curran 2002, 151–157). Media on diskurssien taistelukenttä, ja se käyttää valtaa tarjoamalla rajattuja ja harkittuja sisältöjä sekä puhuttelemalla yleisöä tietyllä tavalla. Media rakentaa ja vahvistaa ideologioita ja olemisen malleja. (Jääsaari ym. 2010, 210.)

Eija Kaskiharjun (2009) mukaan Helsingin Sanomat myötäili eläkekiistassa talouselämän näkemyksiä ja kannatti työurien pidentämistä. On aiheellista kysyä, miltä Helsingin Sanomien representoima eläkekiista näyttää hallinnan näkökulmasta. Helsingin Sanomien representaatiot ovat esimerkki diskursiivisesta hallinnasta, vaikka lehti ei välttämättä ole hallinnan ohjelman eli työurien pidentämistarpeen alkuperäinen muotoilija. Se kuitenkin antaa puheenvuoron valtaeliitille ja saa tietoja siltä. Valtaeliitti puolestaan käyttää erilaisia hallintateknologioita tiedottaessaan medialle. Helsingin Sanomat on ikään kuin viestin viejä, joka muuntaa julkista diskurssia kuluttajiaan varten (ks. esim. Fairclough 1997, 86). Lehtitekstien analysointi diskurssiteoriaan nojautuen on tavallista, mutta diskurssianalyysia on sovellettu myös hallinnan analytiikan tutkimuskenttään kuuluvissa lehtitekstien tutkimuksissa (ks. esim. Laamanen 2007).

3.4. Diskurssianalyysin soveltaminen

Konkreettinen metodi tai menetelmä on työkalu, joka auttaa tulkinnan rakentamisessa eli analyysissa (Coffey & Atkinson 1996, 154). Laadullisessa tutkimuksessa ei ole välttämätöntä puhua jostain tietyistä menetelmistä. Aineistoa tulisi analysoida teoreettisesta tutkimustehtävästä muotoillun kysymyksenasettelun perusteella. Monimutkainen menetelmä saattaa jopa heikentää

analyysin luotettavuutta. (Kantola 2002, 78.) Työni teoreettinen tutkimustehtävä perustuu diskurssiteoriaan ja hallinnan analytiikkaan. Analyysini puolestaan on sovellus diskurssianalyysistä. Diskurssiteoria on metodologinen osa teoreettista näkökulmaani, ja sen ohjaamana luen aineistoa (Alasuutari 1999, 79). Jokisen ym. (1993, 13) mukaan diskurssianalyysi on sovellettavissa oleva tutkimusmenetelmä, jossa tehdyt tulkinnat voidaan perustella vain raportoimalla havainnot, jotka ovat syntyneet syvällisen aineistoon perehtymisen tuloksena. Siitä analyysissäni on kyse.

Laadullinen analyysini koostui kahdesta osasta, jotka Pertti Alasuutari (1999, 38–48) on nimennyt havaintojen pelkistämiseksi ja arvoituksen ratkaisemiseksi. Amanda Coffey ja Paul Atkinson (1996) käyttävät ilmauksia koodaaminen ja tulkinta. Koodaaminen tarkoittaa aineiston rajaamista, järjestelyä ja sen eri segmenttien yhteen kytkemistä ja siten konseptualististen skeemojen luomista. Koodaus mahdollistaa aineiston analysoinnin ja tulkinnan. Tulkinta on syvällisempää kuin koodaaminen. Aineistolta kysytään kysymyksiä, ja siitä etsitään kytköksiä, teemoja, säännönmukaisuuksia, paradokseja ja niin edelleen. Aineistosta voidaan yrittää luoda teoria tai sitä voidaan pyrkiä yleistämään. Tulkinnan tavoitteena on eritellä ja analysoida ilmiöitä, tunnistaa niiden ominaisuudet, seuraukset ja suhteet muihin ilmiöihin. (Mt., 26–53.)

Diskurssianalyysi on viitekehysmäinen ja sovellettavissa oleva, eikä se ole sinällään mikään selkeä työkalu, jonka avulla voitaisiin vastata tutkimuskysymykseen (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 164–165). Soveltamani diskurssianalyysi eteni seuraavalla tavalla. Aluksi tutustuin aineistoon syvällisesti lukemalla sen uudelleen ja uudelleen. Seuraavaksi luin ja tarkastelin sitä aina tietyistä näkökulmasta. Rajasin, järjestelin ja yhdistelin aineistoa ja siitä poimimiani lausumia. Pidin koko ajan mielessäni diskurssiteorian ja hallinnan analytiikan periaatteet. Pyrin tuottamaan havaintoja lukemalla aineistoa tutkimuskysymysten ohjaamana. Määrittelin analyysiyksiköksi lausuman eli aineistokatkelman, jossa puhuttiin työurien pidentämiseen liittyvistä asioista tietyllä tavalla. Puhujana saattoivat olla hallituksen, opposition tai palkansaajajärjestöjen edustajat, asiantuntijat, kansalaiset tai esimerkiksi jutun kirjoittanut toimittaja. Luin aineistoa kysyen siltä, *mitä* lausumia siinä esiintyy.

Tarkastelin, miten työurien pidentämisestä, periaatepäätöksestä ja niihin liittyvistä asioista puhuttiin. Miten ne määriteltiin ja millaisia merkityksiä eri toimijat niille antoivat? Jaoin puhetta sisältävät aineistokatkemat teemojen mukaan. Alemman abstraktiotason teemoista yhdistelin yleisemmän tason teemoja. Teemoista yhdistyi ja nousi lopulta esiin kaksi päädiskurssia, jotka kamppailivat eläkekiistassa. Tunnistin diskurssien rakenteen ja logiikan. Nimesin ne vastuudiskurssiksi ja sopimusyhteiskunnan diskurssiksi. Kokosin yhteen, miten erilaiset merkit

merkityksellistettiin kahdessa eri diskurssissa. Lopulta kuvailin ja tulkitin diskursseja ja diskurssikamppailua diskurssiteorian ja hallinnan analytiikan lähtökohdista. Erittelin ja analysoin ilmiöitä, pohdin seurauksia sekä analysoin syitä (ks. esim. Alasuutari 1999).

Diskurssianalyysin tavoitteena ei ole tuottaa faktoja vaan tulkintoja. Sosiaalisen konstruktivismiin nojaavassa diskurssianalyysin perinteessä faktojen ajatellaan olevan sosiaalisesti tuotettuja. Tulkinnat kuitenkin perustuvat aineistojen tarkkaan analyysiin. Tulkintojen on oltava perusteltuja, ja niille on esitettävä todisteita. Päättepolku on tehtävä näkyväksi, jotta lukija voi tehdä siitä omia tulkintojaan. Diskurssianalyysissä myös usein etsitään poikkeustapauksia, sillä ne paljastavat kulttuurisia ja vuorovaikutuksellisia itsestäänselvyksiä. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 234–235.)

Diskurssianalyysin kohdalla vaatimus tutkimustulosten yleistettävyydestä ei yleensä ole samalla tavalla relevantti kuin esimerkiksi tilastollisessa tutkimuksessa. Alasuutarin (1999, 249–251) mukaan kyse on suhteuttamisesta eli siitä, miten tutkimustulokset suhteutuvat laajempaan kokonaisuuteen. Voidaan myös puhua mahdollisesta yleistettävyydestä. Eli jos tutkimustulosten mukaan joku diskursiivinen käytäntö toimii ja rakentuu tietyssä ympäristössä, on se ainakin periaatteessa mahdollinen myös jossain muussa ympäristössä. (Peräkylä 1995, 48; Valtonen 1998, 106.) Tärkeämpää mielestäni kuitenkin on, että diskurssianalyttinen tutkimus voi parhaimmillaan sekä kyseenalaistaa että vapauttaa, kun se analysoi vallankäyttöä ja sen seurauksia (ks. esim. Valtonen 1998, 116–118). Viittaaan Laclaun ja Mouffin (2001, 113) käsitykseen siitä, että sosiaalinen todellisuus on avoin, ja merkitys rakentuu diskursiivisesti artikulaation käytännöissä. Onnistunut diskurssianalyysi hahmottaa sosiaalisesta todellisuudesta jotain sellaista, jota ei ymmärretä huomioida itsestäänselvyksiin tuodittautuvassa maailmassa (Jokinen ym. 1993 230).

4. Eläkekiista diskurssien kamppailuna

Tässä luvussa kuvaan tiivistetysti, mitä eläkekiistassa tapahtui. Kuvaukseni perustuu Helsingin Sanomien uutisointiin keväällä 2009. Lisäksi esittelen lyhyesti aineistosta tunnistamani diskurssit eli vastuudiskurssin ja sopimussyhteiskunnan diskurssin.

4.1. Eläkekiista

Eläkekiistan siemenet kylvettiin noin kuukausi ennen hallituksen tekemää periaatepäätöstä. Kokoomuslainen valtiovarainministeri Jyrki Katainen kertoi Helsingin Sanomien haastattelussa 10. päivä tammikuuta 2009, että työnantajien Kela-maksusta voitaisiin luopua. Elinkeinoelämän keskusliitto sai siten tavoitteensa läpi, mutta palkansaajajärjestöt suhtautuivat muutokseen varauksellisesti. Tammikuun 21. päivä työmarkkinajärjestöt puuttuivat sosiaaliturvajärjestelmään, vaikka sen uudistaminen oli annettu SATA-komitean pohdittavaksi. Työmarkkinaosapuolten johdolla solmittiin niin sanottu sosiaalitupo. Siinä päätettiin esimerkiksi, että työttömyysturvan peruspäivärahaa ei voida korottaa, ellei ansiosidonnainen turva nouse samassa suhteessa. Lisäksi päätettiin varhaiseläkejärjestelmien tulevaisuudesta muun muassa nostamalla osa-aikaeläkkeen alaikäraja kahdella vuodella vuoteen 2011 mennessä.

Noin kuukausi myöhemmin alkoi eläkekiista. Hallitus ilmoitti 24. helmikuuta keskustalaisen pääministeri Matti Vanhasen ja valtiovarainministeri Kataisen johdolla, että se aikoo nostaa eläkeikää. Vanhuuseläkkeen alaikäraja nostettaisiin vuodesta 2011 alkaen vuosittain kahdella kuukaudella siten, että noin 12 vuoden kuluttua alaikäraja olisi 65 vuotta. Palkansaajajärjestöt ja oppositio sosiaalidemokraattien johdolla vastustivat periaatepäätöstä. Palkansaajajärjestöt epäilivät, että hallitus peruu sosiaalitupon. Seuraavana päivänä Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestön SAK:n puheenjohtaja Lauri Ihalainen ilmoitti, ettei järjestö luota hallitukseen sopijaosapuolena. Sdp puolestaan neuvotteli muiden oppositiopuolueiden (vasemmistoliitto, perussuomalaiset ja kristilliset) kanssa toimista periaatepäätöstä vastaan. 28. päivä helmikuuta Vanhanen ilmoitti keksineensä idean eläkeiän nostosta ollessaan hiihtämässä Rukalla. Sen jälkeen hän oli kertonut asiasta Kataiselle.

Maaliskuun toisena päivänä palkansaajajärjestöt vetäytyivät SATA-komitean työstä. Ihalainen ilmoitti, että SAK jäädyttää välinsä hallitukseen, ellei eläkeasiasta neuvotella alusta alkaen uudelleen. Seuraavana päivänä palkansaajajärjestöt teettivät Suomen Gallupilla mielipidekyselyn, jonka mukaan ainoastaan 22 prosenttia suomalaisista hyväksyi hallituksen esityksen sellaisenaan.

4.3. työmarkkinajohtajat ja Vanhanen tapasivat pääministerin virka-asunnolla, mutta neuvotteluissa ei edetty. Palkansaajajärjestöt vaativat periaatepäätöksen purkamista, mutta hallitus ei halunnut luopua siitä. Seuraavana päivänä oppositio arvosteli hallitusta kyselytunnilla, ja sitä seuraavana päivänä se jätti asiaa koskevan välikysymyksen. 9. päivä maaliskuuta SAK ilmoitti, että se ei aio osallistua neuvotteluihin, joissa päätetään eläkeiän nostosta. Seuraavana päivänä Toimihenkilökeskusjärjestö STTK ilmoitti olevansa samalla kannalla. Akateemisesti koulutettujen Akava ei ollut yhtä ehdoton. Illalla työmarkkinajohtajat ja Vanhanen neuvottelivat jälleen pääministerin virka-asunnolla.

Eläkesopu julistettiin 11.päivä maaliskuuta. Hallitus perui aikeensa. Se ja työmarkkinajärjestöt ilmoittivat sopineensa, että he perustavat kolmikantaan perustuvan työryhmän, joka pohtii keinoja korottaa todellista eläkkeellejäämisikää kolmella vuodella vuoteen 2025 mennessä. Ryhmää johtaa Eläketurvakeskuksen johtaja Jukka Rantala. Lisäksi perustettiin EK:n johtajan Jukka Ahtelan vetämä työryhmä, joka pohtii keinoja työhyvinvoinnin ja työssä jaksamisen parantamiseksi, jotta työurat pitenisivät. Hallitus myös vastasi välikysymykseen. Vanhanen ei myöntänyt tappiota. Hän ilmoitti olevansa tyytyväinen, sillä kahden vuoden sijaan työuria sovittiinkin pidennettävän kolmella.

Hallitus teki periaatepäätöksen niin sanotussa politiikkariihessä eli hallitusohjelman puolivälitarkastuksessa (Hallituksen politiikkariihen kannanotto 2009). Matti Vanhanen otti politiikkariihen käyttöön ensimmäisellä pääministerikaudellaan (2003–2007). Siinä on tarkoitus tarkastella hallitusohjelmaa päivittynein tiedoin ja tehdä käsiteltävistä asioista johtopäätökset. (Helsingin Sanomat 2.2.2005.) Riippuikin tulkinnasta, pitääkö hallituksen kaavailuja päätöksenä vai kannanottona. Tulkitsen sen periaatepäätökseksi, jonka yksityiskohdista oli tarkoitus sopia myöhemmin. Politiikkariihessä on tehty merkittävä periaatepäätös ennenkin. Raivion (2006) mukaan vuoden 2005 politiikkariihessä esitettiin kunta- ja palvelurakennemuutoksen eli Paras-hankkeen hahmotelma. Myöhemmin samana vuonna valtioneuvosto teki hankkeesta asetuksen, vaikka alkuperäisessä hallitusohjelmassa sitä ei mainita. (Mt., 186.)

Tulkintani mukaan eläkekiista oli diskursiivinen kamppailu, joka jäsenyi kolmeksi erilliseksi kiistaksi. Hallituksen johtama koalitio ja palkansaajajärjestöjen johtama koalitio kiistelivät ensinnäkin työurien pidentämisen perusteista ja keinoista. Toiseksi, ne kiistelivät siitä, ketä eläkekiista ja työurien pidentämiskeskustelu koskevat. Kolmanneksi, ne kiistelivät siitä, miten eläkepolitiikasta ja työurien pidentämisestä päätetään ja millä tavalla päätöksenteossa toimitaan. Diskurssien avaaminen selittää, miksi ja miten asioista kiisteltiin.

4.2. Vastuudiskurssi ja sopimussyhteiskunnan diskurssi

Hallituksen ja palkansaajien käyttämissä diskursseissa tulkittiin eri tavalla eläkeinstituutioon, eläkepolitiikkaan ja työurien pidentämiseen liittyviä asioita. Hallituksen ja sitä tukeneiden tahojen käyttämän diskurssin olen nimennyt vastuudiskurssiksi. Palkansaajaliikkeen, opposition ja niitä tukeneiden tahojen käyttämän diskurssin nimesin sopimussyhteiskunnan diskurssiksi. Näiden päädiskurssien tiedonmuodostusta tukivat muut diskurssit. Pertti Ahosen (1984, 320) mukaan diskurssi voi ottaa vaikutteita aiempien tai laajempien diskurssien sisällöistä ja työstää niitä eteenpäin.

Vastuudiskurssi haastoi vallitsevan diskursiivisen järjestyksen. Sitä käyttivät hallitus, eräät talouselämän edustajat ja asiantuntijat, osa kansalaisista ja osin Helsingin Sanomat. Vastuudiskurssi määritteli eläkekiistan poliittiseksi kysymykseksi. Se määritteli eläkejärjestelmän eduskunnan ja hallituksen eli edustuksellisen demokratian päättäväisyyden kuuluvaksi asiaksi, sillä eläkejärjestelmä vaikuttaa julkiseen talouteen, koskettaa myös ammattiyhdistysliikkeeseen kuulumattomia kansalaisia ja on osa lakisääteistä sosiaaliturvaa. Niinpä vastuudiskurssissa korostui poliittisen vallan legitimitetin arvostus. Vastuudiskurssin käyttäjät näkivät eläkeiän noston keinona pidentää työuria. Työurien pidentämisen diskurssi määritteli välttämättömäksi keinoksi vastata väestön ikääntymisen seurauksena heikkenevän huoltosuhteen aiheuttamiin ongelmiin kuten verotulojen pienenemiseen ja julkisten menojen kasvuun.

Vastuudiskurssin totuus perustui yksinkertaiseen talousmatematiikkaan, laskelmiin ja keskiarvoihin. Se piti hyvinvointiyhteiskuntaa kyseenalaistamattomana instituutiona, jonka ylläpito edellyttää pidempien työurien tuomia verotuloja. Sen mukaan kansantalous on uskottava vain silloin, kun sen velka pysyy kohtuullisena. Velka puolestaan pysyy kohtuullisena vain, jos veroja korotetaan, menoja leikataan tai työuria pidennetään. Diskurssille olikin tyypillistä kriisitietoisuuden levittäminen. Diskurssista hahmottui aito huoli kansantalouden kestävydestä ja hyvinvointiyhteiskunnan rahoituksesta. Sillä oli kuitenkin myös toinen juuri, joka perustui talousjärjestö OECD:n käsitykseen tehokkaasta, aktiivisesta ja kilpailukykyisestä järjestelmästä.

Sopimussyhteiskunnan diskurssia käyttivät palkansaajajärjestöt, oppositio, osa kansalaisista, monet asiantuntijat ja osin Helsingin Sanomat. He kokivat periaatepäätöksen työelämäkysymykseksi. Eläkejärjestelmä kuuluu palkansaajajärjestöjen päättäväisyyden alaan, koska palkansaajat osallistuvat eläkkeiden maksuun ja työeläkejärjestelmä on luonteeltaan itsenäinen. Voimakkaimmillaan diskurssi hahmotti eläkkeet myöhemmin maksettavaksi palkaksi – siis vain työntekijöiden ja

työnantajien väliseksi sopimusasiaksi. Ennen kaikkea diskurssi hahmotti eläkepäätöksentekojärjestelmän yhteisen sopimisen perinteen mukaan. Niinpä puhettavassa korostui palkansaajaliikkeen legitimizeetti ja edunvalvonta. Sopimusyhteiskunnan diskurssi hahmotti työurien pidentämisen yksilön kokemusten näkökulmasta. Sen mukaan eläkeiän kategorinen nosto ei nosta todellista eläkkeellejäämisikää, sillä työuran pituus riippuu työhyvinvoinnista ja työssä jaksamisesta.

Sopimusyhteiskunnan diskurssi paljastui alusta lähtien hallitsevaksi diskurssiksi. Se ei antanut vastuudiskurssin hegemonisoitua. Toisaalta, vaikka sopimusyhteiskunnan diskurssi voitti diskursiivisen kamppailun, se ei itsekään hegemonisoitunut täydellisesti. Hallitus käytti itsepintaisesti vastuudiskurssiaan vielä sen jälkeen, kun se oli peruuttanut periaatepäätöksensä. Sopimusyhteiskunnan diskurssi oli kuitenkin niin vahva, että uusi eläkeratkaisu tehtiin sen määrittelemänä.

Tulkitsen, että hallituksen aikomus nostaa eläkeikä aiheutti dislokaation. Hallituksen periaatepäätös haastoi vallitsevan käsityksen suomalaisen työuran pituudesta ja eläkeinstituutiosta. Sitä alettiin tarkastella uudelleen. Vastuudiskurssi siis horjutti vallitsevaa diskursiivista järjestystä (ks. esim. Torfing 2005, 16). Vallitseva diskursiivinen jäsenitys suomalaisesta työurasta ja eläkeinstituutiosta ei enää tarjonnut subjekteille eheää identiteettiä. Diskursiivisen hallinnan seurauksena paine työurien pidentämiseen oli kasvanut niin suureksi, että perinteinen työuran idea ja jopa pyhänä pidetty eläkeikä joutuivat tarkasteluun. Vallitseva diskurssi ei enää selittänyt tai uudistanut suomalaisen työuran ideaa täydellisesti. Vuonna 2008 alkanut globaali talouskriisi sekä tietoisuus huoltosuhteen heikkenemisestä asettivat kyseenalaiseksi sen, pitenevätkö suomalaisten työurat riittävän nopeasti suhteessa taloudellisiin haasteisiin. Hallitseva sopimusyhteiskunnan diskurssi kuitenkin voitti diskursiivisen kamppailun, sillä sen määrittämät merkitykset osoittautuivat vahvemmiksi kiistassa työurien pidentämisen perusteista ja keinoista, kiistassa siitä, ketä työurien pidentäminen ja eläkepolitiikka koskee sekä kiistassa eläkepolitiikan toimintatavoista.

5. Kiista työurien pidentämisen perusteista ja keinoista

Tässä luvussa kuvaan palkansaajien ja hallituksen välistä kiistaa työurien pidentämisen perusteista ja keinoista. Vastuudiskurssin mukaan työurat pitenevät automaattisesti eläkeikää nostamalla. Eläkeiän nosto on välttämätöntä, koska epävarma taloustilanne ja epäedullinen väestökehitys uhkaavat hyvinvointiyhteiskunnan rahoitus pohjaa, jos työllisyysaste ei nouse riittävästi. Sopimussyhteiskunnan diskurssin mukaan työurat eivät pitene eläkeikää nostamalla, koska työelämän huono laatu pakottaa työikäisiä eläkkeelle jo ennen virallista eläkeikää. Sen vuoksi työuria voi pidentää ainoastaan työhyvinvointia ja työssä jaksamista kohentamalla. Tärkeintä on siis todellinen eläkkeellejäämisikä. Sopimussyhteiskunnan diskurssi onnistui vakiinnuttamaan tulkintansa työurien pidentämisestä ja sen mahdollistavista keinoista, koska hallitus ei pystynyt vakuuttamaan palkansaajille, että eläkeiän nosto pidentäisi työuria. Sopimussyhteiskunnan diskurssi onnistui poliittisessa hallinnassa paremmin kuin vastuudiskurssi.

5.1. Eläkeikä ylös vai työhyvinvointi kuntoon?

Hallitus teki periaatepäätöksen eläkeiän nostosta taloudellisten uhkakuvien keskellä. Periaatepäätös tehtiin politiikkariihessä, jossa on tarkoitus tarkastella hallitusohjelmaa muuttuneessa kontekstissa. Keskeisin syy radikaalilta tuntuvaan ratkaisuun oli Suomea ja muuta Eurooppaa ravistellut talouskriisi, johon viitattiin kriisin, laman ja taantuman käsitteillä. Vastuudiskurssin mukaan eläkeiän nosto oli välttämätön keino työurien pikaiseksi pidentämiseksi. Työurien pidentäminen oli osa selviytymiskamppailua.

Valtiovarainministeri Jyrki Kataisen (kok) mukaan uudistus ei ole niin radikaali kuin äkkiä katsoen luulisi.

"Jos me selviämme sillä, että nuori pääsee aikaisemmin opiskelemaan ja saa aikaisemmin tutkinnon, ja jos ihminen tekee normaalin pohjoismaalaisen työuran, niin onpa hyvä homma", hän luonnehti. (HS 25.2.2009, kotimaa, uutinen)

Hallituksen käyttämä vastuudiskurssi määrittä, että eläkeiän nosto mahdollistaa työllisyysasteen nousemisen norminmukaiselle tasolle. 65 vuoden ikärajan Jyrki Katainen hahmotti normaaliin pohjoismaiseen työuraan sisältyväksi eläkeikäksi. Hän viittasi siihen, että muissa pohjoismaissa työurat ovat pidempiä, ja se oli hänen tulkintansa mukaan normaalia ja siksi itsestään selvästi tavoiteltavaa. 65-vuotiaaksi jatkuva ja nopeammin alkava työura hahmottui varsin kohtuullisena tavoitteena. Näin Suomi selviäisi yllättävän kovaksi osoittautuneesta kriisistä. Talouskriisin varjostama tulevaisuus oli hallituksen mielikuvissa niin synkkä, että se oli valmis koviin toimenpiteisiin.

Hallitus uskoi eläkeiän noston pidentävän työuria nopeasti ja itsestään selvästi. Katainen puhui uudistuksesta, mikä viittaa siihen, että periaatepäätös eläkeiän nostosta oli hänen mielestään enemmän kuin ehdotus tai avaus. Katainen viestitti, että uhkakuviin suhteutettuna uudistus on varsin maltillinen. Hallitus tulkitsi, että eläkeiän nosto on vain yksi keino pidentää työuria. Hallitus ehdotti esimerkiksi opintojen nopeuttamista. Erilaisten vaihtoehtojen erittelyn sijaan se kuitenkin keskittyi työurien pidentämisen syiden ja perustelujen esittelemiseen. Palkansaajien erilainen näkökulma hahmottui jo heidän ensimmäisistä reaktioistaan.

Toimihenkilökeskusjärjestö STTK kuvaa eläkeiän nostopäätöstä hätiköidyksi. Järjestön mukaan edellisen eläkeuudistuksen vaikutuksista ei vielä ole täyttä selkoa ja keskimääräinen eläkkeelle siirtymisikä on ollut nousussa. (HS 25.2.2009, kotimaa, lyhyesti)

Periaatepäätöstä vastustanut palkansaajaliike pettyi siihen, että hallitus ei malttanut odottaa edellisen eläkeuudistuksen vaikutuksia. Sopimussyhteiskunnan diskurssi nimittäin määritteli, että eläkejärjestelmä on jo uudistettu työurien pidentämistavoitteen mukaiseksi. Julkusen (2009, 242–243) mukaan vuonna 2005 tehdyssä eläkeuudistuksessa työuriin tavoiteltiin lisäpituutta erilaisilla eläkekannusteilla. Myös sosiaaliturvassa oli tehty eläkeuudistuksia. STTK lisäsi, että keskimääräinen eläkkeellesiirtymisikä on nousussa. Kanniston (2011, 15) laskelmien mukaan väite pitää paikkansa, vaikka eläkkeellesiirtymisikä oli yhä alhaisempi kuin 63 vuoden eläkeikä.

Sopimussyhteiskunnan diskurssi ei pitänyt työurien pidentämistarvetta yhtä suurena kuin vastuudiskurssi. Se oletti, että eläkejärjestelmään ei olisi enää tarvetta puuttua. Kun se määritteli periaatepäätöksen näistä lähtökohdista, ei ole ihme, että se ei missään vaiheessa voinut sitä hyväksyä. Sopimussyhteiskunnan diskurssi määritteli, että ongelma on virallisen eläkeiän sijaan todellinen eläkkeellejäämisikä. Se on virallista eläkeikää alhaisempi varhais- ja työkyvyttömyyseläkkeiden takia. Todellista eläkkeellejäämisikää voisi diskurssin mukaan nostaa vain työelämän laatua parantamalla. Silloin työssä jaksettaisiin jatkaa pidempään. Hallitus kuitenkin halusi nopeita muutoksia. Vastuudiskurssi työsti kriisidiskurssia koko episodin ajan.

Katainen muistutti siitä, että jotta valtiontalous nousisi ylijäämäiseksi vuoteen 2011 mennessä, tarvittaisiin kahdeksan prosentin vuotuinen kasvu. "Laman pohja ei vielä ole ohi", Katainen muistutti. (HS 25.2.2009, kotimaa, uutinen)

Kataisen mukaan Suomi oli "laman pohjalla" eli kaukana ylijäämäisyyden edellyttämästä kasvusta. Hän ei kertonut, mihin arvio kahdeksan prosentin kasvutarpeesta perustuu. Luultavasti se oli laskettu taloustieteellisin menetelmin. Foucault'n (1980, 131) mukaan "totuus" perustuu tieteellisesti tuotettuihin väitteisiin, joilla myös perustellaan poliittista vallankäyttöä. Kriisipuheelle oli perusteensa, sillä vuonna 2009 Suomen tuotanto laski jyrkästi. Tilastokeskuksen mukaan se

pieneni vuoden aikana peräti 7,8 prosenttia. Kansantuote on pienentynyt yhtä paljon viimeksi vuosina 1917 ja 1918, joista jälkimmäisenä käytiin sisällissota. Edes 1990-luvun lamavuodet eivät olleet tilastollisesti yhtä rajuja kuin vuosi 2009. (Bruttokansantuote laski... 2009.)

Myös sopimussyhteiskunnan diskurssi tunnisti talouskriisin, mutta ei välitöntä yhteyttä sen ja eläkeiän noston välillä. Kriisipuhetta tuottivat ylivoimaisesti eniten eläkeiän nostoa kannattaneet. Helsingin Sanomat tuki vastuudiskurssia kriisipuheellaan. Kriisiin vetoaminen tuntuikin luontevalta perusteltaessa periaatepäätöstä, jota kukaan ei halua, mutta joka hallituksen näkökulmasta oli kuitenkin pakko tehdä. Tulkintani mukaan kriisitietoisuuden kasvattaminen oli hallinnan tekniikka, jolla hallitus pyrki vallankäytön legitimoimiseen. Viestin mukaan kriisi oli niin paha, että se edellytti poikkeuksellisen voimakkaita toimia. Hallitus ei kuitenkaan pystynyt riittävän uskottavasti esittämään, kuinka eläkeiän nostaminen auttaisi selviämään kriisistä, joka parhaillaan rasitti Suomen taloutta. Hallitus ei esittänyt laskelmia, kuinka eläkeiän nosto parantaisi julkistalouden kestävyyttä kriisin aikana.

Hallitus tuki toisaalta myös sosiaalipoliittisesti pehmeitä ratkaisuja vetoamalla kriisiin. Esimerkiksi työttömyysputkeen hallitus aikoi puuttua vasta talouskriisin jälkeen. Pääministeri Vanhanen viestitti, että sosiaalipoliittisia turvaverkkoja voi heikentää vain silloin kun työllisyys on nousussa (HS 25.2.2009). Näin hän tulkitsi ”pehmeiden väylien” säilyttämisen puskuriksi, joka torjuu lamasta aiheutuvia kielteisiä vaikutuksia kuten työttömyyttä. Vanhasen tulkintaa ei kuitenkaan voi pitää sosiaalipoliittisesti jalomielisenä, sillä hän oli valmis heikentämään turvaverkkoa silloin, kun työttömäksi jää vain pieni määrä ihmisiä. Vastuudiskurssi määritteli työllisyyden kansantalouden näkökulmasta. Työllisyys on kaikki kaikessa, ja korkea työllisyys mahdollistaa sosiaalipoliittikan muuttamisen sellaiseksi, että se aktivoi ja kannustaa pidempiin työuriin. Puhe oli kuitenkin erilaista kuin 1990-luvun lamassa, jossa sosiaalipoliittisten järjestelmien tasoa heikennettiin avoimesti juuri kriisiin vedoten (ks. esim. Kantola 2002).

Hallituksen tuottamaa kriisipuhetta on mielenkiintoista tarkastella vasten aiempaa tutkimusta. Esimerkiksi Kantolan (2002) mukaan hallintaa ja vallankäyttöä voidaan perustella kriisillä. Kun talousjärjestelmän ongelmat aktualisoituvat, poliittisten päättäjien on perusteltava se, kuinka he näkevät maailman, ja kuinka ongelmia heidän mukaansa tulisi hoitaa. Esimerkiksi 90-luvun talouskriisin aikana valtion sääntely väheni ja markkinavetoisuus korostui. Uusliberalismia ei julistettu poliittisessa puheessa, mutta se vaikutti lukuisten hyvinkin poliittisten ratkaisujen taustalla. (Mt., 13–18.) Ei siis ole ihme, että myös eläkekiistassa hallitus perusteli poliittista

vallankäyttöään kriisillä. Oppositio ymmärsi perustelut, mutta ei keinoja. Sdp:n esittämät vaihtoehdot eivät olleet yhtä konkreettisia kuin eläkeiän nosto.

Sdp:nkin mielestä työssä on oltava pidempään, mutta sitä ei saavuteta nostamalla pakolla eläkeikää vaan työelämää kehittämällä, kuntoutuksella ja vaikkapa ikääntyneiden työaikajoustoilla, Urpilainen linjasi. (HS 5.3.2009, kotimaa, uutinen)

Sopimusyhteiskunnan diskurssi korosti, että työurien pidentäminen auttaa talousongelmien hoidossa. Hallituksen kriisipuhe ei kuitenkaan vaikuttanut palkansaajiin, koska palkansaajat eivät uskoneet eläkeiän noston todella pidentävän työuria. Sopimusyhteiskunnan diskurssin käyttäjät halusivat pidentää työuria, mutta koska he merkityksellistivät työuran eri tavalla, heidän ehdottamansa keinot olivat erilaisia. Sopimusyhteiskunnan diskurssissa suomalainen työura hahmottui niin, että sitä ei voi pidentää vanhuuseläkeiän ikärajaa nostamalla, koska se ei pidennä työuria ja on vastoin suurta yhteistä sopimusta.

Palkansaajien työuran pidentämiskeinot koostuvat pääasiassa työhyvinvoinnin ja työelämän laadun parantamisesta siten, että todellinen eläkkeellejäämisikä nousisi. Näin diskurssi hahmotti työurat ja niiden kansantaloudelliset funktiot todellisen työllisyysasteen näkökulmasta. Varmasti myös vastuudiskurssin käyttäjät ymmärsivät, että virallista eläkeikää tärkeämpi asia on se, koska todellisuudessa jäädään eläkkeelle. Vastuudiskurssin käyttäjien ajatuksena kuitenkin oli, että virallisen eläkeiän nousun myötä myös todellinen eläkkeellejäämisikä nousee. Kokemuksillaan sopimusyhteiskunnan diskurssia vahvistaneet palkansaajat pitivät hallituksen kaavailuja utopistisina. Jos veturinkuljettajat eivät jaksakaan edes 55-vuotiaiksi, mitä eläkeiän nosto auttaisi?

Heinonen saisi halutessaan jatkaa vaikka 68-vuotiaaksi asti vuonna 2005 voimaan tulleen eläkeuudistuksen perusteella. "Ei varmasti jatka - eikä jaksakaan 63-vuotiaaksikaan", vanhemmat kollegat kommentoivat.

Kaikkia ihmetyttää hallituksen tuoreimmat eläkeiän nostokaavailut, myös Heinosta. Veturinkuljettajat eivät jaksakaan 55-vuotiaaksikaan. Rankat työajat varhaisine aamuineen ja öineen vievät voimat. "Periodityö rasittaa", Ari Hentunen, 47, vakuuttaa. "Ja koko ajan kiristetään", muut säästävät. (HS 7.3.2009, talous, reportaasi)

Palkansaajien puheissa työelämä hahmottui raskaana ja kovana paikkana, jossa työntekijä joutuu tällä hetkellä sinnittelemään, jotta jaksaisi edes 63 vuoden ikään saakka. Työura nähtiin ikään kuin tuomiona, joka kärsitään tunnollisesti, kunnes vapaus sovittuna aikana alkaa. 25-vuotiaan veturinkuljettajan Juho Heinosen kollegat olivat vakuuttuneita, että nuori mies ei jaksakaan työelämässä edes 63-vuotiaaksi. Veturinkuljettajat kokivat työn niin raskaaksi ja yhä kiristyväksi, että eläkeiän nosto tuntui rangaistukselta. Sopimusyhteiskunnan diskurssissa eläkeikä tai "kolmas ikä" nähtiin vapaa-aikapainotteisena elämänvaiheena, jolloin nautitaan ansaittua eläkettä. Sopimusyhteiskunnan diskurssin retoriikka ei kuitenkaan korostanut, että eläkeiän nostoa vastustettaisiin sen takia, että

ikäntyneenä oltaisiin mieluummin vapaalla kuin töissä. Enemmän korostettiin sitä, että työelämässä ei sen rankkuuden takia jakseta olla edes eläkeikään saakka.

Varmin tae eläköitymisen myöhentämiseksi ei suinkaan ole eläkeiän kategorinen nostaminen, vaan työn kehittäminen mielekkäämmäksi ja terveellisemmäksi. Näin työntekijä viihtyy ja jaksaa sinnitellä työssä pidempään.

Niinpä nyt pitäisikin satsata työhyvinvointiin ja työn sisältöjen kehittämiseen, kuten Juha Antila haastattelussa vaatii. Työn kehittämisestä ja työhyvinvoinnin lisäämisestä hyötyvät sekä työntekijät että työnantajat. Tässä työssä on vain voittajia!

(Palkkatyöläinen 11.3.2009, kommentti)

Sopimusyhteiskunnan diskurssissa työuran pitenemistä ja eläkeiän nousemista ei siis nähty mahdottomana asiana, mikäli työelämän laatu paranee. Oleellinen ehto työurien pitenemiselle oli työssä jaksaminen. Vaikka sitä ei suoraan argumenteissa sanottu, tällainen puhetapa siirtää vastuuta työurien pidentämisestä entistä enemmän työnantajien suuntaan. Työssä jaksamiseen liittyy myös työmarkkinoiden joustavuus, joka mahdollistaisi esimerkiksi työnteon määrän vähentämisen ilman, että työntekijän tarvitsee jäädä kokonaan eläkkeelle. Työhyvinvoinnin puolesta argumentoiminen oli tyyppillistä erityisesti sopimusyhteiskunnan diskurssille, mutta etenkin episodin loppuvaiheella myös vastuudiskurssin käyttäjät puhuivat entistä enemmän työhyvinvoinnista.

Mielenkiintoinen tapaus oli ministeri Liisa Hyssälän viesti (HS 3.3.2009), jossa hän esitti, että ”työntekijäjärjestöt ovat katsoneet suunniteltua eläkeuudistusta liian suppeasta näkökulmasta”. Hyssälän mukaan myös työoloja pitää kehittää. Lausunto oli mielenkiintoinen siksi, että juuri Hyssälän esittelemästä laajemmasta näkökulmastahan työntekijäjärjestöt puhuivat! Näin Hyssälä käytti sopimusyhteiskunnan diskurssia vastuudiskurssin rationaliteetin puolustamiseen. Tapauksesta ei kuitenkaan keskusteltu aineistoni teksteissä sen enempää.

Todellisen eläkeiän argumentoinnin ohella sopimusyhteiskunnan diskurssissa välittyi usko järjestelmän ohjausvaikutukseen eli siihen, että erilaiset varhaiseläkejärjestelmät vetävät työntekijöitä eläkkeelle. Ajattelutavan taustalla oli sopimusyhteiskunnan diskurssin oletus siitä, että jos työntekijälle vaan tarjotaan mahdollisuus tulla toimeen ilman töitä, niin hän ottaa tarjouksen vastaan. Eläkeiän nosto olisi tässä tapauksessa eräänlainen sanktio, jota välttääkseen työntekijät hakeutuisivat työkyvyttömyys-, osa-aika- tai työttömyyseläkkeelle – ennen kuin nekin mahdollisuudet poistetaan.

Kaiken huipuksi valtioneuvoston kanslian (eli pääministerin oman ministeriön) selvityksissä on laskettu, että pelkän vanhuuseläkkeen alaikärajan nostaminen 65 vuoteen ilman varhaisväylien tukkimista laskee ikääntyneiden 55-68-vuotiaiden työllisyysastetta kahdella prosenttiyksiköllä!

Tämä johtuu siitä, että tieto eläkeiän nostosta saa ihmiset hakemaan entistä innokkaammin työkyvyttömyyseläkkeelle, osa-aikaeläkkeelle tai työttömyysputkeen.

(HS 27.2.2009, kotimaa, uutisanalyysi)

Työttömyyseläkejärjestelmä on Anna-Kaisa Ikosen (2009) mukaan esimerkki sosiaalipoliittisesta järjestelmästä, jonka ohjausvaikutus on muuttunut kielteiseksi. Kun järjestelmä 1970-luvun alussa kehitettiin, sen tarkoitus oli turvata toimeentulo ikääntyneille pitkäaikaistyöttömille, joiden työllistämistä pidettiin vaikeana. 1990- ja 2000-luvuilla työmarkkinoilta pois ohjaavaa vaikutusta alettiin pitää kielteisenä. Järjestelmä kannusti ikääntyneitä eläkkeelle ja toimi hyvän tasonsa ansiosta moraalisesti oikeutettuna saneerauskeinona. Käytännössä se siis ohjasi työkykyisiä pois työmarkkinoilta. (Mt., 13–20.)

Hallitus ei kuitenkaan perustellut periaatepäätöstään vain talouskriisillä. Kiistan edetessä se perusteli eläkeiän nostoa yhä enemmän myös kielteisellä väestökehityksellä, joka voisi pitkällä aikavälillä johtaa talouden kriisiytymiseen. Vastuudiskurssi hahmotti, että suomalaisen yhteiskunnan taloudellinen kestävyys on uhattuna myös tulevaisuudessa. Eläkeiän nostoa tukeneet määrittivät työurat huoltosuhteen kautta. Puhetapa perustui yksiselitteiseen logiikkaan kansantalouden ja sitä myöten hyvinvointiyhteiskunnan kestävydestä. Väestön ikääntymisen takia huoltosuhde eli työssä käyvien suhde huollettaviin eli esimerkiksi eläkeläisiin heikkenee (Kiander 2010, 144). Näin tulevaisuutta uhkasi talouskriisin lisäksi myös demografinen kehitys.

Jollei näin tapahdu, yhteiskunnan tuottamat palvelut heikkenevät.

Kyse on eläkejärjestelmän logiikasta.

"Jos odotetun eliniän aika kasvaa, on itsestään selvää, että myös eläkeikä nousee", hän perustelee.

Aktan ottaa esimerkiksi 2002 syntyneen tyttärensä.

"Jonkin laskelman mukaan pääkaupunkiseudulla syntyneen tytön odotettu elinikä on sata vuotta. Jos kokonaiseliniän odotus on sata vuotta ja työuraa tästä on 40 vuotta, suhde on heikko", hän sanoo. (HS 6.3.2009, kotimaa, reportaasi)

Argumentoinnin mukaan on vain loogista, että eliniän pidentyessä siitä käytetään jatkossakin vähintään sama suhteellinen osuus työntekoon. Muuten palvelut heikkenevät. Tämä puolestaan edellyttää työurien pitenemistä. Vastuudiskurssissa ei hahmotettu tai ainakaan korostettu, että väestön ikääntymisellä voi olla myös myönteisiä seurauksia. On mahdollista, että päivähoito- ja koulutuskustannukset pienenisivät, työttömyys vähentyisi työvoimapulan seurauksena, työmarkkinoiden kysyntä leviäisi työmarkkinoiden ulkopuolella oleviin, muuttoliike vaimenisi, kokeneiden työntekijöiden arvo nousisi, eläkeläisten ostovoima kasvaisi, vapaaehtoistoiminta voimistuisi ja perheiden sisäiset tulonsiirrot eläkeläisiltä nuoremmille yleistyisivät (Kautto 2004, 13–16). Vastuudiskurssissa keskeinen tekijä oli työllisyysaste eli se lukumäärä, kuinka suuri osa ihmisistä on ansiotyössä. Näin vastuudiskurssin tulkinta olikin lähes identtinen sopimusyhteiskunnan diskurssin kanssa, joka korosti eläkeiän sijaan todellista eläkkeellejäämisikää

ja todellista työllisyysastetta. Selittävä ero oli se, että hallitus uskoi eläkeiän noston kohottavan työllisyysastetta, palkansaajat eivät.

5.2. Hallinta sanojen takana

Hallitus määrittä periaatepäätöksensä ensisijaisesti taloudelliseksi ratkaisuksi. Vanhanen piti työurien pidentämistavoitetta kunnianhimoisena, mutta uskoi jokaisen saavutetun lisävuoden parantavan taloutta 2–3 miljardilla eurolla. Periaatepäätöksen vaikutuksia oli siis arvioitu siitä näkökulmasta, kuinka paljon ne tuottavat lisätuloja valtion kassaan. Elina Laamasen (2007, 257) mukaan yhteiskunnan käsitteellistäminen tehokkaana taloudellisena yksikkönä on hallinnan keino. Vanhasen arvio oli summittainen, eli se perustui uskoon periaatepäätöksen myönteisistä vaikutuksista. Vanhanen totesi, että onnistuessaan periaatepäätös auttaisi taloutta ja työllisyyttä. Todennäköisesti se auttaisi vain työssä jo olevien työllisyyttä, mutta sitä Vanhanen ei tuonut esiin

Vanhanen uskoo, että keinot työuran pidentämiseksi löytyvät. "Tavoite on kunnianhimoinen, mutta onnistuessamme siinä autamme erittäin paljon suomalaista taloutta ja työllisyyttä." Vanhasen mukaan jokainen lisävuosi keskimääräiseen eläkkeellesiirtymisikään vaikuttaa valtion talouteen 2-3 miljardilla eurolla. (HS 12.3.2009, kotimaa, uutinen)

Vastuudiskurssi nojasi tulkintaan siitä, että talouden on oltava pitkällä tähtäimellä tasapainossa, eli menot eivät saisi ylittää tuloja. Puhetapa ei niinkään korostanut talouskasvua vaan kansantalouden kestävyyttä ja uskottavuutta esimerkiksi kansainvälisten luottoluokittajien silmissä. Velkaantuminen nähtiin epätoivottavana ja huolestuttavana, vaikka se voisikin toimia ikään kuin väliaikaisena lamapuskurina. Puhetapa korosti talouslukuja ja niihin liittyvää yksinkertaista matematiikkaa. Talouden tasapaino nähtiin itsestään selvänä asiana, eikä sitä kyseenalaistettu. Tiukka kuri kuului talouden hallintaan automaattisesti. Hallituksen ja Helsingin Sanomien lisäksi kansantalouden kestävyteen ja uskottavuuteen vetosivat toimituksen ulkopuoliset asiantuntijat, kuten esimerkiksi Elinkeinoelämän tutkimuslaitos. Hallituksen puheenvuoroissa kuitenkin korostui palveluiden ja sosiaaliturvan rahoitus eli idea hyvinvointiyhteiskunnan rahoituksen turvaamisesta. Tulkitsen sen määrätietoiseksi keinoksi perustella hallintaa.

"Kansakunnan hyvinvointipalveluiden ja sosiaaliturvan rahoitus pitää pystyä tulevaisuudessakin rahoittamaan kestävästi", hän (Liisa Hyssälä) sanoi. (HS 3.3.2009, kotimaa, uutinen)

Vastuudiskurssi määrittä työurat kansantaloudelliseksi voimavaraksi, jota voidaan muuttaa ja muokata tarpeen vaatiessa. Siten niitä voidaan hallita. Eläkeiän nosto nähtiin ainoana realistisena tapana turvata eläkkeiden, tulonsiirtojen ja palvelujen rahoitus pohja. Vastuudiskurssin ihanne oli hyvinvointiyhteiskunta, jossa koko kansa vakuutetaan erilaisten riskien varalle tarjoamalla

palveluita ja etuuksia. Hyvinvointiyhteiskuntaa ei kyseenalaistettu, ja sen rahoituksen turvaamista pidettiin itsestään selvänä tavoitteena. Siten puheen voidaan tulkita olleen erilaista kuin esimerkiksi 90-luvun lamassa, jolloin poliittiselle puheelle oli tyypillistä hyvinvointivaltion kyseenalaistaminen (ks. esim. Kantola 2002).

Vastuudiskurssille oli tyypillistä keskimääräisyyden korostaminen. Työtä pitää tehdä keskimäärin riittävästi. Toisin kuin sopimusyhteiskunnan diskurssi, vastuudiskurssi jätti ulkopuolelleen yksilölliset kokemukset ja esimerkiksi eri ammattien väliset erot työn vaativuuden ja rasittavuuden suhteen. Sopimusyhteiskunnan diskurssissa työurien pituus hahmottui yksilöllisenä ja yksilökohtaisena. Yksilökohtaisuutta korostava puhetapa pyrki huomioimaan sen, että ihmisten ammateissa ja henkilökohtaisissa ominaisuuksissa on suuriakin eroja, jotka vaikuttavat työuran pituuteen. Osa hinkuu varhaiseläkkeelle, joitain painostetaan sille väkisin ja jotkut haluavat kartuttaa eläkettä vielä pitkään.

Missä kaksi tai useampi kuusikymppinen suomalainen kohtaa, puheenaihe on varma: eläkkeelle jääminen. Osa kuusikymppisistä hinkuu erilaisille varhennetuille eläkkeille ja osaa työnantaja suorastaan työntää niille. Pienipalkkaisimmat tai kevyihin ja palkitseviin valkokaulusammatteihin päässeet taas suunnittelevat keräävänsä supereläkettä vielä vuosien ajan. (HS 7.3.2009, artikkelit, kolumni)

Mielipideilmaston Sävelen loosisssa kiteyttää lopuksi Murtonen: " Vanhanen saa minun puolesta olla töissä vaikka 90-vuotiaaksi." (HS 6.3.2009, kotimaa, reportaasi)

Yksilökohtaisuus korostui etenkin kansalaisten puheenvuoroissa. Halukkaat saisivat olla töissä niin pitkään kuin huvittaa. Näin sopimusyhteiskunnan diskurssissa eläkeiät hahmotettiin ennemmin yksilön valinnaksi kuin ylhäältä päin tulevaksi pakoksi. Yksilökohtaisuuden huomioiminen oli palkansaajajärjestöiltä tehokas keino perustella hallintaa. Hallinta ei vaikuttanut ylhäältä päin tulevalta sanelupolitiikalta.

Puheen perusteella hallitus halusi säilyttää hyvinvointiyhteiskunnalle tyypilliset palvelut. Koska niiden rahoittaminen vaikeutuu talouskriisin ja huoltosuhteen heikkenemisen seurauksena, oli hallituksen mukaan valittava joko verojen korottaminen, palvelujen ja -etuuksien leikkaaminen tai työurien pidentäminen. Hallitus viestitti, ettei se halua leikata etuuksia, koska se tarkoittaisi hyvinvointiyhteiskunnan heikentämistä. Veronkorotusten hylkääminen voidaan tulkita porvarihallituksen ideologiseksi valinnaksi tai kannanotoksi. Se perustui uskoon maltillisen verotuksen talouskasvua luovasta vaikutuksesta. On silti mielenkiintoista, että eläkekiistassa kriisipuhe linkittyi huoleen hyvinvointiyhteiskunnan rahoituksesta. Risto Heiskalan ja Anu Kantolan (2010) mukaan kriisipuheella on ollut myös toisenlainen funktio. Esimerkiksi julkishallinnon säästö- ja tuottavuusohjelman läpiviennissä on vedottu kriisiin. Suomen julkinen

velka on 1990-luvun lopulta lähtien ollut verrattain vähäistä, mutta siitä huolimatta julkisen sektorin henkilöstömenoja on supistettu ankarasti kriisin nojalla. Se puolestaan on johtanut hyvinvointipalvelujen määrän ja laadun heikkenemiseen. (Mt., 135.)

Eläkekiistassa hallintaa tukivat myös kilpailukykyyn ja uusliberalistiseen ajatteluun avoimesti pohjaavat ideat. Huomattavaa kuitenkin on, että avoimen uusliberaaleja puhetapoja oli vain yhdessä ainoassa aineistoni artikkelissa, eivätkä ne nousseet kiistan keskiöön tai hallituksen julkilausuttuun puheeseen. Uutinen julkaistiin taloussivuilla noin viikko hallituksen periaatepäätöksen jälkeen. Jutussa kerrottiin, mitä OECD ehdottaa raportissaan, jossa se pohti keinoja edistää Suomen talouskasvua. OECD kannatti eläkeiän nostoa, mutta lisäksi se kehotti poistamaan eläkeputken ja kiristämään työkyvyttömyyseläkkeen ehtoja. OECD myös totesi, että Suomen tulisi keventää eläkeläisten palkkaverotusta ja aktivoita heitä. OECD myös vauhdittaisi korkeakouluopintoja, alentaisi palkkaveroa, lisäisi paikallista sopimista ja heikentäisi työttömyysturvaa.

Suomen tulisi poistaa mahdollisuus jäädä ennenaikaiselle eläkkeelle niin sanotun eläkeputken kautta. Työkyvyttömyyseläkettä taas ei saisi myöntää kuin terveydellisistä syistä. Tällaisia ehdotuksia sisältyy teollisuusmaiden järjestön OECD:n raporttiin uudistuksista, jotka edistäisivät parhaiten talouden kasvua. Raportti julkistettiin tiistaina Pariisissa. OECD on aiemminkin arvostellut Suomea siitä, että ihmisiä päästetään liian helposti eläkkeelle. Viimeksi kritiikkiä tuli järjestön marraskuussa raportissa. (HS 4.3.2009, talous, uutinen)

Tulkitsen, että ehdotukset ovat luonteeltaan uusliberaalin ideologian mukaisia, ja ne myös ilmentävät OECD:n käsityksiä sosiaali- ja talouspolitiikasta. Heikki Patomäen (2007) mukaan uusliberalismi eli vapaiden markkinoiden, laajan yksityisen omistusoikeuden ja yksilön vapauden ideologia tuli aikanaan Suomeen mm. OECD:n, Kansainvälisen valuuttarahaston ja Euroopan Unionin kautta. Uusliberaalit sovellukset ovat usein peräisin kansainvälisistä komiteoista, joihin ovat osallistuneet lähinnä valtiovarainministeriön virkamiehet sekä liiketaloustieteen ja hallinnon asiantuntijat. OECD ja EU ovat olleet auktoriteetti uudistusten takana. OECD:llä ei ole poliittista päätäntävaltaa, vaan sen käyttämä asiantuntijavalta on tiedon valtaa. (Mt., 10–13, 71.) Tulkintani onkin, että OECD:n tuottama tieto on osa sitä diskursiivista hallintaa, jolla yhteiskunnan suuntaan pyritään vaikuttamaan.

Helsingin Sanomien OECD-jutussa arvioitiin (4.3.2009), että OECD:n viestit ”ovat kuitenkin kuin suoraan Vanhasen hallituksen ja Suomen valtiovarainministeriön taustapapereista”. Tulkinta on mielenkiintoinen, sillä hallituksen puheessa ei analyysini perusteella korostunut uusliberaali ideologia. Se puhui aktiivisuudesta, talouden uskottavuudesta ja tehokkuuden lisäämisestä, mutta myös turvaverkon säilyttämisestä ja hyvinvointiyhteiskunnan turvaamisesta. Vain OECD julisti avoimesti uusliberalistisia viestejä, vaikka esimerkiksi tuottavuus ja kilpailukyky eli

kansallisvaltion pärjääminen globaalisti vapaassa markkinataloudessa ovat Johannes Kanasen ja Anu Kantolan (2009, 144) mukaan nousseet politiikan keskiöön. Kantolan (2002, 13–18) mukaan 90-luvun talouskriisin aikaisessa poliittisessa puheessa ei myöskään julistettu uusliberalismia, mutta poliittiset teot olivat silti sen mukaisia.

Tässä tutkimuksessa voin analysoida vain sitä, miten hallitus eläkekiistassa puhui. Se, mihin hallituksen periaatepäätös ja puheet perustuivat, jää arvauksen varaan. On luultavaa, että OECD:n linjaukset vaikuttivat ainakin jollain tasolla hallituksen ratkaisuihin. Voi myös olla, että hallitus ei halunnut korostaa uusliberaalilta kuulostavia argumentteja, sillä ideologia ei välttämättä saa Suomessa suurta kannatusta. Ainakaan sen kannattajaksi ei haluta tunnustautua (Patomäki 2007, 11). Se on kuitenkin tiedossa, että Matti Vanhasen nimiinsä ottama periaatepäätös sai alkunsa sen jälkeen, kun pääministeri oli lukenut valtioneuvoston kanslian julkaiseman Ikääntymisraportin (Laine, Sinko & Vihriälä 2009), jossa arvioidaan väestön ikääntymisen vaikutuksia ja varautumisen riittävyyttä. Ikääntymisraportin diskursiivinen analyysi voisi selventää ajattelutapojen juuria. Sen on tuottanut pääministerin toimeksiannosta talousneuvoston sihteeristö. Talousneuvosto on hallituksen, tärkeimpien etujärjestöjen ja Suomen Pankin välinen yhteistyöelin, joka tarkastelee ”kansakunnan menestymisen kannalta keskeisiä talous- ja yhteiskuntapoliittisia kysymyksiä” (<http://www.valtioneuvosto.fi/hallitus/talousneuvosto/fi.jsp>, viitattu 6.4.2011).

Vastuudiskurssilla oli ainakin kaksi juurta. Ensimmäisessä oli ennako-oletusteni mukaisesti viitteitä OECD:n korostamaan uusliberaaliin talous- ja sosiaalipolitiikkaan. Toinen juuri oli ennako-oletusteni vastainen. Eläkeiän nostoa esittäneiden tahojen puheessa korostui aito huoli suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan kestävydestä. Vastuudiskurssin merkittävimpiä argumentteja olivat huoli kansantalouden kestävydestä ja uskottavuudesta talouskriisissä ja väestön ikääntyessä sekä huoli hyvinvointiyhteiskunnan etuuksien ja palvelujen turvaamisesta. Ainakin puheen tasolla hallitus vaikutti kannattavan pohjoismaista hyvinvointipolitiikkaa – kunhan se tehdään tiukan talouskurin puitteissa. Vastuudiskurssin rationaliteettina eli toiminnan päämääränä oli vastata huoleen eli pidentää työuria eläkekiä nostamalla. Rationaliteetti voidaan myös tulkita hallinnan ohjelmaksi, johon pyrittiin diskursiivisilla hallinnan tekniikoilla. Niitä olivat esimerkiksi kriisitietoisuuden lisääminen, talousjärjestelmän peruslogiikkaan vetoaminen, huolestuttavien tulevaisuudenkuvien kertominen ja erilaisten epäkohtien esitteleminen.

Tulkitsen Foucaultin (1998/1976/1984, 70) viitaten, että eläkekiistassa valta oli läsnä kaikkialla. Toimijat käyttivät tiedon valtaa pyrkiessään määrittelemään suomalaista työuraa ja sen pidentämiskeinoja. Pyrkimys vaihteli diskurssin mukaan. Vaikka työurien pidentämiskeinoista

kiisteltiin, episodien lopulla eri poliittiset, taloudelliset ja lainsäädännön asiantuntijat liittoutuivat, kun he asettivat yhteistyössä työryhmän pohtimaan työurien pidentämiskeinoja. Mielestäni Jukka Rantalan johtama työryhmä on hyvä esimerkki hallinnasta. Ryhmä määrittelee itsestään selväksi luokitellun tavoitteen pohjalta toimenpidevaihtoehtoja, jotka aikanaan esitellään julkisesti. Näin auktoriteetit tuottavat hyvää, terveyttä, normaalia, hyveellisuutta, tehokkuutta ja hyötyä koskevia katsomuksia, joiden pohjalta hallinta tapahtuu. (ks. Miller & Rose 2010, 82–83.) Näin tulkitseen tapahtuneen myös eläkekiistan diskursiivisessa kamppailussa.

Työurien pidentämistarpeesta vallitsee ainakin yhteiskunnallisen eliitin (eduskunta ja hallitus, työmarkkinajärjestöt, asiantuntijat, Helsingin Sanomat) tasolla vakaa konsensus. Eläkekiistassa kiisteltiin enemmän keinoista kuin tavoitteesta. Idea työurien pidentämistarpeesta on yllättävänkin hegemonisoitunut. Eläkekiistan molemmat osapuolet korostivat koko kiistan ajan, että työurien pidentämistarpeesta ei ole epäselvyyttä. Analyysini osoittaa, että työurien pidentämisen idea on niin vahvasti hegemonisoitunut, että sitä ei kyseenalaisteta episodien kummassakaan diskurssissa. Yhteisen työurien pidentämisen ohjelman tavoitteena on ohjata toimijoiden käyttäytymistä, haluja, kiinnostuksia, uskomuksia ja pyrkimyksiä siten, että työurat pitenevät.

Hallituksen tavoitetta Swanljung pitää hyvänä.

"Se on meidänkin tavoite, että ihmiset pysyvät työelämässä, mutta ratkaisumalli, jonka hallitus on ottamassa, on virheellinen." (HS 4.3.2009, kotimaa, uutinen)

Olisi kaikkien kannalta kohtuullista jatkaa tällä tiellä eikä hiihtoladulla, sillä työurien pidentämisen tärkeydestä kaikki riidan osapuolet taitavat olla aivan samaa mieltä (HS 8.3.2009, artikkelit, kolumni)

Esimerkiksi Työeläkevakuuttajien toimitusjohtaja Esa Swanljung ilmoitti, että tavoite on sama, mutta hallituksen keinot ovat virheellisiä. Myös Helsingin Sanomien päätoimittaja Janne Virkkunen tulkitsi, että eläkekiistan tavoitteesta ei olla erimielisiä. Työurien pidentämisen idea voidaan nähdä hallinnan ohjelmana, jota ajetaan erilaisin hallinnan tekniikoin, jotka ovat pitkälti diskursiivisia. Näin työurien pidentäminen rakentuu diskursiivisessa kamppailussa. Tässä kohtaa on hyvä muistaa Deanin (1999) määritelmä hallinnalle. Tiivistän sen seuraavasti: Hallinta on auktoriteettien ja muiden toimijoiden harjoittamaa laskelmoitua ja järkipäätä sekä tiedon muotoihin ja erilaisiin tekniikoihin perustuvaa toimintaa, jolla pyritään muovaamaan käyttäytymistä ohjailemalla haluja, kiinnostuksia, uskomuksia ja pyrkimyksiä (mt., 11).

Eläkekiistan ja siihen liittyvän diskursiivisen kamppailun taustalla vaikutti eliitin ymmärrys siitä, että toimijat voidaan ohjeistaa yhteiskunnallisesti toivottavien päämäärien saavuttamiseen. Asiantuntijat käyttivät totuuden valtaa, vetosivat järkipäätä ja lupasivat tehokkuutta, kun he väittivät pystyvänsä parantamaan asioiden tilaa ja ratkaisemaan itse määrittelemänsä ongelmat –

tässä episodissa sen, että suomalaiset tekevät liian vähän töitä. (Miller & Rose 2010, 66–67.) Totuuden valta ja järkiperaisuuden vetoaminen olivat erilaisia eri diskursseissa. Sopimusyhteiskunnan diskurssin totuus oli, että työuria voi pidentää vain työelämän laatua parantamalla. Järkeen diskurssi vetosi julistamalla kokemuksia ja erilaisia todelliseen eläkkeellejäämisikään liittyviä tietoja. Vastuudiskurssin totuus oli, että työuria voi pidentää eläkeikää nostamalla. Diskurssi vetosi järkiperaisuuden erittelemällä kansantalouteen, demografiaan ja synkkiin tulevaisuusennusteihin liittyviä tietoja. Vaikka esitän hallinnan käytäntöjen rakentuvan tiettyjen diskurssien varaan, en silti väitä, että käytännöt olisivat jotenkin keinotekoisia.

Vastuudiskurssi hävisi kiistan työurista ja työurien pidentämisestä osin siksi, että sopimusyhteiskunnan diskurssin ei tarvinnut kyseenalaistaa sen määrittämiä työurien pidentämisperusteita. Palkansaajat eivät uskoneet eläkeiän noston nostavan todellista eläkkeellejäämisikää. He hyväksyivät perustelut, mutteivät keinoja. Hallituksen hallintaohjelma epäonnistui ainakin eläkeiän noston osalta. Palkansaajat onnistuivat hallinnassa paremmin.

6. Kiista siitä, keitä työurien pidentäminen koskee

Tässä luvussa kuvaan palkansaajien ja hallituksen välistä kiistaa siitä, keitä työurien pidentäminen koskee. Vastuudiskurssin mukaan työurien pidentäminen alku- ja loppupäästä on koko yhteiskunnan asia, koska ongelmat eli huono taloustilanne ja heikko väestökehitys uhkaavat yhteistä hyvinvointiyhteiskuntaa. Työurien pidentäminen parantaisi kaikille yhteistä julkista taloutta. Sopimusyhteiskunnan diskurssin mukaan eläkeiän nostaminen tarkoittaa kajoamista palkansaajien saavuttamiin etuihin, jotka ovat pitkälti työntekijän ja työnantajan välinen sovittu asia. Eläkeiän nosto on samanlainen leikkaus kuin palkanalennus. Eläkekiistan ratkaisu tehtiin palkansaajajärjestöjen ehdoilla. Sopimusyhteiskunnan diskurssi vakiinnutti tulkintansa, jonka mukaan eläkekiistassa on ennen kaikkea kyse siitä, että hallitus heikentää palkansaajan asemaa. Tulkinta jätti muut kuin palkansaajat vähälle huomiolle. Nuoret, opiskelijat ja työttömät jäivät diskurssikamppailussa muutenkin sivuosaan.

6.1. Hyökkäys palkansaajaa vastaan?

Sopimusyhteiskunnan diskurssissa hallituksen periaatepäätös määrittyi hyökkäyksenä palkansaajia vastaan. Hallituksen vastuudiskurssi sen sijaan määritteli työurien pidentämisen ja eläkeiän noston koko yhteiskunnan yhteiseksi asiaksi. Näin eläkekiistassa kiisteltiin myös siitä, keitä työurien pidentäminen koskee. Helsingin Sanomat rakensi eläkekiistan asetelman jo ensimmäisissä aiheita koskeneissa uutisissa. Periaatepäätöksestä kertoneisiin uutisiin oli kysytty palkansaajien keskusjärjestön SAK:n edustajien mielipidettä eläkeiän nostolle. Helsingin Sanomat siis rakensi ja määritteli kamppailun palkansaajien ja hallituksen välille. Se paljastaa, että eläkepolitiikan hallitseva diskursiivinen jäsennys on ollut ainakin jossain määrin yleisesti tiedossa. Helsingin Sanomat tuskin olisi kysynyt periaatepäätökseen kommentteja SAK:lta, ellei se olisi tunnistanut suomalaisen eläkepolitiikan rakentuvan palkansaajalähtöisten tulkintojen varaan.

"Vastoin pääministerin lupauksia hallitus päätyi leikkauksiin. Se aikoo työntää kätensä syvälle eläkeikää lähestyvien palkansaajien taskuihin", jyrähti SAK:n johtaja Pertti Parmanne hallituksen esityksen kuultuaan. (HS 25.2.2009, uutiset sivu, etusivun vinkki)

Kiviniemi puolusti hallituksen päätöstä nostaa eläkeikää sillä, että eläkkeiden, tulonsiirtojen ja palvelujen rahoituspohja pitää ikääntyvässä Suomessa turvata. (HS /STT 2.3.2009, kotimaa, uutinen)

Vanhanen sanoi tiistaina, että asia koskee kaikkia suomalaisia, ei vain palkansaajajärjestöjä. (HS 4.3.2009, kotimaa, uutinen)

Helsingin Sanomat kirjoitti uutiset sivullaan periaatepäätöstä seuranneena päivänä (25.2.2009): ”Hallitus: eläkeikä 65 vuoteen – SAK yllättyi ja tulistui esityksestä”. Jo ensimmäisissä uutisissa SAK viestitti kokevansa eläkeiän noston leikkauksena – kajoamisena saavutettuihin etuihin. Retoriikka oli voimakasta: ”Se (hallitus) aikoo työntää kätensä syvälle eläkeikää lähestyvien palkansaajien taskuihin.” Palkansaajaliike koki tulleen petetyksi, sillä pääministeri oli luvannut olla leikkaamatta. Palkansaajaliike koki eläkkeen hyvin henkilökohtaiseksi ja jo taskussa olevaksi ansioksi, jota nyt sitten otettaisiin siltä pois. Palkansaajaliike koki eläkkeen omaksi asiakseen. Koko yhteiskunnan hyvinvointi ei noussut määrittelyjen keskiöön. Hallituksen vastuudiskurssi sen sijaan korosti, että ikääntyminen ja epävarma talous uhkaavat eläkkeiden, tulonsiirtojen ja palvelujen rahoitus pohjaa, mikäli eläkeikää ei nosteta. Siten vastuudiskurssi otti huomioon eläkeläiset sekä tulonsiirtoja ja palveluita tarvitsevat – siis heikompiosaiset kansalaiset. Vastuudiskurssi määritteli, että työurien pidentäminen on muidenkin kuin vain palkansaajien asia. Pääministeri Vanhanen korosti, että eläkeiän nosto koskee kaikkia suomalaisia, ei vain palkansaajajärjestöjä. Palkansaajaliikkeen äänenkannattaja kuitenkin käsitteli asiaa vain palkansaajan näkökulmasta.

Eläkekiistan julkisessa keskustelussa on varsin vähälle jäänyt se, että palkansaajan eläke on todellisuudessa myöhennettäväksi sovittua palkkaa. Toisin sanoen työntekijöiden ja työnantajien kesken on sovittu, että osa palkasta siirretään maksettavaksi myöhemmin – eläkkeenä.

On siis vähintään kohtuutonta, että hallitus yksipuolisesti lähtee leikkaamaan eläkkeitä. Asia on täysin verrattavissa siihen, että hallitus veisi eduskuntaan hyväksyttäväksi lain, jolla leikattaisiin palkkoja. (Palkkatyöläinen 11.3.2009, pääkirjoitus)

Sopimusyhteiskunnan diskurssi hahmotti periaatepäätöksen niin, että 63 vuoden eläkeikä on yhdessä sovittu, ja sen myöhentäminen tarkoittaa palkansaajan aseman heikentämistä. SAK:n lehdessä eläkkeen koettiin olevan myöhemmin jaettavaksi sovittua palkkaa, ja näin eläkeiän nostaminen olisi ikään kuin palkan alennusta. ”On pakko reagoida, jos ovat yksipuolisesti päättäneet, että meidän tilipäivä siirtyy kahdella vuodella. Eläkkeet ovat etukäteen maksettua palkkaa”, sanoi Metalliliiton puheenjohtaja Riku Aalto (HS 28.2.2009). Sopimusyhteiskunnan diskurssi määritteli palkansaajan uhriksi. Tulkinta on rajua, ja se kertoo diskursiivisen kamppailun kovuudesta. Sopimusyhteiskunnan diskurssi ei tuonut esiin, että aina kulloinkin työssä oleva sukupolvi maksaa eläkeläisten eläkkeet Suomessa, kuten Jan-Erik Johanson ja Ville Pekka Sorsa (2010, 213) kirjoittavat. Vastuudiskurssin mukaan se tulisi olemaan tulevaisuudessa vaikeaa.

Hallituksen rohkeutta pitäisi oikeastaan ihailta. Kerrankin hallitus uskaltaa tehdä poliittisia seurauksia pelkäämättä merkittävän linjauksen, jota se pitää maan tulevaisuuden kannalta välttämättömänä. Punamultahallituksesta tai sinipunahallituksesta siihen ei olisi ollut sateenkaarihallituksesta puhumattakaan. (HS 28.2.2009, artikkelit, kolumni)

Vastuudiskurssin käyttäjät vihjailivat, että palkansaajaliikkeen agenda on populistinen, eikä yhteiskunnan kokonaisedun kannalta paras mahdollinen. ”Kerrankin hallitus uskaltaa tehdä poliittisia seurauksia pelkäämättä merkittävän linjauksen, jota se pitää maan tulevaisuuden kannalta välttämättömänä”, kirjoitti Helsingin Sanomat. Vastuudiskurssi piti eläkepäätöstä nimenomaan vastuullisena, koska se on maan tulevaisuuden kannalta välttämätön. Punamulta- ja sinipunahallitukseen viittaaminen vihjaa, että Helsingin Sanomat piti sosiaalidemokraatteja puolueena, joka jarruttaa kovien mutta välttämättömien päätösten tekemistä vaikeina aikoina.

Sopimusyhteiskunnan diskurssi sulki koko vastuudiskurssin merkityksellistämisen käsityksen eläkkeestä yhteiskuntapoliittisena asiana ulkopuolelleen. Työeläkettä ei nähty osana lakisääteistä sosiaaliturvaa, vaan työnantajan ja työntekijän välisenä sopimuksena. Diskurssi ei myöskään tulkinnut, että eläkkeet voisivat olla poliittisen päätöksenteon asialistalla, sillä ne ovat työntekijän ja työnantajan keskenään sopimia palkkoja. Sopimusyhteiskunnan diskurssi jätti huomiotta sen, että eläkeikä vaikuttaa julkiseen talouteen ja on siten edustuksellisen demokratian päätäntävällässä. Vastuudiskurssi merkityksellisti periaatepäätöksen koko yhteiskuntaa koskevaksi asiaksi. Se tunnisti periaatepäätöksen kielteiseksi mutta vastuulliseksi. Yhteiskunnan hyvinvoinnin nimissä se olisi vain pakko tehdä. Eläkeikärajan se määritteli siitä lähtökohdasta, että eliniän pidentyessä myös työuran on pidennyttävä. Siten vastuudiskurssi ei määrittänyt periaatepäätöstä leikkaukseksi. Vastuudiskurssi määritteli ihannetoimijakseen aktiivisen kansalaisen. Heitä eläkeiän nostajat nyt vaativat talkoisiin.

Kolme lasta kasvattanut Wachtmeister ei ole pitänyt välivuosia, eikä ole ollut työttömänä tai sairauslomalla päivääkään. Pitkän työuran varrelle on mahtunut monenlaisia työpaikkoja. "Eläkkeeni on hyvä, koska olen työskennellyt paljon johtavissa asemissa." Mikä saa - öh - yli 74-vuotiaan jaksamaan? "Minulle on kai tärkeää kuulua ryhmään, voida vaihtaa mielipiteitä ihmisten kanssa. Ja tuntuu hyvältä seurata aikaansa. Nuorilta kollegoilta opin, mitkä vaatteet ovat muotia, ja mikä on suosittua. Olisi kauheaa herätä aamuisin ilman, ettei täytyisi lähteä mihinkään!" Suihkaus vain, ja Wachtmeister on tullut raput alas tarvittava kansio kädessään. (HS 28.2.2009, talous, reportaasi)

OECD:n mukaan suomalaiset ennenaikaiselle eläkkeelle jääneet lisäksi passivoituvat turhaan, kun heistä moni voisi tehdä vielä töitä. Suomen tulisikin aktivoida eläkeläisiä työntekoon. Järjestö muistuttaa, että eläkeläisten palkkaverotus on Suomessa poikkeuksellisen ankara. (HS 4.3.2009, talous, uutinen)

Helsingin Sanomat kirjoitti reportaasin yli 74-vuotiaasta sairaanhoitajasta, joka ei voisi kuvitellakaan jättävänsä työelämää. Veteraanisairaanhoitaja koki itsensä täysin työkykyiseksi, ja aikoi jopa hakea kesätöitä. Puhetavassa korostui, että myös työkykyinen vanhuus on mahdollinen. Sellaisen hyödyntämättä jättäminen olisi tuhlausta. Vastuudiskurssi ihannoi iäkästä sairaanhoitajaa, joka ei koskaan ole pitänyt välivuosia, ollut työttömänä tai sairauslomalla. Kolme lastakin hän on

siinä sivussa kasvattanut. Kotiin jääminen olisi aktiiviselle vanhukselle kauhistus. Rapuilta hän suihkaisi alas tuosta vain. Sairaanhoitaja oli myös OECD:n ihannetoimija. ”Suomalaiset ennenaikaiselle eläkkeelle jääneet lisäksi passivoituvat turhaan, kun heistä moni voisi tehdä vielä töitä.” Aktiivisuuspuhe liittyi työ-, eläke- ja sosiaalipolitiikkaan, jossa diskurssin mukaan tulisi korostaa aktivointia ja kannustamista työn tekoon. Tällaiset linjaukset ovat tyypillisiä OECD:n sosiaalipolitiikkasuosituksille. (ks. esim. OECD Economic Surveys Finland 2010). Kannustavuuden idea pyrkii sitouttamaan kansalaiset tuottaviksi yhteiskunnan jäseniksi, ja se on ollut EU:n sosiaali- ja työllisyyspolitiikan keskeinen tavoite jo 20 vuotta (Björklund & Airio 2009, 154).

Vastuudiskurssi rakensi tuottavan kansalaisen subjektipositioita. Palkansaajat eivät halunneet kiinnittyä siihen. Julkusen (2009, 232) mukaan aktiivisen, tuottavan ja onnistuneen ikääntymisen ideat ovat peräisin vanhasta gerontologiasta, mutta nyt ne on otettu uudestaan käyttöön yhteiskuntapolitiikassa. Aktiivinen ikääntyminen on noussut kansainvälisten järjestöjen asialistalle hiljattain. Se ymmärretään hieman eri tavalla eri järjestöissä. Esimerkiksi Maailman terveysjärjestö WHO kytkee sen koko elinkaareen, terveyteen ja osallistumiseen. EU ja OECD korostavat ikääntyneiden työkyvyn ylläpitämistä ja heidän voimavarojensa suuntaamista koko yhteiskunnan kannalta hyödyllisellä tavalla. OECD korostaa aktiivista ajankäyttöä – oli se sitten työtä, hoivaa tai järjestötoimintaa. (Kautto 2004, 8–11.) Heikki Niemelän ja Kari Salmisen (2009) mukaan ainakin Suomen, Ruotsin, Tanskan, Saksan, Espanjan ja Iso-Britannian eläkejärjestelmät ovat muuttuneet suuntaan, joka korostaa laajan hyvinvointivaltion sijaan työkykyä ja kilpailua. Mutta onko kaikilla mahdollisuus kilpailla?

6.2. Nuoret, opiskelijat ja työttömät jäivät sivuun

Suomessa oli vuonna 2009 yli kaksi miljoonaa palkansaajaa (Työvoimatutkimus 2009). He ovat varmasti sellainen ryhmä, joka pystyy vaikuttamaan hallituksen aikeisiin – ainakin eläkekiistan perusteella. Mutta kaksi miljoonaa ei edusta edes puolikasta Suomen väestöstä. Palkansaajilla on vahvat etujärjestöt, joten he saavat äänensä kuuluviin. Eläkeläisiä kiista ei koskenut yhtä syvästi. He kun ovat jo eläkkeellä, eikä sitä oltu heiltä viemässä. Eläkeläisten osalta oli tietysti merkittävää se, että yhä kasvavalle vanhusjoukolle tarvitaan riittävä määrä elättäjiä. Tulkintani mukaan sopimusyhteiskunnan diskurssi jätti ainakin nuoret, opiskelijat ja työttömät vähälle huomiolle, kun sen keskiössä oli palkansaajan saavuttama etu. Jos eläkeikä ei nouse, vastuu työurien pidentämisestä ja lasku huoltosuhteen heikkenemisestä siirtyvät helposti nuorten kontolle. Työttömät jäivät diskurssikamppailun ulkopuolelle jo lähtökohtaisesti, sillä siinä oli kyse työurien pidentämisestä. Työttömillä ei ole uraa jota pidentää.

Nuoret ja opiskelijat ovat lähtökohtaisesti heikossa asemassa verrattuna palkansaajiin. Heidän pitää aloittaa työuransa aikaisin ja jatkaa sitä mahdollisimman pitkään, vaikka he joutuvat lopulta maksamaan laskun heikosta huoltosuhteesta. Silti heidän huolensa ei saanut huomiota, kun työurien pidentämisen määritelmät tehtiin palkansaajien ja toisaalta työllisyysasteen näkökulmasta. Vastuudiskurssi vaati nuoria tehostamaan opintojaan. Palkansaajaliike ei puolustanut opiskelijoita samalla tavalla kuin työntekijöitä, vaikka se periaatteessa vastusti hallituksen tehostamislinjaa. Nuorilla, opiskelijoilla ja työttömillä ei ole kovin vahvoja etujärjestöjä, ellei sellaisiksi lasketa ylioppilasliikettä tai työttömien yhdistyksiä. Silloin kun nuorten ääni pääsi hetkeksi kuuluviin, he nostivat keskusteluun sukupolvien välisen tasa-arvon.

Vihreiden Johanna Sumuvuori, 32, sanoo koko aikuisikänsä ajan tajunneensa, että hänen ikäpolvensa tekee pitemmän työuran, maksaa kovempia eläkemaksuja ja saa vähemmän eläkettä kuin suuret ikäluokat.

Ikäluokkien välisen oikeudenmukaisuuden kannalta eläkejärjestelmää olisi Sumuvuoren mielestä pitänyt tarkastella jo paljon aikaisemmin.

Suurten ikäluokkien eläke-etujen leikkaamisesta Sumuvuori ei halua puhua: "En halua lietsoa mitään sukupolvisotaa."

Sumuvuori kuvaa ikäpolvensa aina keskustelleen siitä, pääseekö se koskaan eläkkeelle ja saako se koskaan hyvinvointipalveluja. "Mitä siihen vastataan? Jokin hallitus sen olisi tehnyt joka tapauksessa, ja on hyvä, että tämä hallitus on ottanut asian vakavasti. Haluan, että sukupolveni otetaan huomioon. (HS 11.3.2009, kotimaa, artikkeli)

Keskustelussa hahmottui kaksi erilaista tulkintaa sukupolvien välisestä tasa-arvosta. Toisessa työurat ja eläkekysymys nähtiin sukupolvien tasa-arvon kannalta oleellisena asiana. Vihreiden 32-vuotias kansanedustaja Johanna Sumuvuori koki, että eläkejärjestelmä on jo pitkään ollut sukupolvien välisen tasa-arvon kannalta ongelmallinen. Työura hahmotettiin tasa-arvon näkökulmasta siten, että oikeudenmukaisessa järjestelmässä kaikki ikäpolvet antaisivat järjestelmään yhtä paljon kuin he siitä saavat. Se saattaisi edellyttää eläkeikärajan pikaista nostamista. Toisaalta, suuret ikäluokat, joiden edustajia on määrällisesti enemmän kuin pienempien ikäluokkien edustajia, ovat aloittaneet työuransa keskimäärin nykynuoria aiemmin.

Huoltosuhteen heikkenemisen takia on mahdollista, että nuoret ikäluokat joutuvat lopulta tekemään pidemmän työuran kuin vanhemmat ikäluokat. Lisäksi heidän eläkkeensä tulevat todennäköisesti olemaan tasoltaan alhaisempia, sillä odotetun eliniän kasvaessa elinaikakerroin leikkaa eläkkeitä (Johanson & Sorsa 2010, 213). Vuonna 2010 tuli voimaan vanhuuseläkkeiden elinaikakerroin, joka sopeuttaa eläkkeiden tason ikäluokan odotettavissa olevan eliniän mukaiseksi (Elinaikakerroin vahvistettu vuodelle 2010). Monet nuoret merkityksellistivät työurien pidentämisen juuri sukupolvien välisen tasa-arvon näkökulmasta. Sumuvuoren mukaan nuoret olivat huolissaan siitä, pääsevätkö he koskaan eläkkeelle ja saavatko he kunnollisia hyvinvointipalveluita, jos vanhemmat ikäpolvet lähtevät aikaisin eläkkeelle ja nauttivat maksuihinsa nähden suurta eläkettä. Näin

puhetapa jalostui osaksi vastuudiskurssia, vaikka ei noussutkaan sen keskiöön. Vanhempi polvi määritti sukupolvien välisen tasa-arvon eri lähtökohdista.

Monen raatilaisen mielestä koko kysymys sukupolvien tasa-arvosta on ongelmallinen. "Ei voida verrata eri sukupolvien elämänkaarta. Kun minä synnyin vuonna 1937, miehen elinaika oli vajaa 60 vuotta. Tänäpäin syntyvä poikalapsi elää noin 76-vuotiaaksi", sanoo kansanedustaja Claes Andersson (vas.) (HS 13.3.2009, kulttuuri, HS-raati)

Esimerkiksi Claes Andersson hahmotti, että nyt eläkeikää lähestymässä olevat joutuvat epäoikeudenmukaiseen asemaan, jos eläkeikää yhtäkkiä nostetaan. Tulkinnan mukaan työuria ja eläkejärjestelmää ei voi tarkastella sukupolvien välisen tasa-arvon kannalta, sillä eri sukupolvilla on täysin erilainen tilanne ja elämänkaari. Nuoria sukupolvia ja suuria ikäluokkia ei kannata verrata, sillä esimerkiksi odotettavissa olevassa eliniässä ja yhteiskunnallisissa konteksteissa on suuria eroja. Tulkinta jalostui osaksi sopimustyhteiskunnan diskurssia, koska palkansaajien päätavoite oli eläkeiän noston estäminen.

Aineistoni ainoa nuoria ikäluokkia ja opiskelijoita edustanut media Ylioppilaslehti (20.3.2009) kritisoi pääkirjoituksessaan työurakeskustelua siitä, että siinä korostuu suurten ikäluokkien ääni, jota ay-liike kannattaa. Korkman (2011, 207) kirjoittaa Eläkevalta Suomessa -teoksessa, että nuoret sukupolvet ovat aliedustettuina eläkejärjestelmän päätöksenteossa, sillä keski-ikäiset ja vanhemmat sukupolvet käyttävät valtaa ja ovat myös nuoria kiinnostuneempia omista eläkkeistään. Sukupolvien välistä tasa-arvoa korostava puhetapa pitää ongelmallisena, että nykyisin työssä käyvät maksavat eläkkeellä olevien eläkkeet. Vastuudiskurssi määritti nuorten aseman vain työllisyysasteen kannalta.

Jo silloin kun hallitus tiedotti periaatepäätöksestään, se puhui työurien pidentämisestä molemmista päistä. Olihan kyseessä kaikkia koskettava asia. Eläkeiän nostoon reagoitiin huomattavasti voimakkaammin kuin toiseen tavoitteeseen, jonka mukaan nuoret tulisi saada nopeammin opiskelemaan ja joutuisemmin työelämään. Tähän hallitus ilmoitti pyrkivänsä vähentämällä keskeyttämisiä ja välivuotia sekä mahdollistamalla kokopäiväisen opiskelun. Nuorten asiat eivät ole samalla tavalla palkansaajajärjestöjen ja yhteiskunnallisten toimijoiden agendalla kuin palkansaajien ja suurten ikäluokkien asiat, sillä ilmoitus sai vähän huomiota. Työurien pidentäminen alkupäästä -keskustelua käytiin kuitenkin koko eläke-episodin ajan, ja myös se hahmotettiin eri tavalla eri diskursseissa.

Työllisyysasteen nostaminen tuntuisi sittenkin olevan helpompaa nuorempien joukossa. Hallitus lupaakin nopeuttaa ylioppilaiden siirtymistä korkeakouluopintoihin ja kannustaa opintojen tehostamista. Sitä on luvattu aiemminkin mutta valitettavan heikolla menestyksellä. Suomessa opiskeluaika venyy monista eri syistä jopa vuosia pitemmäksi kuin useimmissa muissa maissa. (HS 26.2.2009, artikkelit, pääkirjoitus)

Vastuudiskurssi määrittä työurat alkupäästä löysiksi. Niitä voisi siis tehostaa nopeuttamalla opiskelua ja vähentämällä välivuosia. Helsingin Sanomat esimerkiksi kannatti hallituksen esitystä työurien pidentämiseksi alkupäästä. Sen mukaan ”työllisyysasteen nostaminen tuntuisi sittenkin olevan helpompaa nuorempien joukossa”. Tulkintani mukaan lehti viittasi siihen, että nuorten työllisyysasteen nousu ei aiheuta samanlaista kapinaa kuin kaavailu eläkeiän nostosta. Helsingin Sanomat saattoi myös arvioida, että on helpompi tehostaa opiskelua kuin parantaa työelämän laatua ja yrittää nostaa eläkeikää. Sanavalinta ”helpompaa” on tulkintani mukaan eräänlainen diskurssiivista hallintaa kuvastava yksityiskohta. Kun vanhempia palkansaajia ei saada venyttämään työuriaan ay-liikkeen vastustuksen takia, on helpompi yrittää vaikuttaa nuoriin, joilla vastaavanlaista edunvalvojaa ei ole. Toisaalta, lehti julkaisi kaksi päivää periaatepäätöksen jälkeen (26.2.2009) välihuomion, jossa toimittaja kirjoitti, että ei muutama välivuosi valtion taloutta kaada, ja että kokemukset voivat olla pitkällä tähtäimellä tuottavampia kuin katkeamattomassa putkessa suoritettut opinnot.

Vastuudiskurssissa työuran alkupää hahmottui epämääräisenä ajanjaksona, jolloin nuoret eivät oikein tiedä mitä tekisivät, opiskelevat laiskasti ja kenties väärää alaa, viettävät liikaa vapaa-aikaa ja tekevät liikaa sellaisia töitä, jotka eivät kartuta heille tarkoituksenmukaista työkokemusta. Jos ihmisen arvo joskus mitattiin opiskeluvuosissa, nyt ihannetoimija ei hukkaa opintoihin yhtään ylimääräistä aikaa. Nuoret asetettiin ulkopuolisen toimijan positioon. Positiolle annetaan tehtäväksi toimia tehokkaammin ja päättäväisemmin. Toisaalta diskurssi tunnisti ongelman myös järjestelmässä, joka ei tällä hetkellä aktivoi ja kannusta nuoria riittävän tehokkaaseen opiskeluun. Tavoitetta tuettiin myös työnteoa yli muun arvostavalla puhetavalla.

Toimi Kankaanniemi (kd) valmistui sosionomiksi kolmessa vuodessa. "En ryypännyt enkä mellastanut. Töihin menin heti, enkä ole ollut päivääkään työttömänä. Ellei lasketa 22 vuotta täällä." (HS 9.3.2009, kotimaa, artikkeli)

Helsingin Sanomat julkaisi episodin aikana artikkelin, jossa se selvitti kansanedustajien opinto- ja työhistoriaa. Tulkintani mukaan ajatuksena oli selvittää, ovatko päättäjät olleet tehokkuusihanteen mukaisia. Jutussa selvisi, että päättäjät ovat usein opiskelleet melko pitkään. Vaikka juttu oli kirjoitettu puolihumoristiseen sävyyn, se rakentui silti vahvasti tehokkuusajattelun mukaisesti. Siinä korostui tehokkuuden lisäksi työnteon ihanne. Mallikkaana pidettiin nopeaa opiskelua, mutta venyneen valmistumisen sai anteeksi, jos sitä selitti työnteolla. "En ryypännyt enkä mellastanut. Töihin menin heti, enkä ole ollut päivääkään työttömänä. Ellei lasketa 22 vuotta täällä", sanoi kristillisten kansanedustaja Toimi Kankaanniemi. Työtä ihannoivat kaikki jutussa haastatellut kansanedustajat, joiden opiskelu oli kestänyt tavanomaista pidempään. Esimerkiksi sosiaalidemokraattien Maarit Feldt-Ranta haaveili valmistumisesta ”nyt kun on vain yksi työ”.

Kokoomuksen Sauli Niinistö on puhetavan ihannetoimija, sillä hän valmistui runsaassa neljässä vuodessa oikeustieteen kandidaatiksi siitä huolimatta, että hänellä oli oma toimisto, ja siinä sivussa hän oli töissä pakastevarastossa, viemäritöissä ja jakeluautonkuljettajana. Toisin kuin hallitus, palkansaajat osasivat arvostaa myös elämäkokemusta.

Myös välivuodet ovat yleisiä. Akavalaiset eivät kuitenkaan halua välivuosista eroon yhtä hanakasti kuin opetusministeri Henna Virkkunen. Välivuosia pitänyt voi olla motivoituneempi ja valmistua nopeammin kuin suoraan lukiosta tullut opiskelija, joka yhä ihmettelee, mitä elämällään tekisi (Akavalainen 17.4.2009)

Periaatteessa palkansaajaliike suhtautui varautuneesti työurien pidentämiseen alkupäästä. Se ei silti tyrnänyt sitä toisin kuin eläkeiän noston. Palkansaajat kuitenkin ymmärsivät opiskelijoita. Akavalaiset vetosivat tehokkuuden sijaan rikkaisiin kokemuksiin, opiskelijaelämän laatuun ja järjestelmän vastuuseen. Työuran alkupää hahmottui joustavana ja mahdollisena, yksilön elämäntilanteen mukaisesti rakentuvana elämänvaiheena. ”Välivuosia pitänyt voi olla motivoituneempi ja valmistua nopeammin kuin suoraan lukiosta tullut opiskelija, joka yhä ihmettelee, mitä elämällään tekisi”, kirjoitti Akavalainen. Tulkinta kieltäytyi asettamasta opiskelijaa työurien pituudesta vastuulliseen positioon. Opintojen jouhevuus ei siten ole ensisijaisesti kiinni opiskelijasta vaan esimerkiksi opinto-ohjauksesta. Palkansaajaliike korosti jälleen hyvinvointia, tässä tapauksessa opiskelijaelämän laatua ja opiskelijan jaksamista. Palkansaajat tukivat nuoria ja opiskelijoita, kun oli kyse työurien pidentämisestä alkupäästä. Eläkepäätöksen kiivas vastustaminen kuitenkin aiheutti sen, että nuorten asia jäi vähälle huomiolle. Palkansaajat ovat aktiivisia aikuisia, joilla on vahvat etujärjestöt. Siksi heidän tulkintansa artikuloituu näyttävästi. Hallitus oli kuitenkin työurien pidentämistavoitteessaan johdonmukainen. Kaikkien oli osallistuttava, myös kansanedustajien.

Pääministeri Matti Vanhanen (kesk) on valmis puuttumaan kansanedustajien sopeutumiseläkkeisiin. Vanhasen mukaan kaikki eläkkeitä koskevat erillislait on saatava linjaan yleisen vanhuuseläkkeen kanssa. ”Elämme yhä pidempään. Odotetun elinajan on näyttävä kaikissa järjestelmissä, myös kansanedustajien kohdalla”, Vanhanen totesi Ylen A-talk-ohjelmassa torstaina. (HS/STT 6.3.2009, kotimaa, uutinen)

Vastuudiskurssissa korostui, että eläkkeitä koskevat erillislait tulisi saada samaan linjaan vanhuuseläkkeen kanssa. Hallitus tulkitsi, että koska työurien pidentäminen koskettaa kaikkia yhteiskunnassa, kaikkien on myös kannettava kortensa kekoon. Matti Vanhanen tulkitsi kansanedustajien eläkejärjestelmän muutoksen itsestään selväksi, sillä työurien pidentämisperuste on kaikkien ammattien kohdalla sama. Keskusteluun nousivat myös johtajien matalat eläkeiät, ja johtajien odotettiin näyttävän esimerkkiä. Oikeudenmukaisuus korostui sekä sopimusyhteiskunnan diskurssin että vastuudiskurssin käyttäjien puheessa, mikä kertoo siitä, että oikeudenmukaisuus on

melko universaali ihanne – ainakin julkisessa puheessa. Se merkityksellistettiin kuitenkin eri tavalla eri diskursseissa. Vastuudiskurssin käyttäjät tulkitsivat, että oikeudenmukaisuudella tarkoitetaan sitä, että eläkejärjestelmä kohtelee ihmisiä mahdollisimman yhtenevällä tavalla. Sopimusyhteiskunnan diskurssissa oikeudenmukaisuus merkityksellistettiin siitä näkökulmasta, että eläkeikä ja eläke ovat oikeudenmukaisesti ansaittuja palkansaajien etuja.

Tiistaina jo päivällä toimihenkilökeskusjärjestö STTK:n hallitus lähetti selvän viestin pääministerille: STTK ei hyväksy eläkeiän nostamista 63:sta 65 vuoteen. "Sellaisessa neuvotteluprosessissa emme aio olla mukana, jossa eläkeikää hinataan ylöspäin", puheenjohtaja Mikko Mäenpää sanoi hallituksen kokouksen jälkeen. (HS 11.3.2009, kotimaa, uutinen)

Työmarkkinajärjestöjen johtama palkansaajaliike käytti sopimusyhteiskunnan diskurssia aggressiivisesti ja äänekkäästi. Sopimusyhteiskunnan diskurssin tulkinta siitä, että eläkeiän nosto olisi ennen kaikkea palkansaajan asemaa koskeva muutos, vakiintui. Hallitus perui päätöksensä, ja uudet suuntaviivat määriteltiin yhdessä työmarkkinajärjestöjen kanssa. Ne rakentuivat palkansaajalähtöisten tulkintojen varaan, koska työmarkkinajärjestöt olivat ehdottomia: ”Sellaisessa neuvotteluprosessissa emme aio olla mukana, jossa eläkeikää hinataan ylöspäin”. Saavutettu etu voitti yleisen edun.

Vastuudiskurssia käyttänyt hallitus ei kuitenkaan luopunut tulkinnastaan, jonka mukaan kyseessä on koko yhteiskuntaa koskeva asia. Heti eläkekiistan ratkettua pääministeri Vanhanen ja valtiovarainministeri Katainen viestittivät, että valtion on otettava entistä enemmän velkaa lähivuosina (HS 15.3.2009). He yrittivät ikään kuin saada viimeisen sanan: kun palkansaajat eivät kerran suostuneet tekemään enemmän töitä, nyt valtio velkaantuu ja kaikki kärsivät. Helsingin Sanomien pääkirjoituksen otsikko eläkekiistan ratkettua (15.3.2009) paljastaa paradigman muutoksen: ”Suomalaisten opiskeluaika Euroopan pisimpien joukossa”. Kun eläkeikää ei nostettu, katse kääntyi nuoriin, jotka pitäisi saada nopeasti työelämään. Palkansaajien tulkinta voitti: heidän etuaan ei saa leikata.

7. Kiista toimintatavoista

Tässä luvussa kuvaan hallituksen ja palkansaajien välistä kiistaa eläkepolitiikan toimintatavoista. Vastuudiskurssin mukaan hallituksen piti poiketa yhteisen sopimisen perinteestä ja tehdä päätös eläkeiän nostamisesta yksin, koska uhkakuvat olivat suuret, eikä palkansaajaliike olisi tähän epämukavalta tuntuvaan päätökseen suostunut. Sopimusyhteiskunnan diskurssin mukaan hallitus romutti sopimusyhteiskunnan poikkeamalla yhteisen sopimisen perinteestä, jonka mukaan merkittävässä työ- ja eläkepoliittisissa asioissa ratkaisut tehdään yhdessä asiantuntevien työmarkkinajärjestöjen kanssa. Palkansaajien mukaan hallitus on vain yksi sopijaosapuoli. Eläkekiistan ratkaisu on yhteiskuntapoliittisen trendin vastainen. Palkansaajaliikkeen valta ja yhteisen sopimisen perinne voimistuivat poliittisen vallan kustannuksella. Sopimusyhteiskunnan diskurssi voitti. Merkittäviä työ- ja eläkepoliittisia ratkaisuja tehdään jatkossa vain yhdessä työmarkkinajärjestöjen kanssa. Niiden tekeminen tulee olemaan vaikeaa.

7.1. Hallitus poikkesi yhteisen sopimisen perinteestä

Hallituksen periaatepäätös oli poikkeuksellinen. Se ei neuvotellut eläkeiän nostamisesta etukäteen työmarkkinajärjestöjen kanssa. Hallituksen vastuudiskurssi korosti poliittisen vallan legitimitettä ja eritoten poliittisten päättäjien eli hallituksen ja eduskunnan toimivaltaa. Vastuudiskurssi määritteli eläkeiän noston poliittiseksi päätökseksi. Puhetapa oli hallituksen ja sen ratkaisua ymmärtävien tahojen välitön reaktio eläkeiän nostoa vastustavien kritiikkiin. Vanhasen mukaan hallitus toimi omin päin sen takia, että järjestöt eivät olisi periaatepäätöstä hyväksyneet.

Vanhasen mukaan eläkeiän nostaminen on niin iso periaatteellinen kysymys, että hallituksen pitää näyttää siinä suuntaa ja johtajuutta. Asiasta ei kysytty etukäteen ay-järjestöiltä, mikä on saanut järjestöt uhkaamaan yleislakolla.

"Kysyin jälkeinpäin sitä, että olisivatko järjestöt antaneet suostumuksensa tälle, jos olisi etukäteen kysytty. Vastaus tuli kuin tykinsuusta: eivät olisi." (HS 1.3.2009, kotimaa, uutinen)

Tulevaisuuden haasteet ovat hallituksen mielestä niin kovia, että se päätti yksin jopa yleisen eläkeiän nostamisesta neuvottelematta siitä perinteiseen tapaan työmarkkinajärjestöjen kanssa. Tämä kuuluu kiistatta hallituksen ja eduskunnan toimivaltaan, kuten Vanhanen huomautti. (HS 26.2.2009, pääkirjoitus)

Vanhasen korosti vahvaa poliittista johtajuutta, koska asia oli hänen mielestään niin merkittävä ”periaatteellinen kysymys”. Vastuudiskurssille oli tyypillistä konsensusmenettelyn ja ammattiyhdistysliikkeen vallan kritisoiminen. Myös Helsingin Sanomat käytti diskurssia, kun se kirjoitti, että hallituksen toimivaltaan kuuluu päätösten tekeminen työmarkkinajärjestöjä kuulematta. Puhetapa linkittyi talouskriisiin, sillä siinä korostui, että vaikeana aikana poliitikoiden on oltava rohkeita ja näytettävä suuntaa ikävissäkin asioissa. Samalla se oli myös vastakritiikkiä

opposition esittämälle arvostelulle, jonka mukaan hallitus toimi itsevaltaisesti. Ilmiö selittyi, kun sitä tarkastelee vasten Kantolan (2002, 13–18) tulkintoja: kriisin aikana poliittinen vallankäyttö tiivistyy. Olkoonkin, että tässä tapauksessa vallankäyttö oli heikkoa, sillä hallitus perui periaatepäätöksensä. Voidaankin kysyä, onko eläkeiän nosto suomalaisille niin mahdoton asia, että edes vakavat talouden uhkakuvat eivät riitä sen perusteluksi? Vastuudiskurssin mukaan hallitus toimi joka tapauksessa oikein, kun se vei haluamansa asian läpi tehtäviensä mukaisesti.

Hallitus siis käytti sitä valtaa, joka sille parlamentaarisisessa järjestelmässä kuuluu, ja tästä vallankäytöstä se tietenkin joutuu tilille seuraavissa eduskuntavaaleissa. Näiltä osin hallitusta on helppo puolustaa. Hallitus johtaa maata, ja jos se vie asioita läpi eduskunnassa, se tekee täsmälleen sitä, mihin tehtävään se on nimitetty. Hallitus kaatuu - jos on kaatuakseen - vasta eduskunnan luottamuksen puutteeseen. (HS 8.3.2009, artikkelit, kolumni)

Vastuudiskurssi kritisoi ammattiyhdistysliikettä esimerkiksi sillä perusteella, että se ei edusta kaikkia suomalaisia, ja että poliittinen lainsäädäntövalta kuuluu Suomessa eduskunnalle. Näin puhetapa pyrki tarjoamaan eheän identiteetin myös niille subjekteille, joita sopimusyhteiskunnan diskurssi ei puhutellut. Poliittisen vallan legitimitetti eläkeasioissa on periaatteessa vahva. Jukka Lassilan ja Tarmo Valkosen (2011) mukaan yksityisalojen työeläkejärjestelmä on toki itsenäinen järjestelmä, mutta kuitenkin merkittävä osa julkista taloutta. Se on osa lakisääteistä sosiaaliturvaa, josta päättäminen kuuluu eduskunnalle. Lisäksi se vaikuttaa työurien pituuteen ja työn tarjontaan ja sitä myöten julkiseen talouteen. (Mt., 233.) Suomalaisessa yhteiskunnassa poliittiset instituutiot ovat kuitenkin olleet eläkejärjestelmän altavastaajia, kirjoittavat Johanson ja Sorsa (2010). Keskeisimpiä toimijoita ovat olleet vahvat työmarkkinajärjestöt. Edustuksellisen demokratian rooli on ollut pieni, sillä oleellisia muutoksia on ollut vaikea tehdä ilman työmarkkinajärjestöjen myötävaikutusta. (Mt., 213) Eläkepolitiikka on ollut työmarkkinajärjestöjen kannalta mieleistä jo vuosikymmeniä.

"Eläkkeitä ei ole rohmattu sitten 50-luvun, kun maalaisliitto kaappasi niitä", hän julmisteli. (HS 25.2.2009, uutiset sivu, etusivun vinkki)

Johtaja Pertti Parmanne muistuttaa, että Suomessa on ollut tapana, että työeläkkeiden maksajat eli työmarkkinajärjestöt ovat olleet mukana sopimassa työeläkkeistä ja niiden ikärajoista. (HS/STT 25.2.2009, kotimaa, lyhyesti)

SAK:n johtaja Pertti Parmanne vetosi menettelytapakäytäntöihin ja yhteisen sopimisen kirjoittamattomiin sääntöihin. ”Eläkkeitä ei ole rohmattu sitten 50-luvun, kun maalaisliitto kaappasi niitä”. Parmanne korosti yhteisen sopimisen merkitystä ja kirjoittamattomia sääntöjä, joiden mukaan merkittävässä työ- ja eläkeasioissa päätösten valmisteluun osallistuvat hallituksen ohella työmarkkinaosapuolet. Työmarkkinajärjestöt vastasivat periaatepäätökseen omaa legitimitettiään korostaen. Sopimusyhteiskunnan diskurssissa hahmottui tietenkin sopimusyhteiskunnan ideologia.

Diskurssin käyttäjät kokivat hallituksen toimineen omin päin ja siten vastoin sopimusyhteiskunnan perinteitä. Ensimmäistä kertaa, totesi SAK:n puheenjohtaja Lauri Ihalainen.

SAK:n puheenjohtaja Lauri Ihalainen pitää hallituksen tiistaina politiikkariihessään tekemää päätöstä korottaa vanhuuseläkeikää 65 vuoteen vakavana merkinä luottamuspulasta. Palkansaajajärjestöt vastustavat jyrkästi eläkeiän korotuksia. SAK, STTK ja Akava jyrähtivät vahvasti keskiviikkona myös tavasta, jolla hallitus päätöksensä teki. Se tapahtui työmarkkinajärjestöjä kuulematta. "On ensimmäinen kerta, kun näin merkittävässä työeläkejärjestelmä- ja etuusasiassa hallitus tekee yksipuolisia päätöksiä meitä kuulematta", Ihalainen sanoo.

Puheenjohtajan käsi puristuu Hakaniemenrannassa harvinaisella tavalla nyrkkiin. Hän näkee menettelyn uhkaavan koko perinteistä kolmikantaa - hallituksen, työnantajien ja palkansaajien yhteistyötä.

Tämä on ensimmäinen iso kuhmu, mikä yhteistyöhön tulee. Tämä oli ensimmäinen kerta tältä hallitukselta, ja työeläkejärjestelmän historiassa ensimmäinen näin vakava irtiotto. En toivo, että kolmikanta loppuu tähän, mutta aikamoisen luottamuspuolan se yhteistyöhön jätti."

Ihalainen on huolissaan, että hallitus vihjaa myös avaavansa sosiaaliturvan eli työmarkkinajärjestöjen yhdessä sopiman sosiaaliturvapaketin.

Ihalaisen mukaan hallitus on sitoutunut sosiaaliturvaan.

"Ei voi olla niin, että muutaman viikon päästä ajatellaan ihan toisin. Jos näin ajatellaan, herää iso periaatteellinen kysymys, onko hallitus luotettava, sanansa mittainen sopijaosapuoli Suomessa. Jos se avaa sosiaaliturvan, se on syönyt sanansa", Ihalainen tykittää.

(HS 26.2.2009, kotimaa, uutinen)

Sopimusyhteiskunnan diskurssi määrittäi työmarkkinajärjestöt legitimeiksi sopijaosapuoliksi. Kun hallitus teki periaatepäätöksen itsenäisesti, koki Ihalainen sen ”vakavana merkinä luottamuspulasta”. Yhteisen sopimisen perinne merkityksellistettiin varsin vahvasti, sillä Ihalainen koki hallituksen irtioton täysin poikkeukselliseksi. Sopimusyhteiskunnan diskurssi piti itsestään selvänä, että merkittävässä työeläkejärjestelmä ja -etuusasiassa hallituksen tulisi kuulla työmarkkinajärjestöjä. ”Puheenjohtajan käsi puristuu Hakaniemenrannassa harvinaisella tavalla nyrkkiin”. Jutun kirjoittaja rakensi mielikuvan, jossa vallankäyttöön tottunut ay-johtaja kokee niin vakavan uhan, että hän tavallisesta poiketen puristi kätensä nyrkkiin työväenliikkeen symbolisessa kotipesässä Hakaniemessä. Ihalainen kyseenalaisti hallituksen kyvyn toimia sopijaosapuolena. Sopimusyhteiskunnan diskurssi siis alisti edustuksellisen demokratian ylimmän vallankäyttöelimen vain yhdeksi sopijaosapuoleksi, jonka kanssa ay-liike on tasavertainen toimija. Vastuudiskurssin määritelmä puolestaan korosti, että työmarkkinajärjestöt ovat eduskunnan ulkopuolisia toimijoita.

Tiukka vaatimus enemmistöhallituksen julkistaman päätöksen peruuttamisesta tuntuu poliittisesti sopimattomalta, kun vaatimus tulee eduskunnan ulkopuolelta.
(HS 11.3.2009 artikkelit, pääkirjoitus)

Esimerkiksi Helsingin Sanomat käytti vastuudiskurssia ja korosti, että hallitus on enemmistöhallitus. Sillä on siis edustuksellisen demokratian perusteella legitimeetti tehdä päätöksiä. Työmarkkinajärjestöjen valta puolestaan on kiistanalaisempi, koska ne ovat eduskunnan ulkopuolisia toimijoita – niitä ei siis ole valittu päättämään yhteisistä asioista.

Työmarkkinajärjestöistä STTK vastasi, että hallitus sitoutuu hallitusohjelmassaan tekemään yhteistyötä työmarkkinajärjestöjen kanssa. Sopimusyhteiskunnan diskurssi hahmottikin poliittisen järjestelmän kirjoittamattomien menettelytapasääntöjen ja vuosien saatossa muotoutuneen perinteen näkökulmista. Jutta Urpilainen sanoi hallituksen romuttaneen sopimusyhteiskunnan.

STTK:n pääsihteeri Leila Kostainen kertoo, että heillekään ei hallituksen taholta tullut mitään tietoa eläkeiän nostamisesta. "Hallitusohjelmassa sitoudutaan yhteistyöhön työmarkkinajärjestöjen kanssa, mutta tässä asiassa ei kuultu työmarkkinajärjestöjä", hän huomauttaa. (HS 26.2.2009, kotimaa, uutinen)

Urpilainen tulkitsi hallituksen tehneen eläkkeistä yksipuolisen päätöksen ideologisista syistä romuttaakseen "sopimusyhteiskunnan". Sdp sanoutuu sellaisesta irti "nyt ja jatkossa", hän sanoo. (HS 5.3.2009, kotimaa, uutinen)

Sopimusyhteiskunnan diskurssi kunnioitti yhteistä sopimista. Lisäksi se määrittäi työmarkkinajärjestöt työeläkejärjestelmän hallinnoijiksi ja muistutti, että työntekijät osallistuvat työeläkkeiden maksamiseen. Yhteisellä sopimisella on pitkät perinteet. Kianderin, Sauramon ja Tannisen (2009) mukaan tulopoliittinen kokonaisratkaisu (tupo) solmittiin vuosina 1968–2008 hallituksen, työntekijäjärjestöjen ja työnantajajärjestöjen saavuttaman konsensuksen pohjalta. Vuonna 2008 siitä luovuttiin, kun Elinkeinoelämän keskusliitto ei sitä enää halunnut. Työeläkejärjestelmä puolestaan luotiin jo 1960-luvun alussa, ja senkin kehittämisessä työmarkkinajärjestöt olivat alusta alkaen mukana. (Mt., 256–262.) On myös totta, että palkansaajat osallistuvat työeläkkeiden maksamiseen.

Työeläkejärjestelmällä on oma rahoitussysteeminsä, joka ei ole suoranaisesti yhteydessä valtion ja kuntien budjetteihin (Lassila & Valkonen 2011, 233). Lassila (2009) arvelee, että tuposta luopuminen saattaa johtaa hallituksen vastuun kasvamiseen järjestöjen roolien pienentyessä. Muutos ei välttämättä koske työeläkejärjestelmää. Työmarkkinajärjestöt eivät halua luopua päätäntävallastaan, koska työeläkerahastoihin, -kassoihin ja -säätiöihin on kerääntynyt valtava omaisuus. (Mt., 52–53.) Kenties siksi ne olivat valmiita koviinkin otteisiin. Kovinkaan kovia otteita ei tarvittu. Palkansaajat saivat haluamansa puhumalla.

7.2. ”Poliittiset päättäjät eivät meitä syrjäytä.”

Palkansaajat taistelivat vallasta ja asemastaan. Ammattiyhdistysliikkeen puheenvuoroissa viitattiin järjestöllisiin toimenpiteisiin eli jopa yleislakkoon. Kemianliiton puheenjohtaja Timo Vallittu hahmotti palkansaajaliikkeen toimenpidevaihtoehdoiksi järjestölliset toimet kuten mielenosoitus tai lakko. Sdp liittyi samaan koalitioon ay-liikkeen kanssa, ja se puhui järjestöllisten toimien sijaan ”kansanliikkeestä”. Puheenjohtaja Jutta Urpilainen ilmoitti (HS 5.3.2009), että ”sdp seisoo SAK:n,

STTK:n ja Akavan rinnalla kahden miljoonan suomalaisen palkansaajan tukena”. Palkansaajajärjestöt myös pidättäytyivät sosiaaliturvaa uudistaneen SATA-komitean työstä.

*Kemianliitto (47000 jäsentä) on puheenjohtaja Timo Vallittun mukaan mukana "järjestöllisissä toimissa", jos niihin laajasti ryhdytään.
"Voi olla mielenosoitus, vaihtoehtoja on monia. Miksipä ei vaikka lakko."
(HS 28.2.2009, kotimaa, uutinen)*

Sopimussyhteiskunnan diskurssi määritteli toimenpidevaihtoehtonsa ammattiyhdistyspolitiikan näkökulmasta. Palkansaajat voivat kyllä äänestää, mutta sinällään ne eivät voi puuttua poliittiseen päätöksentekoon muuta kuin painostamalla päättäjiä. Keinovalikoima koostui siten lähinnä työtaistelutoimenpiteistä. Tilanne on ristiriitainen, sillä työtaistelutoimenpiteistä kärsisi ensisijaisesti työnantaja, jolla ei kuitenkaan ollut mitään tekemistä periaatepäätöksen kanssa. Sopimussyhteiskunnan diskurssi hahmotti palkansaajaliikkeen legitimitetin gallup-mittausten ja adressikirjoittajien määrän perusteella. Edustuksellisessa demokratiassa puolueet ovat riippuvaisia kansalaisten kannatuksesta, joten siinä mielessä hallitus joutui vastalauseiden vyöryn vuoksi tukalaan tilanteeseen. Sen tuottamien merkitysten painoarvo väheni, kun kansalaisten enemmistö asettui periaatepäätöstä vastaan. SAK:n oli helppo määritellä kantansa periaatepäätökseen.

Suomen ammattiliittojen keskusjärjestö SAK ei hyväksy eläkeiän nostamista. SAK pitää selvänä etujen leikkaamisena, kun eläkeikää aiotaan nostaa ilman, että palkansaajat saisivat jotakin sen vastikkeeksi. (HS/STT 25.2.2009, kotimaa, lyhyesti)

Ay-liikkeen puheessa korostui edunvalvonta. SAK ilmoitti, ettei se suostu eläkeiän nostoon, elleivät palkansaajat saa jotain vastineeksi. Siten diskurssi merkityksellisti politiikan vaihtokaupaksi, jossa etujärjestöt eivät suostu päämiestensä etujen heikentämiseen ilman kompensatiota. Kaikkein voimakkaimmin edunvalvonta korostui ammattijärjestöjen omissa lehdissä. Lähtökohtaisena oletuksena oli, että eläkkeet ovat ansaittu etuus. Ammattiliittojen tehtävänä on valvoa jäsentensä eli palkansaajien etuja, joten siinä mielessä puhetapa on niille tyypillinen. Sopimussyhteiskunnan diskurssi hahmotti työmarkkinat siten, että ilman edunvalvontaa palkansaajia kohdeltaisiin epäoikeudenmukaisesti. Ammattiyhdistysliikehän syntyi aikanaan, kun työväki järjestäytyi puolustamaan asemaansa suhteessa työnantajiin.

Eläkekiistassa vastakkain eivät olleet työntekijät ja työnantajat, vaan toisena osapuolena oli hallitus. Ay-liikkeen oli silti helppo perustella mielipiteensä edunvalvonnan näkökulmasta: palkansaajajärjestöt vastustavat periaatepäätöstä, koska he kokivat sen vahingolliseksi jäsenilleen. Hyvä esimerkki edunvalvonnasta oli järjestöjen ageismi- eli ikäsyrijintäkriittisyys, joka erottui etenkin ay-liikkeen omissa lehdissä julkaistuissa artikkeleissa. Eläkeiän nouseminen ei sen mukaan

ole kiinni vain työntekijöistä. Yritykset, jotka kohdistavat irtisanomisia ikääntyviin, eivät edesauta työurien pitenemistä loppupäästä. Palkansaajaliike korosti kiivaasti toimintansa legitimizeettiä.

Ihalaisen mukaan ammattijärjestöillä on asiassa kansan vankka tuki.

"Ihmiset pitävät tätä epäoikeudenmukaisena ja lähtevät siitä, että sentään joku taho tässä yhteiskunnassa pitää tavallisten ihmisten puolta." (HS 5.3.2009, kotimaa, uutinen)

Rantalan eläkeneuvotteluryhmä on työmarkkinajärjestöjen asettama. Koska palkansaajat myös rahoittavat eläkkeet, Mäenpää näkee, että Rantalan ryhmällä on "moraalinen legitimizeetti" ottaa asia hoitaakseen. "Poliittiset päättäjät eivät meitä syrjäytä." (HS 11.3.2009, kotimaa, uutinen)

Vanhasen jatkuva toistelu siitä, että kyllä hallituksella on oikeus päättää siitä ja tästä, on hieman ontto. Länsimaisessa demokratiassa kaikki asiat kun eivät kuitenkaan kuulu maan hallitukselle. Etenkin jos ja kun toimiva järjestelmä – tässä tapauksessa eläkeasioissa – on olemassa. (Palkkatyöläinen 11.3.2009, pääkirjoitus)

Ay-johtajat kertoivat, kuinka jäsenistöltä ja jopa jäsenistön ulkopuolisilta kansalaisilta tulee ay-liikettä tukevia viestejä. Sopimusyhteiskunnan diskurssi merkityksellisesti palkansaajajärjestöt tahoksi, joka pitää tavallisen ihmisen puolta epäoikeudenmukaisuutta vastaan. Demokratian ihanne oli vahva, sillä Lauri Ihalainen korosti kansan tukea ja sen merkitystä ay-liikkeen legitimizeetille. STTK:n puheenjohtaja Mikko Mäenpää koki, että eläkekiista on ratkaistava työmarkkinajärjestöjen asettamassa ryhmässä. Hän loi vastakkainasettelun palkansaajien ja poliittisten päättäjien välille ja tulkitsi, että poliittiset päättäjät ovat peräti alisteisessa asemassa palkansaajaliikkeeseen nähden. "Poliittiset päättäjät eivät meitä syrjäytä." SAK:n omassa lehdessä kirjoitettiin, että länsimaisessa demokratiassa kaikki asiat eivät kuulu hallitukselle, varsinkaan jos toimiva järjestelmä on olemassa. Näin diskurssi sulki kokonaan ulkopuolelleen tulkinnan, jonka mukaan eläkeiällä on niin suuria julkistaloudellisia vaikutuksia, että se kuuluu myös hallituksen vastuulle.

Ay-liikkeellä oli kuitenkin näyttöä kannatuksestaan. Se perusti eläkeiän nostoa vastustavan nettiadressin, johon uutisten mukaan tuli muutamassa päivässä yli 170 000 nimeä. Ay-vallan legitimizeetti yhdistettiin yhteisen sopimisen perinteeseen. Esimerkiksi STTK kirjoitti omassa lehdessään (STTK-lehti, 23.3.2009), että ay-liike haluaa jatkossakin vaikuttaa palkka- ja työaikakysymysten lisäksi verotukseen, eläkkeisiin ja sosiaaliturvaan, sillä Suomi on korporatioiden maa. Pitkälti samaa mieltä oli myös hallinto- ja kuntaministeri Mari Kiviniemi (kesk).

"Kolmikantayhteistyö on toiminut ilman sosiaalidemokraatteja niin hyvin, ettei ole ihme, jos se alkaa hermostuttaa", hän (Mari Kiviniemi) sanoi tiedotteessaan. (HS 2.3.2009, kotimaa, uutinen)

Kiviniemen lausuman perusteella myös vastuudiskurssi tunnusti yhteisen sopimisen perinteen merkityksen. Yhteisen sopimisen perinne on niin vahva, että vaikka vastuudiskurssi korostikin

hallituksen poliittisen vallan legitimeettiä, myös se puhui ajoittain sopimusyhteiskunnan diskurssin mukaisesti yhteisen sopimisen puolesta. Laamasen (2007, 266) mukaan on mahdollista, että vastakkaisessa diskurssissa reflektoidaan toisissa diskurssissa aktualisoituvia puhetapoja – näkökulma vain on erilainen. Kun työmarkkinajärjestöt poistuivat sosiaaliturvan uudistusta pohtineesta SATA-komiteasta vastalauseena eläkeiän nostolle, sosiaali- ja terveysministeri Liisa Hyssälä (kesk) toivoi, että järjestöt palaisivat takaisin neuvottelupöytään (HS 3.3.2009).

Myös Helsingin Sanomat käytti sopimusyhteiskunnan diskurssia. Se puhui kyllä vastuudiskurssissa puolustaessaan poliittisen vallan legitimeettiä, mutta saattoi toisessa kohtaa turvautua sopimusyhteiskunnan diskurssiin ja puolustaa yhteisen sopimisen merkitystä. Lehden kanta oli kaikkiaan ristiriitainen. Aivan alussa se ymmärsi periaatepäätöstä, mutta sitä mukaa kun vastarinta nousi, se alkoi kritisoida hallituksen ratkaisua. Lehti korosti, että työuria tulee pidentää tavalla tai toisella. Lopulta se kuitenkin piti hallituksen omatoimista päätöksentekomenettelyä poliittisena töppäyksenä (HS 14.3.2009). Myös työnantajia edustava Elinkeinoelämän keskusliitto sekä talouselämän näkökulmaa esiintuonut Sixten Korkman korostivat kolmikantaisen menettelyn merkitystä (HS 8.3. ja 11.3.2009). Yleisellä tasolla konsensuskriittisyys ei silti hälventynyt.

"Konsensus on hyvää lyhyellä ja ehkä keskipitkälläkin tähtäyksellä, mutta kykenemättömyys isoihin päätöksiin tuottaa lopulta paljon painolastia", pohdiskelee tietokirjailija Osmo Soininvaara. (HS 6.3.2009, kulttuuri, HS-raati)

Eläkekiistan kanssa samoihin aikoihin julkaistiin Katja Boxbergin ja Taneli Heikan kirjoittama Lumedemokratia (2009), joka kritisoi konsensusmenettelyä voimakkaasti. Niinpä Helsingin Sanomat julkaisi artikkelin, jossa se esitteli niin taiteen, tieteen ja median vaikuttajista koostuvan HS-raadin näkemyksiä konsensuksesta eli siitä, että asioista on Suomessa tavattu päättää työmarkkinajärjestöjen ja hallituksen välisen yhteisen sopimisen perusteella. Konsensuskriittinen diskurssi korostui tässä yksittäisessä artikkelissa. Esimerkiksi Osmo Soininvaara sanoi, että konsensus ei mahdollista isoja päätöksiä. Hallitus koki työurien pidentämisen olevan niin iso ja merkittävä asia, että periaatepäätöksen alistaminen konsensusmenettelyyn olisi tehnyt sen toteuttamisesta mahdotonta. Kokonaisuudessaan konsensuskriittisyys jäi kuitenkin yhteisen sopimisen perinnettä korostavan puhetavan varjoon.

Kiander ym. (2009 266) arvioivat, että hallituksen eläkealoite saattaa tarkoittaa joidenkin keskeisten puolueiden ja päättäjien halua irtautua korporatistisen poliittisen vaihdannan eli yhteisen sopimisen perinteestä Suomessa. Voidaankin pohtia, oliko hallituksen eläkeidea keskustalaisen pääministeri Vanhasen reaktio työmarkkinajärjestöjen toimintaan sosiaaliturvossa. Keskusta on perinteisesti kuulunut ennemmin perusturvan kuin ansiosidonnaisen sosiaaliturvan kannattajiin, kun taas

sosiaalituossa työmarkkinajärjestöt käytännössä estivät työttömyyspäivärahan korottamisen vaatimalla, että peruspäivärahan noustessa myös ansiosidonnaisen tulisi nousta. (Lassila & Valkonen 2011, 233–234.) Sopimusyhteiskunnan diskurssi määritteli ihanteelliseksi avoimeen keskusteluun ja konsensukseen perustuvan päätäntätavan.

*"Yhteinen sopiminen on ylivertaista demokratiaa verrattuna siihen, että pari keskinkertaista vallastaan hurmaantunutta poliitikkoa keksii hiihtoladulla, mikä viidelle miljoonalle suomalaiselle on parasta", vertailee professori Kari Uusikylä.
(HS 6.3.2009, kulttuuri, HS-raati)*

*Pääministeri Matti Vanhanen jatkaa kekkoslaista perinnettä, jossa päätöksiä tehdään yksinvaltaisesti Lapin hangilla, ivaa visuaalisen kulttuurin tutkija Annamari Vänskä.
"Siihen kulttuuriin ei sovi avoin keskustelu yhteisistä tavoitteista, periaatteista, sitoumuksista ja arvoista ennen konsensukseen pääsyä", Vänskä suomii. (HS 6.3.2009, kulttuuri, HS-raati)*

Sopimusyhteiskunnan diskurssin nojautunut professori Kari Uusikylä piti hallitusta keskinkertaisten, vallasta hurmaantuneiden poliitikkojen klikkinä, joka kuvittelee tietävänsä, mikä on parasta suomalaisille. Näin yhteisen sopimisen perinne näyttäytyy ylivoimaisen demokraattisena, sillä siinä asioista saavat päättää myös miljoonien palkansaajien etujärjestöt. Vaikka poliittinen valta perustuukin edustukselliseen demokratiaan, sopimusyhteiskunnan diskurssi piti hallituksen toimia esimerkkinä itsevaltaisesta johtamisperinteestä. Puheessa ei tunnustettu, että hallitus on vaaleilla valittu, ja sen tehtävä on toimia koko kansakunnan etujärjestönä. Pääministeri Matti Vanhanen kertoi saaneensa idean eläkeiän nostosta hiihtäessään Rukan laduilla. Myöhemmin selvisi, että ajatuksen taustalla oli jo aiemmin mainittu Ikääntymisraportti (2009), joka Vanhasella oli mukanaan hiihtoreissulla. Hallituksen toimintatapa ei antanut sijaa avoimelle keskustelulle, jota tutkija Annamari Vänskä piti ihanteellisena.

Oppositio teki periaatepäätöksen takia välikysymyksen, ja avoimen sekä yhteiselle sopimiselle perustuvan päätöksenteon ihanne näkyi siinäkin: "Aikooko hallitus perua ihmisten epävarmuutta lisäävän ja yhteiskunnan luottamusta syövän yksipuolisen päätöksensä nostaa vanhuuseläkeikärajan 65 vuoteen?" Hallitusta arvosteltiin erityisesti siitä, että periaatepäätös vaikutti huolimattomasti ja nopeasti valmistellulta. Sopimusyhteiskunnan diskurssin mukaan se olisi pitänyt valmistella yhdessä *asiantuntevien* työmarkkinajärjestöjen kanssa. On kuitenkin huomioitava, että myös vastuudiskurssi vetosi päätöksenteon avoimuuteen arvostellessaan konsensusmenettelyä eli sopimusyhteiskuntaa. Se vain merkityksellisesti avoimen päätöksenteon eri tavalla. Sopimusyhteiskunnan diskurssin mukaan se tarkoittaa avointa keskustelua ja konsensusta työmarkkinaosapuolten ja hallituksen välillä. Vastuudiskurssin mukaan se tarkoittaa sitä, että päätökset tehdään edustuksellisen demokratian eikä ay-johtajien ehdoilla.

Sopimussyhteiskunnan diskurssi vaikutti kuitenkin pian käytännön toimiin. Hallituksen ja työmarkkinajärjestöjen edustajat tapasivat toisensa useaan kertaan vastareaktion jälkeen – yhteisen sopimisen perinteen mukaisesti. Esimerkiksi STTK kuitenkin korosti, että se ei ole mukana sellaisessa neuvotteluprosessissa, jossa eläkeikää nostetaan (HS 11.3.2009). Ammattiyhdistysliike ilmoitti, että luottamus hallitukseen sopijaosapuolena horjuu. Eturyhmät ryhtyivät omaan kamppailuunsa eläkeiän nostamisen estämiseksi. Näin sopimussyhteiskunnan diskurssi määritteli periaatepäätöksen alkujaankin kiistanalaiseksi. Aiempi talous- ja yhteiskuntapolitiikka muuttui, kun hallitus teki periaatepäätöksen eläkeiän nostamisesta yksinään.

Kiander ym. (2009) eivät yllättyneet, että palkansaajajärjestöt tyrmistyivät hallituksen esityksestä. Se kun on täysin ristiriidassa korporatistisen poliittisen vaihdannan perinteen kanssa. Tulopoliittisessa kokonaisratkaisussa on sovittu muustakin kuin palkoista, nimittäin suomalaisen palkkaperusteisen sosiaaliturvan sekä hyvinvointipalvelujen ja -etuuksien muutoksista. Se on ollut esimerkki työmarkkinaosapuolten ja hallituksen välisestä institutionalisoidusta kolmikantaisesta yhteistyöstä eli poliittisesta vaihdannasta. Yhteinen sopiminen perustuu siihen, että jokainen osapuoli kokee hyötyvänsä siitä. Se on myös ollut yhteiskuntarauhan tae. Hallitus on saanut palkkamallit ja vakaan, työllisyyteen perustuvan talouskasvun. Ay-liike on saanut poliittista vaikutusvaltaa ja omia etujaan paremmin läpi. Työnantajat puolestaan ovat saaneet työmarkkinarauhaa ja maltillisia palkkaratkaisuja. Tuposta luopuminen saattaa johtaa osapuolten välisen luottamuksen rapautumiseen, josta EK tosin ei ole huolissaan. Lisäksi se saattaa eriyttää eturyhmiä ja muuttaa aiempaa talous- ja yhteiskuntapolitiikkaa. (Mt.) Vähintään eläkeasioista päätetään kuitenkin jatkossa kolmikantaisesti.

7.3. Palkansaajat ottivat valta-asemansa takaisin

Palkansaajaliikkeelle hallituksen päätös perua ratkaisunsa oli suuri voitto ja vallanpalautus. Järjestöjohtajat kokivat, että epävarmuuden hetken jälkeen heidät tunnustettiin taas vaikuttajina. Palkansaajat voittivat myös siinä mielessä, että eläkesopimukseen kirjattiin ehto, jonka mukaan järjestöjä ei enää voi sivuuttaa työeläkepolitiikassa. Kirjaus on varsin merkittävä, ja se vaikuttaa tulevaan työurien pidentämissä politiikkaan merkittävästi. Jatkossa eläkepäätökset tehdään ainakin osin sopimussyhteiskunnan diskurssin merkitysten mukaisesti. Sosiaalidemokraateilla ei näytä olevan mitään sitä vastaan.

Järjestöjohtajat puolestaan vakuuttivat, että he saivat kaikki tavoitteensa läpi. Lisäksi heidät rehabilitoitiin vaikuttajina. Eläkesopimukseen kirjattiin, että järjestöjä ei enää sivuuteta. (HS 12.3.2009, kotimaa, kommentti)

"Tämä on suomalaisen kansanvallan voiton päivä", Sdp:n puheenjohtaja Jutta Urpilainen julisti. (HS 12.3.2009, kotimaa, uutinen)

Sdp:n Jutta Urpilainen ilmoitti, että periaatepäätöksen ratkeaminen tarkoitti kansanvallan voittoa. Sopimusyhteiskunnan diskurssi ei merkityksellistänyt hallitusta kansanvallan valtuuttamana toimeenpanijana. Urpilaisen määritelmä on todella voimakas. Hänestä kansanvalta voitti, kun kansan valitseman eduskunnan luottamuksen perusteella päätöksiä tekevä hallitus joutui luopumaan aikeistaan kansanliikkeen vastustuksen takia. Onko kansanvaltaa se, että demokraattisilla vaaleilla kansaa edustamaan valitut poliitikot tekevät päätöksiä parhaaksi katsomallaan tavalla ja mittaavat sitten kannatuksensa seuraavissa vaaleissa? Vai onko kansanvaltaa se, että kansanliike voi painostaa hallituksen perumaan päätöksensä? Hallituspuolue keskustan edustajat korostivat, että palkansaajien on nyt tarjottava uskottava vaihtoehto tilalle.

Keskustan väki korosti työmarkkinajärjestöjen saamaa vastuuta ja asetetun aikataulun vaativuutta "uskottavan" esityksen aikaansaamiseksi. (HS 12.3.2009, kotimaa, uutinen)

Vanhasen mukaan hallitus on valmis toimimaan, jos ryhmän ehdotukset eivät ole tarpeeksi uskottavia. (HS 12.3.2009, kotimaa, välihuomio)

Keskustan jäsenet pitivät kiinni vastuudiskurssista ja sille ominaisesta tavasta nähdä hallituksen poliittinen valta legitiiminä. He ilmaisivat, että työmarkkinajärjestöjen on nyt oltava heille annetun vastuun arvoisia. Pääministeri Vanhanen ilmoitti, että hallitus on valmis toimimaan, mikäli järjestöt eivät saa aikaiseksi uskottavaa esitystä. Näin Vanhanen piti kiinni poliittisen johtajuuden ihanteesta ja merkityksellisesti hallituksen edelleen valtakunnan voimakkaimmaksi vallankäyttäjäksi. On ymmärrettävää, että keskustalaiset korostivat poliittisen vallan legitimizeettiä. Keskusta on suurista puolueista työeläkejärjestelmän ulkopuolinen, sillä kokoomuksella on pääsy järjestelmän kentälle EK:n kautta ja sosiaalidemokraateilla SAK:n kautta (Johanson & Sorsa 2010, 213).

Eläkekiistan lopputulos oli yllättävä ja yhteiskuntapoliittisen trendin vastainen. Palkansaajaliikkeen valta-asema ei nimittäin enää viime vuosina ole ollut yhtä itsestään selvä kuin silloin, kun tulopoliittinen kokonaisratkaisu oli käytössä. Lisäksi on huomioitava, että vaalikaudella 2007–2011 sosiaalidemokraatit – joilla on perinteisesti ollut läheinen suhde palkansaajiin – eivät olleet hallituksessa. Lisäksi on arvioitu, että globalisaatio on heikentänyt palkansaajajärjestöjen asemaa, koska yritykset ovat palkkaneuvotteluissa voineet uhata siirtävänsä tuotantonsa toiseen maahan (Lassila & Valkonen 2011, 235).

Eläkekiista kuitenkin osoitti, että palkansaajat ovat edelleen niin suuri ja voimakas ryhmittymä suomalaisessa yhteiskunnassa, ettei suuria työmarkkinoihin liittyviä uudistuksia voi tehdä ilman palkansaajajärjestöjen myötävaikutusta. Julkunen (2009) huomauttaa, että ideoiden läpimurto

saattaa kestää. Esimerkiksi työaikajoustoista kiisteltiin vuonna 1986. SAK vastusti niitä ja järjesti yleislakon. Työnantajapuoli perääntyi sillä kertaa. Idea meni kuitenkin lopulta läpi, sillä työaikajoustopäätökset hyväksyttiin vuonna 1993. (Mt., 252.) Ei siis olisi suuri yllätys, vaikka hallituksen kaavailema eläkeiän nosto toteutuisi joskus lähitulevaisuudessa. Poliittisen vallan roolia olisi mahdollista korostaa, mikäli eläkejärjestelmän asiantuntijaelin Eläketurvakeskus siirrettäisiin ministeriön alaisuuteen (Johanson & Sorsa 2010, 213).

Hallitus nöyrtyi, sillä se joutui rajun vastustuksen jälkeen perumaan periaatepäätöksen ja neuvottelemaan asiasta työmarkkinajärjestöjen kanssa. Sopimussyhteiskunnan puhetapaan liittyi tietynlainen korrektiivisuus neuvottelukumppania kohtaan, joten ay-johtajat eivät julistaneet, että kukaan olisi hävinnyt kiistaa. Mieluummin todettiin, että joka ikinen voitti, tai että ”ei ole voittajaa eikä häviäjää”. Palkansaajajärjestöt eivät halunneet osoittaa voitonriemuaan, eikä hallitus halunnut tunnustaa tappiotaan.

Kompromississa yleensä kaikki antavat periksi jossakin. Osapuolilta kysyttiin, missä työmarkkinajärjestöt antoivat periksi, kun hallitus antoi periksi eläkeikäkysymyksessä. Kukaan ei osannut vastata.

"Joka ikinen voitti", sanoi Akavan Matti Viljanen. Ja STTK:n Mikko Mäenpää: "Ei ole voittajaa eikä häviäjää."

Vanhanen ei tunnustanut poliittista tappiota. Hän kiersi kysymyksen sanomalla, että hallitus saavutti tärkeimmän tavoitteensa eli työurien pidentämisen.

Valtiovarainministeri Jyrki Katainen (kok) kiisti myös, että mitään poliittista tappiota olisi tapahtunut. (HS 12.3.2009, kotimaa, kommentti)

Puhetapa viestii ainakin näennäisestä mutta vähintään ihanteellisena pidetystä konsensuksesta. Hallitukseen ei myöntänyt tappiota. Tässä se tukeutui selvästi vastuudiskurssille tyypilliseen poliittisen johtajuuden korostamiseen, jolle tappion tunnustaminen oli vierasta. Siinä mielessä hallitus voi kokea tavoitteensa täyttyneen, että yhdessä sovittu työryhmä tavoitteleekin kolmen vuoden pidennystä todelliseen eläkeikään, kun periaatepäätös olisi korottanut virallista ikärajaa kahdella vuodella. Vanhanen iloitsi (HS 12.3.2009), että uusi sopimus on kunnianhimoisempi kuin hallituksen periaatepäätös. Se kertoo ensinnäkin siitä, että heikentynyt vastuudiskurssi määritteli eläkesovun työuria pidentäväksi ratkaisuksi. Toiseksi, se kertoo siitä, että Vanhanen uskoi edelleen, että eläkeiän nostaminen pidentää työuria samassa suhteessa. Vaikka Vanhanen nöyrtyi, hän ei todellisuudessa uskonut, että kompromissi johtaa uskottaviin päätöksiin. Hän uskoi, että valtio velkaantuu odotettua enemmän.

Pääministeri Matti Vanhanen (kesk) myönsi torstaina, että Suomen valtion pitää ottaa velkaa odotettua enemmän lähivuosina.

"Nyt otetaan kahdeksan miljardia euroa vuodessa, mutta sen jälkeen tulee kymmenen miljardin vuosia", Vanhanen sanoi Haagissa, jossa hänellä oli tapaaminen Hollannin pääministerin Jan Peter Balkenenden kanssa.

Vanhanen ei kuitenkaan suostunut kertomaan, pitäisikö velkaantumisen torjunnassa turvautua

ensisijaisesti veronkorotuksiin vai menonleikkauksiin.

Pääministeri toisti jälleen kerran, että työuran pidentäminen on kolmas, kannatettava keino.

"Kriisiä ei pidä syventää", Vanhanen sanoi.

Yksi lisävuosi suomalaista työssäkäyntiä tuo valtiolle pääministerin mukaan kolme miljardia euroa. Kolme lisävuotta tietää näin yhdeksää miljardia.

"Veronkorotusten skaala ei ole valtava", Vanhanen totesi poistuessaan Balkenenden virka-asunnosta. (HS 13.3.2009, kotimaa, uutinen)

Sopimusyhteiskunnan diskurssi sai omille tulkinnoilleen enemmistön hyväksynnän ja voitti diskursiivisen kamppailun. Toisin sanoen, sopimusyhteiskunnan diskurssi artikuloitui niin hyvin, että yhteiskunnan enemmistö allekirjoitti sen. Pääministeri Vanhasen johtama hallitus perui periaatepäätöksen, mutta vastuudiskurssi ei kukistunut. Vielä eläkekiistan ratkettuakin Vanhanen ilmaisi huolensa kansantalouden kestävydestä ja jatkoi kriisipuhetta tuttuun tapaan. Hän korosti edelleen työurien pidentämisen tärkeyttä. Siten Vanhanen ei edes suostunut puhumaan veronkorotuksista tai menoleikkauksista sen tarkemmin. Hän kuitenkin tulkitsi, että ainakaan verojen korottaminen merkittäväällä tavalla ei ole mahdollista. Pääministerin käyttämät talousluvut olivat edelleen summittaisia ja perustuivat uskoon työurien pidentämisen myönteisistä talousvaikutuksista. Jyrki Katainen (HS 15.3.2009) sanoi, että vuosi lisää keskimääräiseen työuraan tarkoittaa kolmen miljardin lisätuloa julkiselle taloudelle. Vastuudiskurssi hävisi eläkekiistan mutta jäi silti elämään.

8. Johtopäätökset ja pohdintaa

Tutkin työssäni hallituksen ja palkansaajien välistä eläkekiistaa diskursiivisena valtakamppailuna. Eläkekiista käytiin keväällä 2009. Hallitus halusi nostaa eläkeikää, mutta palkansaajat eivät siihen suostuneet. Aineistonani olivat aihetta käsitelleet lehtitekstit. Metodini oli diskurssiteoriasta vaikutteita saanut laadullinen analyysi. Näkökulmani perustui hallinnan analytiikkaan. Tulkitsin, että kiistassa oli kaksi diskurssia, jotka määrittivät sitä, kuinka palkansaajat ja hallitus hahmottivat työurien pidentämisen ja eläkeiän. Palkansaajat ja hallitus määrittivät työurien pidentämiseen ja eläkeikään liittyviä asioita omissa diskursseissaan mahdollisimman uskottavasti. Siten ne pyrkivät voittamaan valtakamppailun ja muokkaamaan ihmisten mielipiteitä ja toimintaa – siis hallitsemaan. Väitän, että palkansaajien käyttämä sopimusyhteiskunnan diskurssi onnistui määrittelykamppailussa paremmin kuin hallituksen käyttämä vastuudiskurssi.

8.1. *Palkansaajat voittivat taistelun – sota jatkuu*

Eläkekiistan ratkaisu oli palkansaajalähtöinen. Jatkossa työurien pidentämiseen liittyvää politiikkaa tehdään palkansaajien käyttämän sopimusyhteiskunnan diskurssin mukaan. Jos ratkaisuja ei synny, diskurssi voi vaihtua. Hallituksen käyttämän vastuudiskurssin mukaan työurat pitenevät ilman muuta eläkeikää nostamalla. Työuria puolestaan oli pidennettävä, koska epävarma taloustilanne ja epädullinen väestökehitys ovat uhka hyvinvointiyhteiskunnalle. Vastuudiskurssissa totuuden määrittivät talouteen ja demografiaan liittyvät tunnusluvut, tilastot, ennusteet ja uskomukset. Diskurssi kuitenkin sulki ulkopuolelle esimerkiksi yksilöllisyyteen, erilaisiin olosuhteisiin ja hyvinvointiin liittyviä seikkoja, kun se tavoitteli kategorista eläkeiän nostoa. Työntekijöiltä uhrauksia vaatinut diskurssi painotti työnteon merkitystä mahdollisimman pitkälti koko elinkaaren ajan. Näin se tarjosi identiteettejä, joissa korostuivat aktiivisuus, hyödyllisyys, toimintakykyisyys ja taloudellinen kurinalaisuus.

Opposition ja palkansaajien käyttämän sopimusyhteiskunnan diskurssin mukaan työurat eivät pitene eläkeikää nostamalla, koska työelämän heikko laatu pakottaa työikäisiä eläkkeelle jo ennen eläkeikää. Siksi työuria voi pidentää ainoastaan kohentamalla työhyvinvointia ja työssä jaksamista. Sopimusyhteiskunnan diskurssissa totuuden määrittivät yksilöllisiin tapauksiin, työelämän laatuun, sopimusyhteiskunnan perinteisiin ja järjestöjen vallan legitimizeettiin liittyvät kokemukset, tuntemukset ja tilastotiedot. Sopimusyhteiskunnan diskurssi onnistui vakiinnuttamaan määritelmänsä työurien pidentämisestä ja siihen liittyvistä keinoista, koska hallitus ei pystynyt vakuuttamaan palkansaajille, että eläkeiän nosto pidentäisi työuria. Siksi hallituksen kenties hyvätkin perustelut kaikuivat kuuroille korville. Palkansaajaliike onnistui poliittisessa hallinnassa

hallitusta paremmin, koska kansalaisten oli helpompi allekirjoittaa sopimussyhteiskunnan diskurssissa artikuloituneet merkitykset. Enemmistö vastusti hallituksen esitystä.

Vastuudiskurssin mukaan työurien pidentäminen alku- ja loppupäästä koskettaa koko yhteiskuntaa. Ongelmat eli epävarma taloustilanne ja epäedullinen väestökehitys uhkaavat yhteistä hyvinvointiyhteiskuntaa ja julkista taloutta. Sopimussyhteiskunnan diskurssin mukaan eläkeiän nosto leikkaa palkansaajien saavuttamia etuja, jotka ovat pitkälti työntekijän ja työnantajan välinen sopimusasia. Sopimussyhteiskunnan diskurssi vakiinnutti määritelmänsä, jonka mukaan eläkekiistassa on ennen kaikkea kyse siitä, että hallitus heikentää palkansaajan asemaa. Hallituksen päätöstä vastaan nousi kansanliike. Diskurssin mukaan periaatepäätökseen voidaan puuttua joukkovoimalla, opposition välikysymyksellä ja järjestöllisillä toimenpiteillä. Työmarkkinajärjestöt painostivat hallitusta, joka perui päätöksen. Eläkekiistan ratkaisu tehtiin palkansaajajärjestöjen ehdoilla. Tulkinta jätti muut kuin palkansaajat vähälle huomiolle. Esimerkiksi nuoret, opiskelijat ja työttömät jäivät diskurssikamppailussa sivuosaan.

Hallituksen mukaan sen piti sivuuttaa yhteisen sopimisen perinteet ja päättää eläkeiän nostamisesta yksin, koska uhkakuvat olivat niin suuret. Palkansaajaliike ei olisi tähän kaikkia hyödyttävään mutta epämurkavalta tuntuvaan päätökseen kuitenkaan suostunut. Palkansaajien mukaan hallitus romutti sopimussyhteiskunnan, kun se poikkesi yhteisen sopimisen perinteestä, jonka mukaan merkittävässä työ- ja eläkepoliittisissa asioissa päätökset tehdään yhteistyössä asiantuntevien työmarkkinajärjestöjen kanssa. Palkansaajien mukaan hallitus on vain yksi sopijaosapuoli. Eläkekiistan ratkaisu oli vastoin yhteiskuntapoliittista trendiä, sillä palkansaajaliikkeen valta ja yhteisen sopimisen perinne voimistuivat poliittisen vallan kustannuksella. Sopimussyhteiskunnan diskurssi voitti. Merkittäviä työ- ja eläkepoliittisia ratkaisuja tehdään jatkossa vain yhdessä työmarkkinajärjestöjen kanssa. Päätösten tekeminen tulee olemaan vaikeaa. Voidaan kysyä, onko palkansaajajärjestöjen kiistattoman merkittävä valta-asema oikeudenmukainen, jos niiden käyttämä diskurssi sulkee yhteiskunnan ryhmiä ulkopuolelleen? Onko oikein, että ratkaisuja työurien pidentämisestä tehdään palkansaajalähtöisesti ja niin, että koko yhteiskunnan etua ajavan hallituksen valta kaventuu?

Palkansaajajärjestöt voittivat taistelun, mutta sota on vielä kesken. Eläkeikä on toistaiseksi pyhä, koskematon. Eläkepolitiikka on silti murroksessa. Työmarkkinajärjestöt ja hallitus sopivat, että työurien pidentämiskeinoista piti päättää kahdessa työryhmässä. Jukka Rantalán ja Jukka Ahtelan vetämät työryhmät saivat lisäaikaa esitystensä tekemiselle, mutta vuonna 2010 niiden piti olla valmiina. Ahtelan ryhmä teki yksimielisen ehdotuksen, mutta useiden tutkimuslaitosten ja OECD:n

arvion mukaan sen esittämät toimet eivät ole riittäviä työurien pidennystavoitteen kannalta. Ryhmä ehdotti kuitenkin kuuden uuden työryhmän perustamista. Rantalan ryhmä ei saanut lainkaan yksimielistä esitystä aikaiseksi. Niinpä hallitus päätti vuonna 2010, että yksi Ahtelan ryhmän ehdottamista työryhmistä ottaisi tehtäväkseen työurien pidentämisen. Ryhmää johtaa hallituspuolueiden ja työmarkkinajohtajien muodostama johtokunta, eli jäsenet edustavat samoja tahoja kuin Rantalan ryhmässä. Ryhmä tavoittelee sellaista eläkeiän nousua, joka takaa riittävät eläkkeet ja talouskasvun sekä työllisyyden kannalta kohtuullisen työeläkemaksujen tason. (Lassila & Valkonen 2011, 231–232.)

Suomessa pidettiin eduskuntavaalit huhtikuussa 2011. Kesäkuussa Suomeen nimettiin uusi hallitus, jossa ovat mukana edustajapaikkojen mukaisessa suuruusjärjestyksessä kokoomus, sdp, vasemmistoliitto, rkp, vihreät ja kristilliset. Toiseksi suurin puolue sdp on siis palannut hallitusvaltaan. Puheenjohtaja Jutta Urpilainen on valtiovarainministeri, ja SAK:n entinen puheenjohtaja Lauri Ihalainen on työministeri. Eläkekiistassa vastapuolella ollut kokoomuksen Jyrki Katainen on pääministeri. Hallitusohjelman (2011) linjaukset työurien pidentämisestä noudattavat eläkekiistan loppuratkaisua. Palkansaajat voittivat, ja hallitusohjelman työurien pidentämiseen liittyvät kohdat ovat pitkälti sopimusyhteiskunnan diskurssin mukaisia. Hallituksen tavoitteena on pidentää työuria alusta, keskeltä ja lopusta. Se ei tavoittele eläkeiän nostoa, vaan esimerkiksi keskimääräisen eläkeiän nostamista työelämän laatua parantamalla. Hallitusohjelman mukaan ”työeläkepolitiikkaa koskevat asiat valmistellaan yhteistyössä keskeisten työmarkkinajärjestöjen kanssa”. (Mt., 10; 63–64.) Palkansaajien valta on vahva ainakin Jyrki Kataisen hallituksen olemassaolon ajan. Palkansaajajärjestöillä on viimeinen sana suomalaisessa eläkepolitiikassa.

Työurat ovat jo pidentyneet varsin merkittävästi (ks. esim. Julkunen 2009, 221). Johtuuko työurien piteneminen siitä, että vallitseva paradigma ja hallinnan ohjelmat korostavat pidempiä työuria? Vai onko siihen joku muu syy? Nykyiseen pituuteen ei silti olla tyytyväisiä. Jää nähtäväksi, nouseeko todellinen eläkkeellejäämisikä riittävästi. Eläkepolitiikan päätöksenteko on joka tapauksessa osoittautunut vaikeaksi. Sen on vaikea kuvitella helpottuvan nyt kun hallituksessa ovat sekä vastuudiskurssin että sopimisyhteiskunnan diskurssin käyttäjät. Työuria pyritään pidentämään ensisijaisesti työelämän laatua parantamalla. Miten tavoite konkreettisesti toteutetaan?

Syksyllä 2011 palkansaajajärjestöt ilmoittivat hallitukselle ja työnantajille, että esimerkiksi keskitettyä työmarkkinaratkaisua ei tehdä ilman että työelämän laatua parannetaan. Palkansaajien vaatimukset paljastavat heidän käsityksensä työelämän laadun parantamisesta. Pitkä lista sisälsi mm. sellaisia kohtia kuin lomakorvausten jaksotuksen poistaminen, vuorotteluvapaan pitäminen

ennallaan, perhevapaiden lisääminen etenkin isille, vuosilomakarttuman parantaminen, koulutusmahdollisuuksien lisääminen, määräaikaistuuksien ja vuokratyövoiman käyttöön puuttuminen ja työmatkojen sisällyttäminen työaikaan. Helsingin Sanomien mukaan vaatimukset maksaisivat työnantajille ja valtiolle kymmeniä miljoonia euroja. (Helsingin Sanomat 1.10.2011.).

Toteutuessaan vaatimukset parantaisivat palkansaajan asemaa merkittävästi. Ensi alkuun ne kuitenkin luultavasti vähentäisivät työssäoloaika. Palkansaajaliike uskoo, että ne lopulta auttaisivat työntekijöitä jaksamaan paremmin ja jatkamaan uraansa selvästi pidempään. Eläkekiistassa olikin pitkälti kyse uskomuksista. Väestökehityksen ja taloudellisen epävarmuuden luomat uhkakuvat eivät katoa vaan pikemminkin konkretisoituvat lähivuosina. Vaikka diskurssit muuttuisivat, kompromissit ovat silti todennäköisempiä kuin vahvat päätökset. Eläkepoliittisia päätöksiä on tosin tehty ennenkin pikku hiljaa, ja työmarkkinajärjestöt ovat osoittaneet kykenevänsä konsensushenkiseen päätöksentekoon ja saaneet siten käyttää valtaa (Kangas 2006; 250, 290). Nyt kuitenkin vaikuttaa siltä, että työmarkkinajärjestöt ja hallitus eivät saa tehtyä eläkepolitiikkaa koskevia päätöksiä uskottavasti. Konsensuskriittisyys kasvaa, jos konsensus ei johda mihinkään.

8.2. Raportti totuuden vallasta ja poliittisesta järjestä

Tutkimukseni osallistuu hallinnan analytiikan keskusteluun erityisesti diskursiivisen hallinnan näkökulmasta. Hallinnan analytiikka viitekehystenä auttoi tekemään valtaan ja erityisesti diskursiiviseen valtaan liittyviä tulkintoja. Diskursiivisesta hallinnastahan koko kiistassa pohjimmiltaan oli kyse. Siis siitä, kuinka eri osapuolet pyrkivät puhetavoillaan vaikuttamaan mielipiteisiimme ja toimintaamme eli hallitsemaan meitä (ks. esim. Miller & Rose 2010, 82). Hallinnan viitekehys auttoi ymmärtämään, miksi poliittisten puhetapojen avaaminen on tärkeää. Se mahdollistaa poliittisen järjen kritisoimisen (Helén 2010, 29).

Yhteiskunnallinen eliitti, johon katson hallituksen ja työmarkkinajärjestöjen kuuluvan, ei ole yksimielinen ja ylhäinen auktoriteetti, joka pyrkii säätelemään yhteiskunnallista toimintaa eliittikabineteissa määriteltyjen ja kansalaisia halveksuvien tavoitteiden ohjaamana. Eläkekiistan perusteella yhteiskunnallinen eliitti on erimielinen vaikkakin keskusteleva. Kuten demokraattisessa yhteiskunnassa pitää, eliitti on erilaisten diskurssien taistelukenttä, ja sen vuoksi se ei pysty hallitsemaan suvereenisti. Vapaiden yksilöiden on mielestäni tärkeää tietää, millaisia diskursseja eliitin sisällä on, ja mitkä niistä hegemonisoituvat ja pääsevät määrittelemään ja jäsentämään hallinnan keinona käytettävän tiedon sisältöä sekä hallinnan rationaliteetteja, joihin yksilöiden on alistuttava. Yksilöiden kannalta ei ole merkityksetöntä, mikä on se totuus, johon poliittinen hallinta ja sen päämäärät perustuvat. Työni on raportti totuuden vallasta ja poliittisesta järjestä.

Diskurssiteorian ontologiseen perustaan, perinteeseen ja käsitteistöön perustunut analysoisovellukseni mahdollisti tutkimukseni tavoitteen toteutumisen. Pystyin analysoimaan, kuinka todellisuus rakentuu tietyssä sosiaalisessa ilmiössä. Pystyin avaamaan sen, kuinka diskursiivinen järjestys väistämättä määrittelee ne ehdot, jonka mukaan tietyt asiat ja niiden totuudellisuus tulkitaan. (ks. Torfing 2005, 14.) Saatoin Foucault'n (2005/1969, 41–42.) ihanteiden mukaan selvittää, kuinka tietty tulkinta ottaa paikkansa ja syrjäyttää vaihtoehdoisen tulkinnan. Diskurssianalyysin ansiosta saatoin raportoida, millainen tausta sillä puhettavalla on, joka hallitsee työeläkepolitiikkaa aina hallitusohjelman tasolla asti (ks. esim. Hajer 1995, 44). Lisäksi saatoin pohtia puhettavan vaikutuksia. Jos oletetaan sosiaalinen toiminnan saavan merkityksensä suhteessa diskursseihin (Torfing 1999; 2005, 14), on mielestäni yhteiskunnan kokonaisedun mukaista analysoida niitä. Millaisia ne ovat? Kenen määrittämiä ne ovat? Minkälaisia intressejä niiden taustalla on? Toivoakseni ja uskoakseni olen vastannut mainitsemiini kysymyksiin eläkeiän nostoon ja työurien pidentämiseen liittyvän keskustelun osalta.

Lähtökohtani oli, että sosiaalinen todellisuus on avoin, ja asiat saavat merkityksensä artikulaation käytännössä. Ei siis ole olemassa valmista järjestystä. (Laclau & Mouffe 2001, 134.) Tunnistamani, nimeämäni, erittelemäni ja analysoimani diskurssit ovat juuri tämänkaltaisia vain tässä tietyssä episodissa eli eläkekiistassa. Silti ja ehkä juuri siksi ne kertovat paljon niin itse episodista kuin yhteiskunnasta, joka muodostaa sen kontekstin. Tulkintani mukaan työurien pidentäminen oli solmukohta (nodal point) eli etuoikeutettu merkitsijä, joka nivoo erilaisten merkitysten ketjun yhteen diskurssissa (Howarth & Stavrakakis 2000, 8). Työurien pidentäminen politisoitui, ja se yritettiin ottaa haltuun diskursiivisessa kamppailussa. Eri tulkitsijat pyrkivät määrittelemään sen ja siinä merkityksellistyvät asiat omien poliittisten tavoitteidensa kannalta sopivalla tavalla. Osapuolet kävivät kamppailua totuudesta (Foucault 1980, 132). Eri merkitykset kiinnitettiin solmukohdassa suhteessa toisiinsa. Silloin on tärkeää, millaisen merkityksen kelluvat merkitsijät (floating signifiers) saavat. Laclau (1996) mukaan ne saavat erilaisen merkityksen erilaisissa diskursseissa.

Eläkekiistasta muodostui diskursiivinen kamppailu, koska hallituksen ja sitä tukeneiden tahojen käyttämä vastuudiskurssi ja sopimusyhteiskunnan diskurssi merkityksellistivät erilaisia työurien pidentämiseen ja eläkepolitiikkaan liittyviä merkitsijöitä eri tavalla. Diskursiivisen kamppailun voittaa se tulkinta, joka kykenee vakiinnuttamaan omat merkityksensä ja syrjäyttämään toiset (Häikiö 2005, 66–67). Merkityksensä vakiinnuttava taho käyttää totuuden valtaa, joka mahdollistaa poliittisen hallinnan (ks. esim. Kantola 2002 ja Miller & Rose 2010, 48–51). Koska hallitus perääntyi eläkeiän nostokiistassa, tulkitsen, että sopimusyhteiskunnan diskurssi onnistui uskottavammin vakiinnuttamaan omat merkityksensä solmukohdassa. Vastuudiskurssin merkitykset eivät kuitenkaan syrjäytyneet täydellisesti, sillä hallitus piti niistä osin kiinni vielä kiistan

jälkeenkin. Palkansaajajärjestöt pystyivät kuitenkin hegemonisoimaan työurien pidentämisen solmukohdan, sillä eläkekiistan jälkeen työurien pidentämiskeinoista ei neuvotella ilman työmarkkinaosapuolten läsnäoloa.

Analyysini perusteella työurien pidentäminen on hegemonisoitunut diskurssi. Yksikään eläkekiistan osapuolista ei kyseenalaistanut työurien pidentämistarvetta tai -tavoitetta. Työurien pidentäminen on sosiaalipoliittinen idea, joka on hyväksytty Suomessa laajalti (Julkunen 2009). Se on siis Julkusen (mt., 225) termein ”saatu läpi”. Eläkeiän nosto sen sijaan on sosiaalipoliittinen idea, jota ei saatu läpi, ja joka itse asiassa tyrmättiin niin voimakkaasti, että se jouduttiin perumaan. Hallitus ei pystynyt määrittelemään ideaa riittävän uskottavasti. Voisi kuvitella hallituksen olevan niin voimakas poliittinen vallankäyttäjä, että se pystyisi toteuttamaan epäuskottavankin idean. Eläkekiista kuitenkin osoitti, että palkansaajajärjestöt ovat edelleen niin vahvoja vallankäyttäjiä, ettei niiden mielestä epäuskottavia ideoita voida Suomessa toteuttaa. Työurien pidentämisestä ja eläkepolitiikasta päättäminen on vaikeaa, koska eri osapuolet tulkitsevat, määrittelevät ja merkityksellistävät eri tavalla niihin liittyviä asioita. Koska diskurssit eli merkityssysteemit ovat erilaisia, myös merkityksellistyvät ratkaisuvaihtoehdot, päätöksenteon legitimizeetti sekä syyt ja seuraukset ovat erilaisia. Tulkinta tavoitteesta jaetaan, mutta muut määrittelyt ovat ristiriitaisia. Eläkekiistaa voisi kärjistäen verrata tilanteeseen, jossa luomisopin kannattajat ja evoluutioteoreetikot kirjoittaisivat yhdessä oppikirjaa maailman ja ihmiskunnan synnystä. Tavoite oppilaiden sivistämisestä ja tiedon jakamisesta olisi yhteinen, mutta erilaiset tulkinnat maailmasta tekisivät yhteistyöstä vaikeaa, jopa mahdotonta.

Lähteet

- Ahonen, Pertti (1984) Valtio-oppi ilman valtiota (II) – Semioottinen tekstianalyysi kerronnallisista rakenteista Jussi Teljon artikkelissa ”Valtio-opin tehtävät ja menetelmät”. *Politiikka* 1984 (4), 313–327.
- Alasuutari, Pertti (1999) *Laadullinen tutkimus*. 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Arnkil, Robert & Heiskanen, Tuula & Jokinen, Esa & Nakari, Risto & Piispa, Leena (2008) Työurien pidentäminen ja työhyvinvoinnin edistäminen. Valtionhallinnon työhyvinvointiohjelman arviointi. Työelämän tutkimuskeskus, Yhteiskuntatutkimuksen instituutti, Tampereen yliopisto.
- Björklund, Liisa & Airio, Ipo (2009) Moraali ja kannustinrakenteen muutos – Miten kannustamisesta tuli suomalaisen hyvinvointipolitiikan valtavirtaa? Teoksessa Johannes Kananen & Juho Saari (toim.) *Ajatuksen voima*. Helsinki/Jyväskylä: Minerva Kustannus, 153–184.
- Boxberg, Katja & Heikka, Taneli (2009) *Lumedemokratia*: pamfletti. Helsinki: WSOY.
- Bruttokansantuote laski ennätyselliset 7,8 prosenttia vuonna 2009 – katsaus (2009) Tilastokeskus. http://tilastokeskus.fi/til/vtp/2009/vtp_2009_2010-03-01_kat_001_fi.html. Viitattu 28.3.2011.
- Coffey, Amanda & Atkinson, Paul (1996) *Making Sense of Qualitative Data. Complementary Research Strategies*. Thousand Oaks: Sage.
- Curran, James (2002) *Media and Power*. Lontoo/New York: Routledge.
- Dean, Mitchell (1999) *Governmentality. Power and Rule in Modern Society*. Lontoo: Sage.
- Elinaikakerroin vahvistettu vuodelle 2010 – tiedote (2010) Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. <http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/view/1440444>. Viitattu 7.11.2010.
- Eronen, Risto (1991) *Journalismin lingvistiset strategiat yhteiskunnallistajana*. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos, julkaisu A 74. Tampere.
- Fairclough, Norman (1997) *Miten media puhuu?* Suom. Virpi Blom & Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino.
- Foucault, Michel (1980) *Truth and Power*. Teoksessa Colin Gordon (toim.) *Power Knowledge. Selected Interviews and Other Writings 1972–1977* by Michel Foucault. Brighton: Harvester Press, 109–133.
- Foucault, Michel (1998/1976/1984) *Seksuaalisuuden historia*. Tiedontahto. Nautintojen käyttö. Huoli itsestä. Suom. Kaisa Sivenius. Helsinki: Gaudeamus.
- Foucault, Michel (2005/1969) *Tiedon arkeologia*. Suom. Tapani Kilpeläinen. Tampere: Vastapaino.
- Haapala, Pertti (2010) *Vallan rakenteet ja yhteiskunnan muutos: Mielikuvaharjoitus 1800–2000-lukujen Suomesta*. Teoksessa Petteri Pietikäinen (toim.) *Valta Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 21–33.
- Hajer, Maarten A. (1995) *The Politics of Environmental Discourse. Ecological Modernization and the Policy Process*. Oxford: Clarendon Press.

- Hallituksen politiikkariihen kannanotto (2009) Valtioneuvosto.
http://www.vn.fi/tiedostot/julkinen/pdf/2009/Politiikkariihi_0209/fi.pdf. Viitattu 1.5.2011.
- Heiskala, Risto & Kantola, Anu (2010) Vallan uudet ideat: Hyvinvointivaltion huomasta valmentajavaltion valvontaan. Teoksessa Petteri Pietikäinen (toim.) Valta Suomessa. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 124–148.
- Helén, Ilpo (2010) Hyvinvointi, vapaus ja elämän politiikka: Foucault’lainen hallinnan analytiikka. Teoksessa Jani Kaisto & Miikka Pyykkönen (toim.) Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 27–48.
- Helsingin Sanomat 2.2.2005. Hallitus antoi itselleen hyvän arvosanan. Kotimaa.
- Helsingin Sanomat 1.10.2011. Teknologia-ala varautuu lakkoon. Kotimaa. A5.
- Howarth, David & Stavrakakis, Yannis (2000) Introducing Discourse Theory and Political Analysis. Teoksessa David Howarth & Aletta J. Norval & Yannis Stavrakakis (toim.) Discourse Theory and Political Analysis. Identities, hegemonies and social change. Manchester: Manchester University Press, 1–23.
- Hytti, Helka & Valaste, Maria (2009) The average length of working life in the European Union. Kela. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10250/8369/The%20average%20length%20of%20working%20life%20in%20the%20European%20Union.pdf?sequence=5>. Viitattu 25.9.2011.
- Häikiö, Liisa (2005) Osallistumisen rajat. Valta-analyysi kestävän kehityksen suunnittelusta Tampereella. Tampere: Tampere University Press.
- Ikonen, Anna-Kaisa (2009) Työttömyyseläkejärjestelmä ja muuttuvat intressit. Tutkimus työttömyyseläkejärjestelmän ohjausvaikutuksen kehityksestä ja sosiaalipoliittisen roolin muutoksesta. Tampere: Tampere University Press.
- Johanson Jan-Erik & Sorsa, Ville Pekka (2010) Yksityisen työeläkejärjestelmän kentällä. Yhteiskuntapolitiikka 75 (2), 210–214.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993) Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, Raija (2009) Ikäpolitiikka. Kuinka työurien pidentämisestä tuli keskeinen sosiaalipolitiikan tavoite? Teoksessa Johannes Kananen & Juho Saari (toim.) Ajatuksen voima. Helsinki/Jyväskylä: Minerva Kustannus, 221–259.
- Julkunen, Raija & Pärnänen, Anna (2005) Uusi ikäsopimus. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy.
- Jääsaari, Johanna & Kivikuru, Ullamaija & Aslama, Minna & Juntunen, Laura (2010) Median tuottama kansalaisuus. Tulkintaa raameista ja rakenteista. Teoksessa Petteri Pietikäinen (toim.) Valta Suomessa. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 210–228.
- Kaisto, Jani & Pyykkönen, Miikka (2010) Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

- Kananen, Johannes & Kantola, Anu (2009) Kilpailukyky ja tuottavuus – Kuinka uudet käsitteet saavuttivat aseman hyvinvointivaltion muutoksessa? Teoksessa Johannes Kananen & Juho Saari (toim.) Ajatuksen voima. Helsinki/Jyväskylä: Minerva Kustannus, 119–151.
- Kangas, Olli (2006) Finland: Labor markets against politics. Teoksessa Ellen M. Immergut, Karen M. Anderson ja Isabelle Schulze (toim.) The Handbook of West European Pension Politics. Oxford: Oxford University Press, 248–296.
- Kannisto, Jari & Klaavo, Tapio & Rantala, Juha & Uusitalo, Hannu (2003) Missä iässä eläkkeelle? Raportti työeläkkeelle siirtymisen iästä ja sen mittaamisesta. Helsinki: Eläketurvakeskus. <http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=42845&Item=15657> Viitattu 12.11.2010.
- Kannisto, Jari (2011) Eläkkeellesiirtymisikä Suomen työeläkejärjestelmässä. Tilastoraportti. Helsinki: Eläketurvakeskus.
- Kantola, Anu (2002) Markkinakuri ja managerivalta. Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä. Helsinki: Loki.
- Kautto, Mikko (2004) Ikääntyneet resurssina, ikääntyminen mahdollisuutena. Teoksessa Ikääntyminen voimavarana. Tulevaisuusselonteon liiteraportti 5. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 33/2004. Helsinki, 7–23.
- Kaskiharju, Eija (2009) Eläkeikä sai keskustelun liikkeelle. Helsingin Sanomien uutisoinnin tarkastelua aktanttimallin avulla. Gerontologia 23 (2), 105–108.
- Kiander, Jaakko (2010) Julkisen talouden kestävyys – Onko meillä vielä varaa hyvinvointivaltioon? Teoksessa Juho Saari (toim.) Tulevaisuuden voittajat – Hyvinvointivaltion mahdollisuudet Suomessa. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 5/2010, 139–156.
- Kiander, Jaakko & Lönnqvist, Henrik (2002) Hyvinvointivaltio ja talouskasvu. Helsinki: WSOY.
- Kiander, Jaakko & Sauramo, Pekka & Tanninen, Hannu (2009) Suomalainen tulopoliitiikka poliittisena vaihdantana: sosiaalisen pääoman ja sosiaalisen palkan kehittyminen. Yhteiskuntapoliitiikka 74 (3), 256–267.
- Koistinen, Pertti (1999) Työpolitiikan perusteet. Porvoo/Helsinki/Juva: WSOY.
- Koistinen, Pertti (2008) Taloudelliset riskit ja sosiaalipoliitiikan haasteet. Janus 16 (1), 47–57.
- Korkman, Sixten (2011) Kenelle valta päättää työeläkkeistä? Teoksessa Jan-Erik Johanson & Jukka Lassila & Heikki Niemelä (toim.) Eläkevalta Suomessa. Helsinki: Etna, 202–216.
- Kunelius, Risto (2003) Viestinnän vallassa. Johdatus joukkoviestinnän kysymyksiin. Helsinki: WSOY.
- Laamanen, Elina (2007) Vapaaehtoiset pakkoliitokset? Diskurssianalyttinen tutkimus kuntarakennetta koskevasta julkisesta keskustelusta. Helsinki: Suomen kuntaliitto. Tampere: Tampere University Press.
- Laclau, Ernesto (1996) The death and resurrection of the theory of ideology. Journal of Political Ideologies, 1 (3).

- Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal (2001) *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. 2. uudistettu painos. Lontoo: Verso.
- Laine, Veli & Sinko, Pekka & Vihriälä, Vesa (2009) *Ikääntymisraportti. Kokonaisarvio ikääntymisen vaikutuksista ja varautumisen riittävydestä*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Lassila, Jukka (2009) *Väestön ikääntymiseen liittyvistä poliittisista riskeistä*. Teoksessa Marja Vaarama (toim.) *Ikääntyminen riskinä ja mahdollisuutena. Poliittisen kestävyuden alaryhmän raportti*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, 48–54.
- Lassila, Jukka & Valkonen, Tarmo (2011) *Työeläkevalta ikäraja-kiistan valossa*. Teoksessa Jan-Erik Johanson & Jukka Lassila & Heikki Niemelä (toim.) *Eläkevalta Suomessa*. Helsinki: ETLA, 228–242.
- Miller, Peter & Rose, Nikolas (2010) *Miten meitä hallitaan*. Suom. Risto Suikkanen. Tampere: Vastapaino.
- Myles, John (2002) *A New Social Contract for the Elderly*. Teoksessa Gösta Esping-Andersen & Duncan Gallie & Anton Hemerick & John Myles – *Why We Need a New Welfare State?* Oxford: Oxford University Press.
- Myrskylä, Pekka (2009) *Suomalaisten työhön osallistuminen*. Teoksessa Anna Pärnänen & Kaisa-Mari Okkonen (toim.) *Työelämän suurten muutosten vuosikymmenet*. Helsinki: Tilastokeskus, 63–82.
- Niemelä, Heikki & Salminen, Kari (2009) *Kansallisten eläkestrategioiden muotoutuminen ja Euroopan unionin avoin koordinaatiomenetelmä*. Kelan tutkimusosasto. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia, 104. Helsinki.
- Nieminen, Mauri (2005) *Eurooppa eläköityy eri tahtiin*. *Tieto & Trendit* 1, 45–49. http://www.stat.fi/tup/tietotrendit/tt_01_05_nieminen.html. Viitattu 12.11.2010.
- Nordic Statistical Yearbook* (2010) Pohjoismaiden ministerineuvosto. <http://www.norden.org/fi/julkaisut/julkaisut/2010-001>. Viitattu 2.11.2010.
- O'Brien, Martin & Penna, Sue (1998) *Theorising Welfare. Enlightenment and Modern Society*. Lontoo: Sage.
- OECD Economic Surveys Finland (2010) Huhtikuu. OECD.
- Patomäki, Heikki (2007) *Uusliberalismi Suomessa. Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot*. Helsinki: WSOY.
- Peräkylä, Anssi (1995) *Kvalitatiivisen tutkimuksen kohteet ja ihmiskuva*. Teoksessa Jaakko Leskinen (toim.) *Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla*. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus, 39–49.
- Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2009) *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Pohjola, Matti & Pekkarinen, Jukka & Sutela, Pekka (2006) *Taloustiede*. Helsinki: WSOY.
- Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma (2011) Valtioneuvoston kanslia. <http://www.vn.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf332889/fi.pdf>, Viitattu 30.8.2011.

Raivio, Kari (2006) Paras-hanke Suomea muokkaamassa. *Yhteiskuntapolitiikka* 71 (2), 186–192.

Rose, Nikolas & O'Malley, Pat & Valverde, Mariana (2006) Governmentality. *Annual Review of Law and Social Science* 2, 83–104.

Saari, Juho (2005) Hyvinvointivaltio ja sosiaalipolitiikka. Teoksessa Juho Saari (toim.) *Hyvinvointivaltio. Suomen mallia analysoimassa*. Helsinki: Yliopistopaino, 13–64.

Salminen, Esko (2006) Mediavallan aika. *Politiikka tiedotusvälineissä* Mauno Koivistosta Tarja Haloseen. Helsinki: Edita.

Schmid, Günther (2008) Full Employment in Europe. *Managing Labour Market Transitions and Risks*. Cheltenham: Edward Elgar.

Torfin, Jacob (1999) *New Theories of Discourse: Laclau, Mouffe and Zizek*. Oxford: Blackwell.

Torfin, Jacob (2005) *Discourse Theory: Achievements, Arguments, and Challenges*. Teoksessa David Howarth & Jacob Torfin (toim.) *Discourse Theory in European Politics: Identity, Policy and Governance*. Basingstoke: Palgrave, 1–32.

Työeläkeasenteet 2010 – selvitys (2010) Työeläkevakuuttajat TELA ry
www.tela.fi/data/userpdf/Tyoelakeasenteet_2010.pdf. Viitattu 20.9.2011.

Työvoimatutkimus 2009. Työllisyys ja työttömyys vuonna 2009 – tilasto (2009) Tilastokeskus.
http://www.stat.fi/til/tyti/2009/tyti_2009_2010-02-16_fi.pdf. Viitattu 5.9.2011.

Työvoimatutkimus 2011, elokuu – tilasto. (2011) Tilastokeskus.
http://www.stat.fi/til/tyti/2011/08/tyti_2011_08_2011-09-20_tie_001_fi.html. Viitattu 11.10.2011.

Valtonen, Sanna (1998) Hyvä, paha media. Diskurssianalyysi kriittisen mediatutkimuksen menetelmänä. Teoksessa Anu Kantola & Inka Moring & Esa Väliaverronen (toim.) *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*. Lahti: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 93–121.

Liitteet

Liite 1. Aineisto (Helsingin Sanomat): nimi, lajityyppi, osasto, tuottaja, painos, julkaisupäivä

Eläkkeelle siirtymistä ei enää venytetä	lyhyesti	kotimaa	STT	1.	25.2.2009
Hallitus päätti eläkeiän nostosta	uutinen	kotimaa	HS	4.	25.2.2009
Urpilainen: Ikääntyvät maksavat veroalen	lyhyesti	kotimaa	STT	4.	25.2.2009
SAK ei hyväksy eläkeiän nostamista	lyhyesti	kotimaa	STT	4.	25.2.2009
Kouluun ja sitten tienamaan	poiminta	kotimaa	HS	4.	25.2.2009
Hallitus: Eläkeikä 65 vuoteen – SAK yllättyi ja tulistui esityksestä	vinkki	uutisetu	HS	1.	25.2.2009
Eläkeiän nosto ei stressannut Helsingin kisahallin kuntosalilla	vinkki	uutisetu	HS	2	26.2.2009
Eläkeiän korottamisen yksityiskohdat levällään	vinkki	uutisetu	HS	2.	26.2.2009
SAK:n Ihalainen: Hallitus aiheutti eläkepäätöksellään luottamuspulan	uutinen	kotimaa	HS	1.	26.2.2009
Ei jäähyväisiä välivuosille	välihuomio	kotimaa	HS	1.	26.2.2009
Eläkeiän nosto jatkovalmisteluun	poiminta	kotimaa	HS	1.	26.2.2009
Vanhojen ostoeläkkeiden ikäraajat tuskin nousevat takautuvasti	uutinen	talous	HS	1.	26.2.2009
Hallitus haluaa katsoa kauas, kun lähelle näkee huonosti	pääkirjoitus	artikkelit	HS	1.	26.2.2009
Timo Kalli joutui selittämään maahanmuuttolausuntoaan	uutinen	kotimaa	HS	1.	27.2.2009
Oppositiosta väläytettiin jopa yleislakkoa hallituksen eläkepäätöksen vuoksi	uutinen	kotimaa	HS	1.	27.2.2009
Vanhuuseläkeiän nosto voi laskea työllisyysastetta	uutisanalyysi	kotimaa	HS	1.	27.2.2009
Mihin katosivat vastuuministerit?	miksi-palsta	kotimaa	HS	1.	27.2.2009
Halonen ei innostunut eläkeiän nostosta	uutinen	kotimaa	STT	1.	27.2.2009
Kallin asiaton lausunto	pääkirjoitus	artikkelit	HS	1.	27.2.2009
Stefan Wallin raivostui Timo Kallin lausunnosta: ”Typerä ja perätön”	vinkki	uutisetu	HS	1.	27.2.2009
läkäs ruotsalaishoitaja ei paljasta ikäänsä – eikä sitä kukaan uskoisikaan	reportaasi	talous	HS	2.	28.2.2009
Eläkereittejä on Suomessa paljon	poiminta	talous	HS	2.	28.2.2009
Saksassa nostettiin eläkeikää 67 vuoteen	uutinen	talous	HS	2.	28.2.2009
Italiassa töiden jatkaminen pimeästi on yleistä	reportaasi	talous	HS	2.	28.2.2009
Eläkeiän nosto sai ammattiliitot pohtimaan vastatoimena jo lakkoa	uutinen	kotimaa	HS	1.	28.2.2009
Hallitus päätti...	tästä on kyse	kotimaa	HS	1.	28.2.2009
Eläkepäätösten kiivas...	poiminta	kotimaa	HS	1.	28.2.2009
Veronkevennyksiä perumalla saisi rahaa kotouttamiseen	kolumni	kotimaa	HS	1.	28.2.2009
Eläkeikää nostava Vanhanen saa olla iloinen	reportaasi	ulkomaat	HS	1.	28.2.2009
Hallituksen värillä on sittenkin väliä	kolumni	artikkelit	HS	1.	28.2.2009
Järjestöt, kunnat ja kirkko houkuttelevat eläkepakettien saajia vapaaehtoistyöhön	artikkeli	kotimaa	HS	2.	1.3.2009
Eläkkeelle jäätiin entistä aiemmin	tausta	kotimaa	HS	2.	1.3.2009
Vanhanen: Idea eläkeiän nostosta syntyi Rukan hangilla	uutinen	kotimaa	HS	2.	1.3.2009
Kolmikanta huojuu vaan ei katoa	artikkeli	kotimaa	HS	1.	1.3.2009
Kolmikanta kohti eläkeikää	tausta	kotimaa	HS	1.	1.3.2009
Vihreiden Cronberg puolusti eläkeiän nostoa	uutinen	kotimaa	HS	1.	1.3.2009
Kuin kaksi Soinia	kommentti	sunnuntai	HS	1.	1.3.2009
Kirottu konsensus	kolumni	sunnuntai	HS	1.	1.3.2009
Hallitus täytti toiveiden tynnyrin	kolumni	artikkelit	HS	1.	1.3.2009
Hallituksen eläkepäätös toi sähköisyyttä politiikkaan	pääkirjoitus	artikkelit	HS	1.	1.3.2009

SAK jäädyttää neuvottelut palkkamaltista	uutinen	kotimaa	HS	2.	2.3.2009
Timo Soini: Hallitus harrastaa sanelupolitiikkaa	uutinen	kotimaa	HS	2.	2.3.2009
Kiviniemi: Sdp vieroksuu työtä	uutinen	kotimaa	STT	2.	2.3.2009
Riita syntyi jo kerran sovittujen asioiden avaamisesta	tausta	kotimaa	HS	2.	2.3.2009
Oikeus omiin ideoihin	pakina	nimiä	HS	1.	2.3.2009
SAK uhkaa eläkeriidan takia katkaista välinsä hallitukseen	vinkki	uutisetu	HS	1.	2.3.2009
Hyssälä: Eläkeiän nosto vaatii myös paremmat työolot	vinkki	uutisetu	HS	2.	3.3.2009
Ministeri Liisa Hyssälä: Eläkeuudistus vaatii myös parempia työoloja	uutinen	kotimaa	HS	1.	3.3.2009
Järjestöt vastustavat...	tästä on kyse	kotimaa	HS	1.	3.3.2009
Luottoluokitus ajaa ohi äänestäjien miellyttämisen	uutisanalyysi	kotimaa	HS	1.	3.3.2009
Kari Puro epäilee eläkeiän noston vaikutusta todelliseen eläköitymisikään	uutinen	kotimaa	HS	1.	4.3.2009
Puron työryhmä on jo käsité	tausta	kotimaa	HS	1.	4.3.2009
OECD kehottaa Suomea poistamaan	uutinen	talous	HS	1.	4.3.2009
Hallituksen on rauhoitettava suhteet palkansaajajärjestöihin	pääkirjoitus	artikkelit	HS	1.	4.3.2009
Eläkekonkari Puro epäilee eläkeiän korottamista	vinkki	uutisetu	HS	1.	4.3.2009
Hallituksen eläkepäätös nostattaa ay-liikettä kapinaan	vinkki	uutisetu	HS	4.	5.3.2009
Sdp sai hallituksen päätöksestä taistelumieltä	uutinen	kotimaa	HS	1.	5.3.2009
Riita eläkepäätöksestä ei ratkennut	uutinen	kotimaa	HS	1.	5.3.2009
Urpilaisella kävi hyvä tuuri	välihuomio	kotimaa	HS	1.	5.3.2009
Työmarkkinajärjestöt boikotoivat...	poiminta	kotimaa	HS	1.	5.3.2009
SAK vetäytyi kolmikantaisesta selvitystoimikunnasta	uutinen	kotimaa	HS	1.	5.3.2009
Urpilainen tarttui tilaisuuteensa	pääkirjoitus	artikkelit	HS	1.	5.3.2009
"Ei trumpettiakaan jaksaa vanhana täysillä puhua"	reportaasi	kotimaa	HS	3.	6.3.2009
"Joustava ikä 63 vuodesta ylöspäin on paras"	reportaasi	kotimaa	HS	3.	6.3.2009
"Ei hassumpi ajatus ollenkaan"	reportaasi	kotimaa	HS	3.	6.3.2009
"Jos lyödään tiukka linja, ollaan harhateillä"	reportaasi	kotimaa	HS	3.	6.3.2009
"Jos poltetaan kuin kynttilää, ajetaan stressiin"	reportaasi	kotimaa	HS	3.	6.3.2009
"Silloin eläkeikä on 72 vuotta"	reportaasi	kotimaa	HS	3.	6.3.2009
Eläkeiän nosto ei yllätä eikä miellytä	uutinen	kotimaa	HS	3.	6.3.2009
"Jos tuollainen lyödään, se on tosi järjetöntä"	vinkki	uutisetu	HS	3.	6.3.2009
Harmaa vaihtui kepun vihreään	välihuomio	kotimaa	HS	2.	6.3.2009
Eläkeiän nostosta tuli arvovaltakysymys	uutisanalyysi	kotimaa	HS	2.	6.3.2009
Vanhanen ei taipunut opposition pommituksessa	uutinen	kotimaa	HS	2.	6.3.2009
Vanhanen rukkaisi kansanedustajien eläkkeitä	uutinen	kotimaa	STT	2.	6.3.2009
Maajussien eläkkeet myös syyniin	näkökulma	talous	HS	2.	6.3.2009
Eläkeikä nostetaan harhaanjohtavin perustein	kolumni	artikkelit	vieras	1.	6.3.2009
HS-raati pölyttää konsensusta	hs-raati	kulttuuri	HS	1.	6.3.2009
Monissa ammateissa on vielä runsaasti erilaisia eläkeikä	uutinen	talous	HS	3.	7.3.2009
Erityisiä eläkeikä	tietokulma	talous	HS	3.	7.3.2009
Tulipalojen sammutus ja tanssi ovat raskaita töitä	kommentti	talous	HS	3.	7.3.2009
Työajat rasittavat veturinkuljettajia	reportaasi	talous	HS	3.	7.3.2009
Korkeakoulutettujen pääsy täydennysoppiin paranee	uutinen	kotimaa	HS	1.	7.3.2009
SAK varautuu ensi viikolla hätäkokoukseen	lyhyesti	kotimaa	HS	1.	7.3.2009
Kansanedustajien eläkeremontti kelpaisi oppositiolle ja vihreille	uutinen	kotimaa	HS	1.	7.3.2009
Puolueet valmiita tarkistamaan kansanedustajien eläke-etuja	gallup	kotimaa	HS	1.	7.3.2009
Oppositio kysyy: Aikooko hallitus perua luottamusta syövä eläkepäätöksen	uutinen	kotimaa	HS	1.	7.3.2009

Eläkeikä- adressissa 90000 allekirjoitusta	uutinen	kotimaa	STT	1.	7.3.2009
Suomalainen tekee työtä ahkerasti	kolumni	artikkelit	HS	1.	7.3.2009
Edellinen eläkeuudistus hyvä pohja työurien jatkamiselle	pääkirjoitus	artikkelit	HS	1.	7.3.2009
Eläkeikä vaihtelee rajusti eri ammattien sisälläkin	vinkki	uutisetu	HS	1.	7.3.2009
EK:n Fagnäs toivoo kolmikantaa eläkekiistaan	uutinen	kotimaa	STT	1.	8.3.2009
Milloin Madonna jää eläkkeelle?	pakina	talous&työ	HS	1.	8.3.2009
Puolustusministeri Häkämies haluaa pitää kenraalinsa töissä pitempään	uutinen	kotimaa	HS	2.	8.3.2009
Eläkeikä- adressissa jo 120000 allekirjoitusta	uutinen	kotimaa	HS	2.	8.3.2009
Santamäki-Vuori: Eläkeiän nosto ajaa joukkopakoon	uutinen	kotimaa	STT	1.	8.3.2009
Martti Korhonen: Hallituksen päätös ajaa eläkkeelle	uutinen	kotimaa	STT	1.	8.3.2009
Onko meistä yleislakoon?	artikkeli	sunnuntai	HS	1.	8.3.2009
Sdp pääsi taas ääneen	artikkeli	sunnuntai	HS	1.	8.3.2009
Päätöksiä pitää valmistella	kolumni	artikkelit	HS	1.	8.3.2009
Häkämies aikoo nostaa upseereiden eläkeikää kenraaleita myöten	vinkki	uutisetu	HS	1.	8.3.2009
Eläkeadressissa jo yli 140000 nimeä	uutinen	kotimaa	HS	2.	9.3.2009
Vanhanen toivoo sovun löytyvän eläkekiistassa	uutinen	kotimaa	HS	2.	9.3.2009
Sotilaat tyrmäävät eläkkeisiin puuttumisen	uutinen	kotimaa	HS	2.	9.3.2009
Gallup: Kaksi kolmesta vaatii eläkepäätöksen perumista	lyhyesti	kotimaa	HS	2.	9.3.2009
Suomen huoltosuhde EU:n heikoin vuonna 2020	lyhyesti	kotimaa	STT	1.	9.3.2009
Monet kansanedustajat eivät olleet varsinaisia hikipinkoja opiskeluissaan	artikkeli	kotimaa	HS	1.	9.3.2009
Hallitus julkisti...	tästä on kyse	kotimaa	HS	1.	9.3.2009
Eläkekiistassa on mahdollista saavuttaa kompromissi	kolumni	artikkelit	vieras	1.	9.3.2009
Eläkepummi	pakina	nimiä	HS	1.	9.3.2009
Eläkeriidassa yritetään avata takaovea	vinkki	uutisetu	HS	4.	10.3.2009
Riita eläkeiän korottamisesta siirrettäneen Rantalan työryhmään	uutinen	kotimaa	HS	1.	10.3.2009
STTK:n ja...	mitä seuraa...	kotimaa	HS	1.	10.3.2009
Korkman: Eläkevaltaa työmarkkinajärjestöille	uutinen	kotimaa	HS	1.	11.3.2009
Eläkekiistaa yritetään ratkoa tänään	uutinen	kotimaa	HS	1.	11.3.2009
Eläkeriidasta yllätysneuvottelu Kesärannassa tiistai-iltana	vinkki	uutisetu	HS	4.	11.3.2009
Ministerit ja järjestöjohtajat ratkoivat eläkekiistaa jo illalla Kesärannassa	uutinen	kotimaa	HS	3.	11.3.2009
Asiantuntijat tyynttelevät nuorten ikäluokkien pelkoa tulevaisuudessa uhkaavasta eläketaakasta	uutinen	kotimaa	HS	3.	11.3.2009
Nuoret kansanedustajat välttävät lietsomasta sukupolvien välistä kapinaa eläkkeistä	artikkeli	kotimaa	HS	3.	11.3.2009
Työurien pidentämisen tarve riittää yhteiseksi pohjaksi	pääkirjoitus	artikkelit	HS	1.	11.3.2009
Työssäoloaikaa yritetään pidentää myös yrityksissä	uutinen	kotimaa	HS	1	12.3.2009
Valta palasi työmarkkinajärjestöille	kommentti	kotimaa	HS	1.	12.3.2009
Palaako Vanhanen Rukan lumille?	välihuomio	kotimaa	HS	1.	12.3.2009
Hallituksen ja järjestöjen riita velloi kaksi kuukautta	artikkeli	kotimaa	HS	1.	12.3.2009
Keskustalaiset siilipuolustukseen pääministeri Vanhasen ympärille	uutinen	kotimaa	HS	1.	12.3.2009
Hyvä johtaja on verkostoitunut toisinajattelijaa	uutisanalyysi	kotimaa	HS	1.	12.3.2009
Hallitus ja järjestöt sopivat	tietokulma	kotimaa	HS	1.	12.3.2009
Eläkeikää on pakko nostaa, mutta sen voi tehdä joustavasti	kolumni	artikkelit	vieras	1.	12.3.2009
Parempi nöyrä peräänntyminen kuin umpikujaan joutuminen	pääkirjoitus	artikkelit	HS	1.	12.3.2009

Vanhanen taipui eläkekiistassa mutta ei myöntänyt tappiotaan	vinkki	uutisetu	HS	1.	12.3.2009
Yrittäjät haluavat mukaan Rantalan työryhmään	uutinen	kotimaa	HS	2.	13.3.2009
Hoitaja Seija Rantanen valitsee itse työvuoronsa	reportaasi	kotimaa	HS	1.	13.3.2009
Lisätäänkö työntekoa paperilla vai oikeasti?	uutisanalyysi	kotimaa	HS	1.	13.3.2009
Vanhanen: Valtion tarve ottaa velkaa kasvaa lähivuosina	uutinen	kotimaa	HS	1.	13.3.2009
HS-raati ei pidä eläkkeitä reiluna	hs-raati	kulttuuri	HS	1.	13.3.2009
Onko eläkejärjestelmä oikeudenmukainen sukupolvien tasa-arvon kannalta	hs-raati	kulttuuri	HS	1.	13.3.2009
Perusturva vastaan ansioturva	kolumni	kotimaa	HS	1.	14.3.2009
Ylen kysely: Eläkekohu söi hallituspuolueiden suosiota	lyhyesti	kotimaa	STT	1.	14.3.2009
Hallitus sai luottamuslauseen	lyhyesti	kotimaa	HS	1.	14.3.2009
Suljettu valmistelu jatkuu	kolumni	artikkelit	HS	1.	14.3.2009
Katainenkin joutui korvennukseen	pääkirjoitus	artikkelit	HS	1.	14.3.2009
Idea eläkeiän nostosta peräisin Kataisen ministeriöstä, ei Rukalta	uutinen	kotimaa	HS	1.	15.3.2009
Katainen: Pelkkä elvytys ei nosta Suomea lamasta	uutinen	kotimaa	HS	1.	15.3.2009
Houkutellaan hyvällä	kommentti	sunnuntai	HS	1.	15.3.2009
Lumidemokratia	kolumni	sunnuntai	HS	1.	15.3.2009
Päättäjien suhteet ovat solmussa	artikkeli	sunnuntai	HS	1.	15.3.2009
Suomalaisten opiskeluaika Euroopan pisimpien joukossa	pääkirjoitus	artikkelit	HS	1.	15.3.2009
"Vanhasen eläkeidea" ei syntynyt Rukan lumilla	vinkki	uutisetu	HS	1.	15.3.2009

Liite 2: Aineisto (muut lehdet): nimi, lehti, julkaisupäivä ja lajityyppi

Kiire sysää eläkkeelle	Akavalainen 2/2009	17.4.2009	pääkirjoitus
Työsuojeluun tarvitaan lisää resursseja	Akavalainen 2/2009	17.4.2009	uutinen
Hallituksen keppi ei kelvannut - eläkeikää ei nosteta	Akavalainen 2/2009	17.4.2009	artikkeli
Keskimääräinen vanhuuseläkeikä 63 vuotta	Akavalainen 2/2009	17.4.2009	taustauutinen
Kansalaiset päätöstä vastaan	Akavalainen 2/2009	17.4.2009	taustauutinen
Akavalaisien eläkepäätökseen vaikuttavat terveys ja elämäntilanne	Akavalainen 2/2009	17.4.2009	taustauutinen
Pitääkö opiskeluaikoja lyhentää?	Akavalainen 2/2009	17.4.2009	artikkeli
Nuoria patistetaan töihin	Akavalainen 2/2009	17.4.2009	artikkeli
Hyvällä opintojen ohjauksella saadaan paljon aikaan	Akavalainen 2/2009	17.4.2009	taustauutinen
Hallitus petti palkansaaajat	Palkkatyöläinen 2/2009	11.3.2009	artikkeli
Eläköitymisikä ylös!	Palkkatyöläinen 2/2009	11.3.2009	kommentti
Eläke on palkkaa	Palkkatyöläinen 2/2009	11.3.2009	pääkirjoitus
Liikkeen voima	STTK-lehti 2/2009	23.3.2009	pääkirjoitus
Pullat vietiin suusta	STTK-lehti 2/2009	23.3.2009	pääkirjoitus
STTK:ssa ollaan tyytyväisiä eläkesopuun	STTK-lehti 2/2009	23.3.2009	uutinen
Yhteisymmärrys vai riidanhaasto?	STTK-lehti 2/2009	23.3.2009	kolumni
Liisa Hyssälä: Eläkeiän nosto ei riitä	STTK-lehti 2/2009	23.3.2009	artikkeli
Masennuseläkkeet maksetaan laman jälkeen	STTK-lehti 2/2009	23.3.2009	artikkeli
Väärin sammutettu?	Prima 3/2009	23.4.2009	pääkirjoitus
Kaikki teille heti nyt	Ylioppilaslehti 5/2009	20.3.2009	pääkirjoitus